

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Matevž Gotovnik

**Družbena konstrukcija očetovstva: očetovstvo kot sekundarna
starševska vloga**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Matevž Gotovnik

Mentorica: red. prof. dr. Alenka Švab

**Družbena konstrukcija očetovstva: očetovstvo kot sekundarna
starševska vloga**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

The first resistance to social change

is to say it's not necessary.

(Gloria Steinem)

Hvala dr. Alenki Švab za mentorstvo,

mami in očetu za podporo,

mojim za smeh.

Družbena konstrukcija očetovstva: očetovstvo kot sekundarna starševska vloga

V obdobju pozne moderne so se pri očetovstvu pojavile pomembne spremembe. Nova ideološka percepcija očetovstva se odmika od idej tradicionalnih starševskih in moških vlog. Kljub temu pa fenomenu novega očetovstva – ki spodbuja bolj vključeno in aktivnejšo vlogo očeta v družini – realizacija in spremembe v praksah niso sledile, ampak govorimo predvsem o spremembah pri stališčih in mišljenjih o očetovstvu. Očetovska vloga ostaja zgolj sekundarna starševska vloga, naproti večjim spremembam pa stojijo številni družbeni konstrukti in njihove konstelacije. Normativni ideal moškosti zavira aspekte bolj čustvenega in navezanega očetovstva. Starševske vloge ostajajo znotraj tradicionalno razdeljenih spolnih vlog, materinstvo pa ohranja svoj nenadomestljivi ideal. Trg dela ostaja pri neprizanesljivem ločevanju družinske in javne sfere, očetovska vloga pa organizacijam povečini ostaja nevidna. Morebitne državne spodbude lahko dodatno onemogočata kultura in družbeno mišljenje, ki lahko posege v družino dojemata kot posege v materinsko vlogo. Za večje spremembe so potrebne spodbude tako na institucionalni, zakonodajni, družbeni, izobraževalni in individualni ravni v namenu dosega enakopravnih starševskih vlog, razdelitve družinskega dela in bolj vključenega ter aktivnega očetovstva.

Ključne besede: očetovstvo, spolne vloge, starševstvo, družina, moškosti.

Social construction of fatherhood: fatherhood as the secondary parenting role

Significant changes occurred within fatherhood in the era of late modernity. New ideological perception of fatherhood is distancing itself from the ideas of traditional parenting and male roles. Despite this, the phenomenon of new fatherhood, which encourages a more involved and active role of the father in the family, was not followed by the realization and changes in practice. What mostly changed was the viewpoints and opinions about fatherhood. The father role remains only the secondary parenting role and any bigger changes are hindered by numerous social constructs and their constellations. The normative ideal of masculinities obstructs aspects of more emotional and attached fatherhood. Parenting roles remain inside the traditionally divided gender roles, while motherhood is still considered an irreplaceable ideal. The labor market keeps dividing the private and work spheres relentlessly and the father role remains mostly invisible to organizations. Possible government encouragement can be additionally disabled by the culture and broader social thinking, which can see such interventions in family as attempts to undermine the role of the mother. For bigger changes to occur, encouragements are needed on the institutional, legislative, social, educational and individual levels with the intent of reaching more equal parenting roles, division of family work as well as more involved and active fatherhood.

Keywords: fatherhood, gender roles, parenthood, family, masculinities.

KAZALO

1	UVOD	6
2	DRUŽBENA KONSTRUKCIJA OČETOVSTVA	9
	2.1 Spremembe v pozni moderni.....	11
	2.2 Fenomen novega očetovstva.....	15
3	DRUŽBENI ZAVIRALCI NOVEGA OČETOVSTVA	19
	3.1 VPLIV DRUŽBENIH KONSTRUKTOV MOŠKOSTI	19
	3.1.1 Dominantne oblike moškosti.....	21
	3.1.2 Napetosti med dominantnimi kulturnimi ideali moškosti in očetovstvom.....	24
	3.1.3 Feminizacija očetovstva in očetovo materinjenje.....	26
	3.2 VPLIV DRUŽBENE KONSTRUKCIJE STARŠEVSTVA	28
	3.2.1 Prehod v starševsko vlogo.....	29
	3.2.2 Problematičnost teorije nevtralnosti spola kot podlage za starševstvo.....	31
	3.2.3 Delitev družinskega dela	33
	3.3 VPLIV DRUŽBENE KONSTRUKCIJE MATERINSTVA	36
	3.3.1 Nenadomestljivi ideal materinstva	37
	3.3.2 Binarno razmerje materinstvo-očetovstvo.....	39
	3.3.3 'Mati kot vratarka'.....	40
	3.4 PRITISKI TRGA DELA	43
	3.4.1 Identificiranje moških z ekonomskim preskrbovanjem.....	44
	3.4.2 (Ne)podpora organizacij in delovnega okolja	47
	3.4.3 Aktualne razmere v Sloveniji	48
	3.5 VLOGA DRŽAVE IN DRUŽINSKA POLITIKA	50
	3.5.1 Starševski dopust.....	51
	3.5.2 Očetovski dopust.....	53
	3.6 KULTURNE NORME IN VPLIVI DRUGIH DRUŽBENIH DEJAVNIKOV	54
	3.6.1 Kulturno dojemanje in reprezentacije očetovstva	55
	3.6.2 Diskurzi starševskih vlog v kulturi.....	58
	3.6.3 Učinki drugih družbenih dejavnikov	60
4	MOŽNOSTI SPODBUJANJA AKTIVNEJŠEGA OČETOVSTVA	63
	4.1 Zakonodajne spremembe in družinska politika.....	64
	4.2 Izboljšava razmer na trgu dela in povečanje koriščenja očetovskih dopustov	67
	4.3 Širše družbeno ozaveščanje in akterji javne sfere kot podporniki sprememb	69
5	SKLEP	73
6	LITERATURA	76

1 UVOD

V obdobju pozne moderne so se zgodile velike spremembe znotraj področja družine, predvsem pri pluralizaciji družinskih oblik in organiziranju družin. Istočasno so s tem nastopile tudi spremembe znotraj očetovstva, pri čemer je očetova vpletenost v družinsko življenje danes bistveno večja kot vpletenost očetov preteklih generacij. Podrobnejši pregled pa vendarle kaže, da številne tradicionalne prakse ostajajo, z njimi pa tudi ločena ureditev spolnih vlog v družini. Vloga očeta je manjša v primerjavi z materino, njegove obveznosti pa so vezane predvsem izven področja družine. Očetovstvo je tako potisnjeno zgolj v sekundarno starševsko vlogo, ki se z nenadomestljivim idealom materinstva ne more primerjati, kaj šele enačiti.

V magistrskem delu bom prikazal, zakaj očetovstvo ostaja zgolj sekundarna starševska vloga. Predstavil bom, kakšne spremembe znotraj družbene konstrukcije očetovstva se opažajo, podrobneje pa bom preveril, kaj ovira in omejuje bolj vključeno ter aktivno očetovstvo. Številni avtorji namreč opozarjajo, da je zmotno mišljenje, da je očetova vključenost in vloga znotraj družine v glavnem odvisna od očeta. Večji fokus je potrebno podati na druge kontekste in dejavnike, ki utesnjujejo možnost izbire in lahko učinkovito blokirajo določena vedenja z vplivanjem na odločitve, ki jih moški sprejemajo kot očetje. Pregledal bom, zakaj se na očete ne veže enakovredna mera skrbi, varstva, nege in vzgoje otrok, ampak to praviloma ostaja v domeni mater. Skozi delo bom tako opozoril na korelacije, ki se opažajo med razmerji očetovstva in starševstva, moškosti, spolnimi vlogami, trgom dela, zakonodajo itd. Preveril bom, kakšne konstelacije se vzpostavljajo ter predstavil, na katere možne načine lahko spodbujamo spremembe k bolj vključenemu in aktivnemu očetovstvu.

Cilj naloge je identificirati razloge, zakaj očetovstvo ne dosega enakovredne starševske vloge materinstvu. Znotraj starševstva in starševanja obstaja namreč družbeno nesorazmerje na podlagi spola, ki izhaja iz ideje razumevanja spolnih razmerij kot hierarhične ureditve v družbi. Opozoriti želim na družbeno neurejenost, kjer vključenost očetov v družinsko življenje ni enakovredna materini, na to manjšo prisotnost moških v zasebni – družinski sferi pa vplivajo številni družbeni dejavniki. Kultura in družba na ta način ne le ustvarjata nadaljnje generacije, kjer med očeti ostaja prisotnost distance, ampak z normami in pričakovanji tudi onemogočata večjo vključenost in aktivnost tistih očetov, ki si to želijo.

Naloga bo temeljila na analizi sekundarnih virov, pri čemer bodo za podlago služile glavne teoretske razprave in študije znotraj fenomena, skozi celotno nalogo pa se bom skliceval na že

opravljene raziskave drugih avtorjev. Konceptualni okvir, na katerem bo temeljilo magistrsko delo, bo znotraj perspektiv socialnega konstruktivizma. Ta pristop pritrjuje, da so tako moškosti kot spol družbeno skonstruirani, variirajo skozi zgodovinske in lokalne kontekste ter so v nenehni interakciji z drugimi družbenimi faktorji. Za razlago ureditve družbenih sistemov, univerzalnosti bioloških spolov namreč ne nosijo bistvenega pomena, saj »... spol skoraj nikoli ni preizkušen biološko. Prej govorimo, da so osebe sortirane znotraj 'moškega' in 'ženskega' z zdravo razumskimi družbenimi sodbami ...« (Connell (2012, 33). V tem kontekstu spolne norme nastajajo znotraj prevladujočih modelov hegemonije in patriarhije, pri čemer so okrepljene in rekonstruirane s strani družin, skupnosti, družbenih institucij in kulture (Ricardo in Baker 2008, 9). Fokus naloge bo tako znotraj socioloških determinant, norm, odnosov in mehanizmov, na katerih temelji naša družba. V delu se bom navezoval na dva različna koncepta – očetovstvo in očetovanje. Po definiciji A. Švab (2007, 143) se očetovstvo nanaša na (skrbstveno, vzgojno itd.) vlogo, ki jo ima, oblikuje in igra moški kot biološki ali socialni starš (pri čemer se na očetovstvo kot vlogo navezujejo različne očetovske identitete), medtem ko z izrazom očetovanje pojmujejo vse (skrbstvene, vzgojne itd.) prakse izvajanja te očetovske vloge.

Raziskovalna vprašanja s podvprašanji so:

- *Kakšne spremembe pri očetovstvu in v praksah očetovanja zasledimo v pozni moderni? Ali lahko govorimo o realizaciji fenomena 'novega očetovstva'? Kako se tega konceptualizira znotraj družboslovja?*
- *Kateri družbeni dejavniki zavirajo vključeno in aktivno očetovstvo ter ga omejujejo na sekundarno starševsko vlogo? Kakšni so učinki teh konstelacij in omejitve, ki se vzpostavljajo?*
- *Kako spodbujati bolj vključeno in aktivnejše očetovstvo ter spodbuditi bolj enakovredne vloge spolov znotraj zasebne sfere?*

Naloga bo razdeljena v tri sklope, kjer bom v vsakem skušal pridobiti odgovore na eno izmed raziskovalnih vprašanj. Prvi sklop bo namenjen predvsem konceptualiziranju očetovstva, pri čemer bo poudarek na očetovstvu v pozni moderni in fenomenu novega očetovstva. Predstavil bom različne teorije fenomena ter njihove morebitne pomanjkljivosti in kontradiktornosti, ki jih znotraj fenomena zaznamo. Ta sklop bo služil predvsem kot temeljna teoretska podlaga osrednjemu delu naloge.

V poglavitnem sklopu magistrskega dela bom obravnaval najpomembnejše družbene vplive, katerih vloga pri postavljanju ovir in omejitev bolj vključenemu in aktivnejšemu očetovstvu je najvidnejša in najbolj relevantna. Vplivi bodo razdeljeni v sledeča podpoglavja: družbena konstrukcija moškosti, starševstva in materinstva; pritiski trga dela; pomembnost zakonodaje in družinske politike ter ne nazadnje pomembnost kulture in relevantnost kulturnih norm, diskurzov ter drugih družbenih dejavnikov.

V tretjem sklopu naloge pa bomo pregledali, na katere možne načine se (lahko) spodbuja aktivnejše očetovstvo v Sloveniji. Kakšne ukrepe predlagajo tako slovenski kot tuji strokovnjaki, možne rešitve pa bomo iskali tako znotraj zakonodajnih kot državnih spodbud, sprememb na trgu dela, informiranju stroke (medicine, socialnih delavcev ipd.) ter drugih morebitnih načinov družbenega ozaveščanja.

V zaključku naloge bomo s kratkimi povzetki odgovorili na zastavljena raziskovalna vprašanja in nalogo sklenili z razmislekom o morebitnih nadaljnjih spremembah.

2 DRUŽBENA KONSTRUKCIJA OČETOVSTVA

»Očetovstvo je družbeni konstrukt, ki ni nikoli končno ustaljen.«

(Alain Bruel)

Skozi zgodovino je očetovstvo spreminjalo svojo obliko, prakse znotraj fenomena in vlogo, ki jo je ta funkcija prinašala. S tem so se vzpostavile različne kulture očetovstva in odnosi do očetovstva. Oblike pripisanih vlog očetom, aktivnosti njihovih vlog in funkcije so v nenehnem spreminjanju, vedno pa jim ostaja skupna ena točka – očetovstvo je bilo in ostaja sekundarna starševska vloga materinstvu. Veliko bolj kot v biološkem statusu lahko razloge najdemo v družbeni konstrukciji očetovske vloge, ki se ves čas spreminja in vpliva na to, kako očetje razmišljajo, kako se udeležujejo in soustvarjajo očetovsko vlogo v sekundarni poziciji do materinske. Družba in kultura vsak trenutek vplivata na oblikovanje očetovske vloge z ustvarjenimi pričakovanji, normami, zahtevami, s tem pa konstantno vplivata tudi na prakse očetovanja. Skozi zgodovino je očetovstvo imelo v zahodni kulturi znotraj zasebne sfere ves čas postransko vlogo. Predvsem v zadnjih desetletjih pa so nastopile spremembe in pomembni premiki pri očetovstvu in večanju njegove pomembnosti ter opozarjanju na pomembnosti njegove vloge.

Omenjene spremembe so najbolj vidne v primerjavi različnih topologij očetovstva. Te si znotraj družboslovja niso enotne, vendar se v številnih aspektih prekrivajo. J. Pleck (v Švab 2000, 253) govori predvsem o štirih kulturnih obdobjih, v katera lahko razvrstimo očetovstvo in skozi katera se je vloga očeta spreminjala:

- oče kot avtoritativni, moralni in verski pedagog;
- oče kot distancirani preskrbovalec;
- oče kot vzor za ponotranjenje spolnih vlog;
- oče, ki poleg zaposlitve tudi neguje ter skrbi za otroke.

V razdelitvi J. Plecka lahko zaznamo kulturne preskoke očetovske vloge in identitete, pri čemer vidimo prehod od vloge očeta, ki promovira tradicionalno spolno deljene vloge in razdelitev dela k obdobju vloge očeta, ki te naloge in dela opravlja, čeprav so le-ta kulturno označena in dojeta kot ženska opravila. Baldock in Haldow (v Renner 2007, 134–135) sta v svoji razdelitvi očetovstva temu pripisala še nekoliko bolj izrazite premike. V svoji raziskavi staršev v evropskih državah sta izdelala sledečo topologijo sodobnih očetov:

- očetje, ki skrbijo za red (tisti, ki niso vpleteni v vsakdanjo nego za otroke, predstavljajo pa otrokom avtoriteto in postavljajo jasna pravila vedenja);
- očetje, ki skrbijo za zabavo (običajno otroke animirajo, medtem ko matere gospodinjijo);
- t.i. koristni očetje (pomagajo pri negi in vzgoji, občasno tudi pri gospodinjskih opravilih v primeru, da matere povedo, kdaj in kaj je potrebno postoriti);
- t.i. polno vključeni očetje (tisti, ki v enaki meri kot matere skrbijo za gospodinjstvo in družino, pri čemer so starševske vloge medsebojno zamenljive).

Avtorja tako že govorita tudi o polni vključenosti očetov in enakomerni meri skrbi za otroke v primerjavi z materinstvom, vendar na podlagi opravljenih kvalitativnih raziskav tudi opozarjata, da se velika večina očetov umešča v drugi in tretji tip, medtem ko novejša – polno vključeno očetovstvo številčno ne izstopa. V podobne kategorije je očetovstvo razvrstil G. Russell:

- nezainteresirani očetje (tisti, ki ne preživijo dosti časa doma);
- tradicionalni očetje (tisti, ki preživijo več časa doma, vendar je njihova vloga z otroki vezana na zabavo in vzpostavitev avtoritete ne pa tudi na družinsko delo);
- dobri očetje (tisti, ki so pripravljeni negovati in skrbeti za otroke ter so pripravljeni pomagati partnerkam – govorimo o pomočniški starševski vlogi);
- netradicionalni očetje (tisti, ki si starševsko vlogo in družinsko delo enakopravno delijo s partnerkami) (v Rener in drugi 2008, 41).

Avtor že s samim poimenovanjem poudarja, da so tisti starši, ki spadajo v kategorijo novodobnega očetovstva in si s partnerkami enakopravno delijo delo v manjšini, v izrazoslovju pa lahko zaznamo, da so novejša praksa, ki delo porazdelijo bolj enakovredno, označene kot atipične. Da je enakopravnost znotraj družine prej ideal kot realnost, meni tudi Ž. Humer (2007, 163), ki povzema sledeče najpogostejše topologije očetovstva:

- novi ali vključeni oče (predstavlja ideal, je enakopravno vključen v skrb, vzgojo in nego otroka, pri čemer enakopravno opravlja tudi domača dela);
- uporabni ali zabavni oče (aktivno se vključuje v igro, tudi skrbi za otroke, pri gospodinjskih opravilih služi zlasti kot pomoč partnerki);
- dobri ali strogi hranitelj (je nekakšen 'makro menedžer' družine, uporablja avtoriteto in ima nadzor nad dogajanjem znotraj družine);

- odsotni ali nezainteresirani oče (je fizično prisoten, vendar psihično in emocionalno odsoten).

Raziskovalci in teoretiki precej podobno kategorizirajo tipe očetovstva, pri čemer obe skrajnosti predstavljata na eni strani novo, vključeno, polno očetovstvo ter na drugi strani odsotno, distancirano očetovstvo. Večino očetov pa se lahko kategorizira ravno nekje na sredini. Alenka Švab (2008, 41) očetovstvo opredeli skozi dva prevladujoča modela očetovstva: tradicionalni model ter podporni model. Tradicionalni oz. komplementarni model ne predpostavlja večje udeležbe očetov v skrbi za otroke, očetje so le redko in izjemoma vključeni v skrb za otroke ter v druga družinska opravila, temveč opravljajo predvsem dela, ki tradicionalno pripadajo moškemu. Podpornemu modelu pa pripisujemo večjo udeležbo očetov, vendar še vedno neenakomerno porazdeljeno delo med partnerjema, pri čemer je tudi skrb za otroke in drugo družinsko delo razumljeno kot primarno žensko delo (Švab 2008, 41).

Vsi omenjeni in naštetih tipi očetovstva se v vsakdanjem življenju najpogosteje prepletajo in prehajajo eden v drugega, pri čemer Marks in Palkovizt (v Humer 2007, 164) opozarjata, da nekateri očetje ne spadajo v nobeno od naštetih kategorij. Opravljene topologije prikazujejo in orisujejo sliko, ki jasno kaže, da je očetovska vloga in z njo povezana prisotnost v družini še vedno precej majhna. Tip očeta, ki opravlja enakovredno delo matere znotraj družine, ostaja prej izjema.

2.1 Spremembe v pozni moderni

V zadnjih desetletjih so se na področju očetovstva zgodile pomembne spremembe, pri čemer najbolj izstopa pojav bolj vključene in aktivnejše vloge očeta. Medtem ko v obdobju modernosti govorimo o legitimiziranju le ene podobe moškosti in očetovstva, pa obdobje pozne moderne pomeni obrat k legitimizaciji pluralizacije moškosti in očetovskih podob, kjer je skupna točka analiz očetovstva v pozni moderni teza o upadanju očetovske avtoritete oziroma družinske patriarhalne avtoritete (Švab 2000, 256). S tem je prišlo do odmika od tradicionalnega modela očetovstva, ki danes praviloma ni več zaželen. Williams (v Rener in drugi 2008, 38) poudarja, da vpliv tradicionalnega očetovstva kot idealnega modela očetovstva ni več aktualen, ker očetovstvo postaja vedno bolj individualizirano. Očetovska vloga je določena s specifičnimi konteksti družinskega življenja, znotraj katerih naj bi se moški zavedali ideologij očetovstva in njihovih narekovanj, kakšni očetje naj bodo. Kar očetje v resnici počnejo, je predvsem posledica okoliščin, ki pa jih v marsičem ne izbirajo sami.

V obdobju modernosti je veljalo, da oče, ki znotraj okvirja plačanega dela v javni sferi materialno skrbi za svojo družino, velja za dobrega očeta, čemur v pozni moderni temu ni več tako. Družbeni konsenz o vlogi očeta namreč ne odobrava več izključne prisotnosti in fokusa na javno sfero v sledenju večjega zaslужka. Oče danes, da bi bil označen kot dober oče, mora biti vključen tudi v družinsko življenje, pri čemer pa se mera te vključenosti v večini zahodnih družb preneha pred stopnjo, v kateri je na vključenost v življenje znotraj družine vezana materina vloga. Vendar A. Švab poudarja, da ta postmoderna obrat po drugi strani vključuje tudi družbeno legitimno neprisotnost očetovstva. Materinstvo ima to izbiro le na videz in je v njenem ontološkem bistvu še vedno obvezna identiteta, medtem ko za očetovstvo obstaja tudi legitimna možnost neprisotnosti (Švab 2000, 256). Obdobje legitimne izbire pomeni, da se spodbuja nova vloga očeta, hkrati pa ostajamo v obdobju, kjer je odsotnost očeta iz družinske sfere upravičena izbira. F. Bertocchi (v Magaraggia 2012, 78) opozarja, da čeprav govorimo o spreminjanju materialne usmerjenosti in preskrbovanja, pa ta še vedno ohranja določene stabilne karakteristike, pri čemer pa je tudi vedenje, odnos in pogled očetov odvisen od širokega razpona faktorjev, tako tistih v zasebni sferi kot tistih v javni. Tako se vzpostavlja okolje, kjer je možna tako očetovska prisotnost in vključenost kot njegova odsotnost in nezainteresiranost.

Spremembe v pozni moderni so znotraj očetovstva prinesle številne kontradiktornosti med željami, praksami in družbenimi normami. Odmik od tradicionalnega očetovstva namreč pomeni zavračanje konvencionalnih modelov, s katerimi so odraščali očetje sami, to pa pomeni vseskozi boj s kulturnimi normami in prevzetimi prepričanji, ki niso skladni z inovativnimi praksami in ideologijami (Magaraggia 2012, 78). Pomembni so tudi nekdanji tradicionalni modeli, ki so se predali iz generacije naslednji generaciji, saj se z njihovimi učinki vseskozi izoblikujejo novi modeli za zglede v lastni generaciji, ko moški vstopijo v vlogo očetov. S poskušanjem povezovanja preteklih in sedanjih modelov očetovskega vedenja se v navezavi z okoliščinami ter družbo izoblikujejo novi moderni očetje. Tudi kadar se ti odločijo, da bodo posnemali lastne očete, jim hitre družbene spremembe do določene mere onemogočajo uporabo tistega, kar so se že naučili v preteklosti oziroma se to ne ujema z novimi družbenimi pričakovanji. Pri tem ne moremo zanemarjati tudi stališč posameznega očeta (Zavrl 1999, 70–76). Očetje, ki si želijo biti bolj vključeni, čustveno navezani ali polno enakovredni starši, tako doživljajo tudi notranje spopadanje na osebni ravni kot spopadanje na družbeni ravni, kjer se očetovstvo na novo definira. Stališča in izkušnje na podlagi preteklih modelov pa niso skladni z novimi družbenimi pričakovanji.

Razloge za omenjene dualnosti in kontradiktornosti lahko najdemo že v obdobju modernosti. A. Švab (2000, 255) kot izhodiščno tezo o novem očetovstvu jemlje, da je fenomen produkt postmodernosti, pri čemer kot tak vsebuje tudi elemente modernosti. Njegova kompleksnost se namreč kaže v tipično modernih kot tudi postmodernih značilnostih in praksah. To pomeni, da so marsikateri atributi, ki so interpretirani kot 'novi', le posledica našega specifičnega razumevanja moškega subjekta in njegove vloge kot očeta, odvisni od samega načina konceptualiziranja fenomena (Švab 2000, 255). J. Lewis (v Dermott 2008, 29) vidi odmik od modela materialnega preskrbovalca naproti negovanju kot ključno komponento očetovstva v pozni moderni. To predstavlja z metaforičnim opisovanjem premika očeta izven hiše, kamor je bila vseskozi vezana njegova vloga, znotraj v dom. Pri tem ne govorimo o popolnem premiku in popolnem izginotju modela očetovstva kot materialnega preskrbovalca, ampak zgolj o njegovem rekonstruiranju. Model očeta kot materialnega preskrbovalca tako nikoli ni zares izginil, saj se identitete očetov in njihovo vlogo v družinskem življenju še vedno zelo povezuje z omenjenim statusom (Lewis v Dermott 2008, 29). Elementi modernosti namreč ostajajo, s tem pa tudi ta model ostaja močna sila in prisotnost v očetovstvu. V pozni moderni se tako prepletata model tradicionalnega očeta s sodobnimi značilnostmi aktivnega očeta (Švab 2008, 39).

Večina sodobnih diskurzov danes promovira bolj vključeno vlogo očeta, vendar v okviru konstrukcije očetovske vloge ne prinaša novosti. Čeprav se v ospredje poskuša postaviti pomen vključene narave očetov, se mu pripisujejo instrumentalne prakse, ki so tradicionalno pripisane moškemu principu. Očetje tako še vedno delujejo in se fokusirajo na t.i. javno sfero, s čimer njihova primarna vloga ostaja plačano delo, medtem ko materina primarna vloga ostaja družinsko delo in je vezana na t.i. zasebno sfero. Očetovanje je tako omejeno z 'asistenco' preobremenjenim ženskam, predvsem z opravljanjem lažjih, rutinskih del v gospodinjstvu ali z igro z otroki (Švab 2000, 260). Vloga očeta je tako še vedno vezana predvsem na njegovo materialno preskrbovanje družine, njegova identiteta pa ostaja vezana zlasti na javno sfero. Vloga očeta je prepletena z odgovornostjo za materialno preskrbo družine, posledično pa tudi z njegovo večjo odsotnostjo in manjšo vpletenostjo v skrb za otroke in aktivnost znotraj družine v primerjavi z materjo otrok.

Vloga ekonomskega in materialnega preskrbovanja ostaja pomembna komponenta očetovske identitete, s katero očetje kažejo svojo predanost družini. Uspešno očetovanje se povezuje z uspešnim udejstvovanjem v javni sferi. Vendar to ni več zaželeno ali idealni model očeta v pozni moderni, pri čemer je bil v modernosti oče prisoten (praviloma zgolj) v javni sferi,

odsoten pa v zasebni sferi (Švab 2000, 253). Oče pozne moderne je (lahko) prisoten na obeh sferah, če si to želi, saj ima legitimno pravico, da prisotnost na zasebni sferi zavrne (Švab 2001, 132). Prepletanje tradicionalne vloge z aktivno vlogo očetovstva daje očetu predvsem možnost, da ni prisoten v zasebni sferi, kar za javno sfero ne velja. Moška identiteta je namreč veliko bolj vezana na trg plačanega dela in javno sfero kot pa na družino in zasebno sfero. Nekdanja zavezanost očeta javni sferi in premiki v pozni moderni danes vzpostavljajo diskurz, pri čemer se od očeta poleg ekonomske vloge pričakuje tudi sodelovanje pri vzgoji in negi otroka ter podporo v obliki čustev, morale in vzgoje (Humer 2007, 162–163).

Razlogi, zakaj je prišlo do omenjenih sprememb, so večplastni. A. McMhaon (v Finn in Henwood 2009, 548) jih vidi znotraj spreminjajoče se ženske vloge na trgu dela, porastu ločitev, predvsem pa upadu tradicionalnega patriarhata in maskuline avtoritete. A. Švab (2007, 144) poudarja zmanjševanje vpliva družbenih norm na zasebnost in kreiranja družinskega življenja, večjo dostopnost reproduktivnih tehnologij, družinsko pluralizacijo, spremembe v vrednotah glede spolnih vlog in vse večje družbeno sprejemanje istospolno usmerjenih, njihovih partnerstev ter družin. Ravno družine, ki ne temeljijo na heteroseksualni ureditvi partnerstva, najbolj radikalno redefinirajo moderno očetovstvo, saj zaradi njih prihaja do podiranja tradicionalnega razumevanja družine, znotraj istospolnih družin pa do novih, inovativnih starševskih praks. Do očetovanja prihaja izven ali preko nuklearne družine, pri tem pa se razvijajo novi različni pomeni tako očetovstva kot materinstva ter ne nazadnje oblikovanje novih starševskih identitet (Švab 2007, 142–143). Pluralizacija oblik družine se tako veča, z njo pa tudi razumevanje starševstva, pri čemer se vzpostavljajo nova razmerja in izvajajo nove družinske prakse, ki so v preteklosti pripadale heteroseksualni normativni družini (Rener in drugi 2008, 63).

Istospolne družine in njihovo ureditev izpostavljamo zato, ker so zelo pomembni nosilci sprememb¹, pri čemer dokazujejo, da očetovstvo (niti materinstvo) ni zapisano ustaljenim družbenim ureditvam in točno določenim starševskim vlogam. Aktivnosti in naloge, ki se pripisujejo materinski vlogi, opravlja eden izmed očetov, ali oba. »Prav geji kot očetje s tem, ko v celoti prevzamejo skrbstveno vlogo, podirajo tradicionalno kulturno konstrukcijo

¹ Lezbične družine redefinirajo očetovsko vlogo s podiranjem binarnega pojmovanja starševstva, ki ga v moderni heteroseksualni družini definiramo z biološkima vlogama materinstva in očetovstva. V lezbičnih in gejevskih družinah pa se to razširja na vključene socialne starše, pri čemer materinska vloga tudi ni več vezana na seksualne razmerje z očetom (Rener in drugi 2008, 65). Gejevske družine s tem, ko skupaj z lezbičnimi družinami večajo pluralnost očetovske identitete, podirajo tudi konstitutivno vlogo moderne družine – materinstvo. A. Švab (v Rener in drugi 2008, 63–65) to vidi kot prestrukturiranje družine na osi spolne obeleženosti družinskih vlog, ki tradicionalno povezujejo materinstvo z žensko in ženstvenostjo.

materinstva in ustvarjajo očetovstvo v podobi emotivne in skrbstvene navezave na otroka« (Švab v Rener in drugi 2008, 66). Čeravno te družine niso pogoste, gejevske in lezbične družine izpodkopavajo običajne predstave o neomajni ekskluzivnosti odnosa med materjo in otrokom kot edinega mogočega, predvsem pa primarnega in naravnega razmerja (Rener in drugi 2008, 63–65). Istospolni pari s svojim vse pogostejšim odločanjem za starševstvo izdatno vplivajo na oblikovanje novih načinov družinske organizacije, pri čemer s svojo odločitvijo za starševstvo ne le podirajo konvencionalnih definicij starševstva, očetovstva in materinstva, temveč tudi norme, ki jih ustvarja sama gejevska in lezbična kultura (Stacey v Rener in drugi 2008, 63). Vse večje sprejemanje gejevskih in lezbičnih družin v pozni moderni tako povzročajo kot spodbujajo nadaljnje spremembe znotraj očetovstva in očetovanja.

Pluralizacija vlog in praks naj bi v teoriji omogočala očetom večjo možnost izbire, kako bodo očetovali in kakšne vloge bodo prevzemali, vendar kljub temu da govorimo o takšnih možnostih in tudi o potencialnih spodbudah diskurzov in kulture, ki poudarja večjo aktivnost vloge očeta znotraj družine, v realnosti do večjih sprememb na področju očetovstva ni prišlo. Postavlja se vprašanje, ali koncept novega očetovstva dejansko lahko označimo kot obstoječi fenomen v družbi ali ta služi bolj kot opisovanje teorij o spremembah.

2.2 Fenomen novega očetovstva

V teorijah družine se pojem 'novega očetovstva' opredeljuje pretežno skozi dve dimenziji. Pri prvi je to opredelitev praks novega očeta, ki se navezujejo na vpletenost očeta v razmerje z otroki, tj. otrokovo vzgojo, skrbnostjo in nego, medtem ko se druga navezuje na opredeljevanje novega očetovstva v razmerju do modernega pojmovanja očetovstva kot avtoritete ter preskrbovalca družine (Švab 2000). Večina literature, ki opisuje koncept novega očetovstva, se nanaša na družbeno in psihološko 'rekonstrukcijo' moške očetovske identitete v zahodnih družbah, in sicer od leta 1970 dalje (Lupton in Barclay 1997). Tema očetovstva se je v javnih in širših družbenih diskurzih ter popularni kulturi povečala v zadnjih letih, pri čemer tudi zakonodaja pomembno vpliva in spodbuja večjo stopnjo očetovanja. V to se zajema javna agenda spodbujanja in promoviranja bolj enakovrednih starševskih vlog in večje vključenosti moških znotraj družine, kar prav tako zajema novo očetovstvo (Gregory in Milner 2011, 589). Posebej poudarjena je tudi čustvena vključenost moških v starševstvu in deljenju odgovornosti za nego, varstvo otrok, družinsko delo in na pomembnosti družinskega življenja v splošnem (Lupton in Barclay 1997). Koncept je povezan z upadom modela moškega

materialnega preskrbovalca družine, novo očetovstvo pa je definirano v kontrastu s tradicionalno odsotnim očetom (Finn in Henwood v Domingez in drugi 2013, 3).

Kljub veliki pozornosti, ki jo fenomen prejema v zadnjih letih, o vsesplošno sprejeti definiciji ne moremo govoriti. A. Devreux (v Krimberg von Mullen 2012, 11) vidi model novega očetovstva kot popolnoma ideološko konstrukcijo, ki ni povezana z dejansko realnostjo družinskega življenja in deljenjem dela med obema spoloma. Avtorica meni, da lahko govorimo kvečjemu o tranzicijskem očetovstvu, saj na očetovstvo vpliva kombinacija posledic patriarhata in prevzemanja postmodernih drž. Da o dejanskih večjih spremembah ne moremo govoriti, opozarjajo tudi avtorice dela 'Novo očetovstvo v Sloveniji', ki poudarjajo, da pri omenjenem fenomenu veliko bolj govorimo o menjanju stališč, mišljenj in percepcij o očetovstvu kot pa dejanskih spremembah v praksi (Rener in drugi 2005, 6). Spremembe in enakopravnost pri spolnih vlogah znotraj družine so še daleč od realnosti, čeprav so od prvotnega pojava fenomena minila že skoraj tri desetletja. To je tudi eden od razlogov, da njegovo konceptualiziranje ni enotno, saj lahko znotraj fenomena opazimo veliko nasprotij, napetosti in kontradiktornosti glede pričakovanj in zahtev pri očetovstvu. A. Švab (2002, 250) pravi, da do razhajanja v pogledih na fenomen novega očetovstva prihaja zaradi številnih razlogov: površinskih analiz, različnih interpretacij zgodovinskega vedenja, različnih in nasprotujočih empiričnih rezultatov v navezavi z družinskim življenjem v pozni moderni ter različnih analitičnih nivojih in opredelitvah fenomena.

Z novim očetovstvom opisujemo vlogo in delovanje, s katerim se oče neposredno vključuje v družino in v družinska dela, kot so negovanje, vzgajanje, emocionalno vzgojo in gospodinjstvo, pri čemer se v popularnih in znanstvenih diskurzih z izrazom poimenuje aktivno vpletenost očetov v družinsko življenje in delo, še posebej v večjo nego ter skrb za otroke (A. Švab 2009). Novo očetovstvo se na ta način pogosto identificira kot vključeno očetovstvo, pri čemer sta termina precej enakovredna. V znanstvenih delih se je bolj uveljavil termin novega očetovstva, čeprav je po mnenju nekaterih avtorjev takšno pojmovanje problematično², saj s tem izpušča elemente in posledice preteklosti. Pomembno je opozoriti tudi na termin aktivnega očetovstva ali aktivne vključenosti. S tem se navezujemo na fizično prisotnost in aktivno skrbstvo in nego, ki jo oče nudi svojemu otroku. Aktivno očetovstvo se

² E. Dermott (2008, 23) opozarja, da je takšno poimenovanje neustrezno, saj se izraz 'novo' izkaže za problematičen, ker se nanaša na karkoli je trenutno aktualno in se dogaja v sedanjosti. Pri tem ni jasno nakazano, da zajema tudi elemente preteklosti, tako pa postane velika težava vzpostaviti kronološko točko, ko se je zgodila transformacija očetovstva. Novo očetovstvo se tako pogosto zamenjuje z zvezo vključeno očetovstvo, ker to ne definira očetovstva na časovno specifično obdobje, ampak predvsem na vlogo in elemente, ki jih zajema.

nanaša predvsem na večje in aktivnejše sodelovanje moških v družinskem delu nasploh ter pri negi in skrbi za otroke (Švab 2007, 143).

Novo očetovstvo se najbolj intenzivno izkazuje na ravni pluralizacije moških identitet (kamor se uvršča tudi prizadevanje moških za vpletenost v skrb in vzgojo otrok) ter skozi ideologijo novega očetovstva, ki deluje (nedvomno tudi na očetovsko identiteto) skozi različne mediatorje. Dejanske spremembe v smeri uresničitve teh očetovskih aspiracij so v vsakdanjem življenju veliko počasnejše in manj intenzivne. Očetovska resnična vpletenost je tako zelo počasen proces in revolucija, ki se še ni zgodila (Rener in drugi 2008, 69). Kar definiramo kot idealno očetovstvo, je daleč stran od dejanskega vedenja očetov. Lynne Segal (1990, 26) je pripomnila: »Kontroverznost obkroža podobo in realnost 'novega očeta', ki obsega vse od odobritve in proslavljanja do skepticizma in zasmehovanja«. 'Novi oče' lahko namiguje odmik od vse bolj zastarelih idej tradicionalno moških vlog, s čimer prinaša pomembne kulturne spremembe za moške, vendar v praksi lahko to pomeni nič več kot simbolno navezanost ideji očetovstva veliko prej kot pa dejanski polni, enakovredni obveznosti v njegovih težjih praksah (McMahon v Whitehead 2002, 154). Lupton in Barclay (1997, 1) fenomen izpostavljata predvsem kot priložnost moških, da izražajo svoja skrbstvena in negovalna čustva ter prevzemajo bolj enakovredno vlogo pri starševstvu in starševanju. S takšno ideologijo se vzpostavlja življenjska priložnost za moške, da pri očetovstvu izkažejo svoje skrbstvene občutke drugače, kot so to počeli njihovi očetje in priložnost, da prevzamejo enako vlogo v starševanju kot njihove partnerke (Rener in drugi 2008, 68).

Znotraj očetovstva še vedno ostaja dovoljena in razumljena oblika očetovstva, kot je odsotni oče (Švab 2001, 123–124). Skozi procese družinske pluralizacije se je v pozni moderni legitimizirala opcija očetovske neprisotnosti kot normaliziran družbeni vzorec (Švab 2000, 261). A. Hochschild (v Humer 2007, 163) vidi novost pri očetovstvu v samem nasprotju med idealom novega očeta in realnostjo odsotnega očeta, torej v razkoraku med realnostjo in vrednotami. Pri konceptualiziranju novega očetovstva je tako pomembno tudi razumevanje nasprotujočega mu modela odsotnega očeta. Hearn in Pringle (v Rener in drugi 2008, 40) odsotnega očeta vidita kot nekakšen protipol aktivnemu in vpletenemu očetu. Znotraj koncepta tako prihaja do paradoksa, saj sta v družbi močno prisotna oba trenda – tako v smeri aktivnih, bolj vključenih očetov kot na drugi strani neprisotnih očetov (Rener in drugi 2008, 40). Obstoj legitimne izbire in močne prisotnosti modela odsotnega očeta je po vsej verjetnosti delno vezan tudi na dejstvo, da je v zahodnih družbah očetovstvo še vedno zgolj 'posredovana' starševska vloga, kar so potrdile tudi slovenske raziskave (Rener in drugi 2005;

Rener in drugi 2008), ki so pokazale, da je razmerje med starši in otrokom še vedno skonstruirano skozi primarnost razmerja med materjo in otrokom, medtem ko očetovska vloga ostaja sekundarna in postranskega pomena. Novo očetovstvo tako lahko označimo kot teorijo o spremembah pri očetovstvu, katerih realizacija ni resnično uspela. V nadaljevanju bomo poiskali razloge za to in preverili, kakšne morebitne omejitve ter ovire so postavljene na poti k bolj vključenemu in aktivnemu očetu.

3 DRUŽBENI ZAVIRALCI NOVEGA OČETOVSTVA

Družbene zaviralce novega očetovstva in vzroke, zakaj očetovstvo ostaja omejeno na zgolj sekundarno starševsko funkcijo, bomo iskali znotraj družbenih konstruktov moškosti, starševstva, materinstva, trga dela, družinske politike, kulturnih norm in vrednot ter drugih družbenih dejavnikov, kot so rasa, spolna usmerjenost ipd. Takšen nabor področij nam omogoča konkretniji vpogled v temelje družbene konstrukcije očetovske vloge. Naštete konstrukcije niso edine možne razlage in vplivi na očetovstvo, so pa zagotovo med tistimi, ki so najpomembnejše. Konstelacije, ki jih vzpostavljajo med seboj, namreč ustvarjajo širša prepričanja in predstave o očetovstvu, z morebitnim postavljanjem omejitev in ovir pa vplivajo na vlogo očeta in prakse očetovanja.

3.1 VPLIV DRUŽBENIH KONSTRUKTOV MOŠKOSTI

Moškost in očetovstvo sta relacijska koncepta, pri čemer dojemanje moškosti v družbi izoblikuje, kaj je znotraj očetovstva sprejemljivo, zaželeno, pravilno in kaj ne spada pod zaželene moške attribute, vedenja, kvalitete ipd. Zgodnja dela znotraj študij moškosti so v večini prezrla temo očetovstva ali pa so jo le obrobno omenjala (Lupton in Barclay v Miller 2011, 41), danes pa je konceptualiziranje moškosti v navezavi z očetovstvom veliko bolj teoretizirano in aktualno področje. Že sama nepovezanost obeh področjih nekoč lahko služi kot eden izmed pokazateljev, kako je bilo očetovstvo v tistem času precej nepomembna, obrobna družbena tema. Aktualne teorije družbeno dojemanje moškosti vidijo kot enega izmed poglobitnejših vplivov, ki oblikujejo pričakovanja in norme znotraj očetovstva, predvsem skozi posredno ustvarjanje družbene klime in norm vedenja. Predvsem ustaljene norme tvorijo eno izmed večjih ovir na poti k spremembam pri očetovstvu in morebitni realizaciji bolj vključenega in aktivnega očetovstva.

Teorije moškosti se fokusirajo predvsem na reprodukcijo 'normalnega' spolnega vedenja. Odpirajo vprašanja pomenov in učinkov moškosti ter kako so ti producirani v relaciji z večjim družbenim sistemom in znotraj njega (Connell 2012). Avtorica definira moškost oziroma moškosti³ kot ideje in karakteristike, ki se jih povezuje z moškimi in družbeno interakcijo, ter kot procese in odnose v konstrukciji spola. Pri tem izpostavlja, da v zgodovini niso toliko moški dominirali nad ženskami, kolikor je maskulino dominiralo nad femininim (Connell

³ Pojem moškosti v magistrskem delu uporabljam v množini, saj želim na ta način poudariti, da se načini biti moški in kulturne reprezentacije moškosti razlikujejo med družbami, kulturami in tudi znotraj teh. Moškosti so pluralne in lahko opisujejo številne predstave moškosti v družbi. Npr. bela moškost, gejevska moškost, aristokratska moškost itd. (Connell 2012, 69).

2012, 41). Moškosti so tudi kulturne konvencije, ki so primerne moškim (Pease 1999) in moške prakse (Hearn 1996). Koncept je bil uporabljen na različne načine, pri čemer je glavni status znotraj sodobnih družbenih ved pridobil kot potencialno orodje za dojetanje družbenih konstruktov maskulinega (Eerola in Mykkanen 2013, 3). V navezavi s teorijo spolnih vlog se ustvarja možnost obravnave ozko pojmovane teorije spolnih vlog moškosti kot družbenih norm za vedenje moških. Pri tem je potrebno poudariti, da v omenjenih primerih ne govorimo o konkretnem številu moških, ki se ujema z načrtom pravega/idealnega moškega, saj normativne definicije dopuščajo, da različni moški dosegajo standarde na različnih ravneh, pri čemer se le malo moških ujema z načrtom oziroma idealom pravega moškega (Gaber v Connell 2012, 361). Vendar ni toliko pomembno, koliko moških se ujema z načrtom ali idealom pravega moškega, ampak predvsem dejstvo, da takšen obstoj norm in pritiskov posledično ustvarja težnjo po doseganju idealov in norm maskulinega. Ti mehanizmi pa ustvarjajo okolje pritiskov in družbenih norm, ki pomembno vplivajo na identitete moških, posledično pa tudi na njihovo očetovanje in dojetanje očetovstva.

Ideologija moškosti je fluidna in se nenehno spreminja, ostaja pa vezana na prepričanja o pomembnosti moške povezanosti s kulturno definiranimi normami vedenja. Je ideologija, ki je posameznikova podpora in internacionalizacija kulturnih prepričanj in sistemov vrednot o moškosti in moškem spolu, ki so zakoreninjena v strukturnih odnosih med obema spoloma (Pleck in drugi 1993). Skozi družbene procese ta ideologija informira in spodbuja moške, da se prilagajajo in pokorijo prevladujočim normam moških vlog s tem, da prilagodijo določena družbeno sankcionirana maskulina obnašanja, medtem ko se določenih drugih izogibajo. R. Levant (v Sanober Rizvi 2015, 15) navaja sedem norm tradicionalnih moških ideologij: strah in sovraštvo pred homoseksualci, samozadostnost in zanašanje na samega nase, agresija, dominantnost, nevezan odnos naproti seksualnosti in restriktivna čustvenost ter izogibanje feminilnosti. V nadaljevanju bomo zaradi večjih povezav z očetovanjem izpostavili predvsem zadnji dve normi.

Moškosti ne moremo opredeliti, ne da bi obenem opredelili ženskosti, saj sta koncepta relacijska. 'Maskulino' ne obstaja drugače kot v kontrastu s 'femininom'. Do njunega pomena prihaja namreč samo v vzajemnem odnosu, in sicer kot družbena razmejitev in kulturno nasprotje (Connell 2012, 78). Moškost in ženstvenost sta spolni kategoriji, skonstruirani s strani in v odnosu družbe, posledično pa govorimo o spolu kot družbeni strukturi, ki zavira določene družbene prakse. Na spol moramo nujno gledati izven meja biologije, ampak kot telesne in družbene prakse, vloge ter identitete (Connell 2012). Moškosti je potrebno nujno

razumeti v kontekstu spolnih razmerij in razmerij moči med moškimi ter ženskami. Te se oblikujejo v določenem družbenem kontekstu, pri čemer sta konstrukta v dinamiki, pri tem pa se spreminjajo tudi moškosti in moški znotraj časovnih, prostorskih in kulturnih razsežnosti.

Za razumevanje moškosti je ključno, da prepoznamo pomembnosti korelacij tudi znotraj samih moškosti in med moškimi samimi. Na oblikovanje moškega in moškosti namreč vpliva tudi njegovo mesto v družbeni strukturi ter zaznamovanost z drugimi družbenimi dejavniki, kot so rasa, družbeni razred, starost, spolna usmerjenost itn. Zato ne govorimo o moškosti kot eni sami, ampak o njihovi pluralnosti in različnosti med njimi. To pa ne pomeni, da so te med seboj enakovredne, enako zaželene in enako sprejete znotraj družb in kultur. Različne moškosti pogosto bivajo tako na istem prostoru kot v istem časovnem obdobju, vendar si med seboj niso enakovredne (Connell 2012, 360–362). Moškosti kot področje preučevanja so vedno moškosti v odnosu, med njimi se namreč vzpostavljajo hierarhična razmerja, kjer imajo določene moškosti večjo moč in/ali veljavo nad drugimi oblikami. Med različnimi moškostmi se tako ustvarjajo razmerja zavezništva, dominacije, podrejenosti ipd., preko teh razmerij pa prihaja do načinov izključevanja/vključevanja, ustrahovanja, izkoriščanja itd. (Connell 2012, 69). Skozi razmerja med različnimi oblikami moškosti in njihovim sprejemanjem, zaželenostjo, močjo in po drugi strani podrejenostjo in nezaželenostjo drugih, se posredno ustvarja naš družbeni sistem, ki določena dejanja družbeno sprejema, hvali, povečuje, spet druge pa vidi kot šibke, nezaželene in deviantne.

3.1.1 Dominantne oblike moškosti

Moškosti so konfiguracije praks, ki se uresničujejo v vzajemnem delovanju in so lahko drugačne glede na odnose spolov v določenih družbenih okoljih. Posledično ne govorimo o tem, da v družbi dominira vedno enaka oblika moškosti, saj se skozi vplivanje spremenjenih okoliščin tudi sama spreminja. Nobena vrsta moškosti ni stalna kategorija (Connell 2012, 364). Kako nekatere skupine moških ohranjajo svojo moč tako nad ženskami kot nekaterimi drugimi skupinami moškosti, nam pomaga razložiti koncept hegemonne moškosti. To orodje razlage opisuje kulturno dinamiko, kjer si določena skupina lasti in vzdržuje vodilni položaj v družbenem življenju. To je konfiguracija spolnih praks, ki poseblja trenutno sprejet odgovor na vprašanje legitimnosti patriarhata, kar zagotavlja (ali se obravnava kot zagotovilo za) prevladujoč položaj (določenih skupin) moških in podrejenost žensk (Connell 2012, 119). Avtorica je koncept s pomočjo J. W. Messerschmidta (v Dolan 2013, 813) kasneje nekoliko

reformulirala, pri čemer se je dal večji poudarek podrejenosti⁴ oziroma marginaliziranim skupinam, ki izpodbijajo aspekte hegemonne moškosti. Kritike so konceptu najprej očitale predvsem nejasnost, nepreciznost in zanemarjanje vprašanja moči ter dominacije. Vendar je koncept pridobil pomembno teoretsko veljavo, predvsem teorije pluralnosti moškosti in odnosi znotraj hierarhije moškosti pa niso prejele odmevnejših nasprotovanj.

Koncept hegemonije se je razvil na podlagi spola, kjer osrednji element predstavlja ideja hierarhije. Čeprav je hegemonna moškost le eden od načinov, kako biti moški in se od ostalih moškosti razlikuje zaradi tega, ker jo dojemamo kot najuspešnejšo in družbeno najbolj zaželeno obliko moškosti, je koncept hegemonne moškosti najbolj pomemben ravno zaradi pojasnjevanja, kako določena skupina moških zavzame in ohranja pozicije moči in na kakšne načine opravičuje in reproducira družbene odnose, ki ohranjajo njihovo dominacijo (Carigan in drugi v Connel 2005, 363). Čeprav večina dečkov in moških ne živi življenja ali ideala hegemonne moškosti, ta nenehno deluje skozi produkcijo simbolov in pomenov ter njihovo vplivno močjo. Četudi ne bi govorili o hegemoni moškosti kot normalni ali večinski, pa govorimo o njej kot normativni, kot o cilju, ki si ga prizadevamo doseči. V realnosti ta ideal doseže zelo majhen odstotek moških, kar pa ne izpodbija moči konstrukta oziroma njenih učinkov.

Hegemonna moškost je niz praks in ne samo pričakovanj ali identitet, ki omogočajo, da se moška dominacija nad ženskami in drugimi moškimi nadaljuje. Moški prakticirajo določeno moškost takrat, ko je to zaželeno in se od nje v drugem trenutku spet distancirajo. Ne govorimo o določenem tipu moškega, ampak o pozicioniranju skozi diskurzivne in druge prakse (Connell 2012, 364). Pokazalo se je namreč, da so določene moškosti bolj povezane z družbeno močjo kot druge, zato koncept hegemonne moškosti predpostavlja obstoj ne-hegemonnih moškosti. Najbolj zaznavno podrejena skupina moškosti je homoseksualna moškost, saj njeno neodobravanje lahko zapazimo tako v političnem kot kulturnem prostoru, socialnem izključevanju ter v številnih oblikah diskriminacije, nasilja in zatiranja, tako na osebni kot družbeni ravni. Ni pa edina podrejena oblika moškosti, ampak obstajajo še številne druge. Najlažje jih je opaziti tam, kjer je vključena stigmatizacija (Connell 2012), npr. moški, ki se jih označuje kot 'čefurje', 'piflarje', 'mamine sinkote' ipd. Tako ne govorimo zgolj o

⁴ Teorije o podrejenosti opozarjajo, da dominantne maskuline identitete obstajajo tudi znotraj podrejenih ali marginaliziranih pozicij, kar pomeni, da je možno da si podrejen hegemoni moškosti, vendar še vedno poteguješ attribute iz dominantnih moškosti in tudi zasedaš dominantno pozicijo v odnosu z drugimi moškimi (Coles v Dolan 2013, 813).

podrejanju homoseksualnih moških heteroseksualnim, temveč tudi o podrejanju določenih skupin heteroseksualnih moških drugim heteroseksualnim moškim. Tu se izpostavljajo predvsem skupine, kjer dominantne moškosti pri drugih moškostih opazijo in nanje navezujejo attribute in simbole, ki jih družba smatra kot ženstvene (Connell 2012, 121).

Skozi homoseksualnost je moč dominantnih oblik moškosti preverjal tudi E. Anderson (2009), ki argumentira, da je bila teorija hegemonne moškosti aktualna in uporabna v poznih devetdesetih letih, vendar dandanes v sodobnih družbah naj temu ne bi bilo več tako. Razloge vidi v upadu homofobije in strahu pred ženstvenostjo. Avtor na tem temelji teorijo t.i. 'vključene moškosti'⁵, pri čemer razlikuje med arhitipoma ortodoksne moškosti in vključene moškosti. Ortodoksne moškosti lahko (ne pa nujno) vključujejo hegemonne vrednote, medtem ko vključene moškosti te vrednote zavračajo. Pri tem je uporabil konstruktivistični pristop, s katero obravnava moškosti kot konfiguracije družbenih praks, ki so podvržene spremembam znotraj zgodovinske perspektive. Ključni spremenljivki v njegovi teoriji sta t.i. 'homohisterija' in t.i. 'moški kapital'. Z njima pojasnjuje, da so v časih visoke stopnje homohisterije moški primorani zvišati svoj moški oz. maskulini kapital z večjim prikazovanjem homofobije in strahu pred ženstvenostjo. To dosežejo s konstantnim dokazovanjem svoje heteroseksualnosti in simbolov, ki jih ta producira ter jih nanjo vežemo. Ko pa pridemo v obdobje, ko homohisterija upada, lahko nastopijo nežnejši tipi moškosti in sobivajo z ortodoksnimi moškostmi, ne da bi bili izpostavljeni družbeni stigmatizaciji ali izključenosti. V tem primeru lahko govorimo, da se začnejo megliti meje med ženskostjo in moškostjo, pri čemer različni tipi moškosti niso več razporejeni v hierarhičnem redu. V takšnih družbah, kjer lahko govorimo o zelo nizkih stopnjah homohisterije, posledično homofobija ni več sprejemljiva, moški pa lahko opravljajo tudi opravila, ki so doumeta kot ženstvena in vsebujejo elemente femininege.

V kulturi, kjer homohisterija pojema, bodo fantje in moški bolj svobodni pri izražanju čustvene intimnosti in fizične bližine ter medsebojnih razmerij. V skladu s tem, ta kultura dovoljuje večje število sprejemljivih hetero-maskulinih vedenj, kar prinaša nadaljnjo zameglitev maskulinih in femininih vedenj ter področij. Razhajanja med moškostjo in ženskostjo, moškimi in ženskami, homoseksualci in heteroseksualci bo težje razlikovati, moškost pa pri tem ne bo več služila kot primarna metoda kategoriziranja moških (Anderson 2009, 97).

⁵ ang. 'inclusive masculinity'

Thomas Johansson (2011a, 236) teorijo označuje kot nekoliko preveč optimistično in opozarja, da tako preproste ločnice med obema konceptoma ne gre izpeljati, vendar hkrati priznava, da omenjene težnje in korelacije obstajajo.

Tako teorija hegemonne moškosti kot ortodoksne moškosti prikazujeta, da določene konfiguracije praks držijo dominanco na račun drugih šibkejših oblik, ki postanejo podrejene ali marginalizirane s strani dominantnih moškosti. Čeprav je nemogoče, da bi vsi moški dosegli te ideale, velika večina odrašča znotraj kultur in družb, ki spodbujajo hegemonne karakteristike moškosti, pod katere lahko uvrščamo attribute, kot so ravnodušnost, čustvena neodvisnost in zanikanje šibkosti. Po drugi strani pa moški tekmujejo v doseganju hegemonnih form moškosti, ki se povezujejo z uspešnostjo, sposobnostjo in kontrolo (Williams v Dolan 2013, 813). Vse naštetu krepí globoko zakoreninjena prepričanja, ki očetovstvo odmikajo od primarne starševske pozicije, saj je ta povezana z ženstvenostjo, prav tako pa ne podpirajo določenih praks in aktivnosti starševstva, saj so te v nasprotju z normami moškosti.

3.1.2 Napetosti med dominantnimi kulturnimi ideali moškosti in očetovstvom

Če navežemo Andersenov pristop na očetovstvo, lahko pod prvo kategorijo razvrstimo očete, ki pridobijo vrednote izpod modelov ortodoksne moškosti, pri čemer se jih okarakterizira z visoko stopnjo konservatizma, ti pa so posledično vezani in omejeni na moške in ženske spolne vloge in sfere. Njihova glavna vloga je materialno preskrbovanje, medtem ko je odnos z otroki odtujen in temelji predvsem na avtoriteti. Na drugi strani pa imamo očete z vrednotami vključene moškosti. Tu odnos temelji na sodelovanju s partnerjem, meje med moškimi in ženskimi vlogami pa so zamegljene oziroma se brišejo. Strah ali odpor pred opravljanjem domačih del ni prisoten v tolikšni meri, očetje pa kažejo večjo pripravljenost, da se odpovejo svoji uspešnosti v javni sferi za večjo vlogo v zasebni sferi. Prav tako lahko govorimo o večji pripravljenosti vzpostavitve dobrih odnosov z otroki ter večjem sodelovanju v skrbstvenih aktivnostih. Teorija tako nakazuje paralele s klasifikacijami tradicionalnih in novih modelov očetovstva. Slovenskega kulturnega in družbenega okolja še ne moremo uvrščati med okolja, kjer bi veljala izrazito nizka stopnja homohisterije in posledično ugodnih razmer, kjer feminilna dejanja ne bi prinašala stigmatiziranja. Razvrstimo ga lahko kot družbeno okolje z večjo stopnjo ortodoksne moškosti ter njenih vplivov, veljav in pomenov, ki jih prinaša. Že zelo preproste prakse, kot so preoblačenje pleníc, kuhanje obrokov ipd. nosijo konotacije ženstvenosti in jih družba smatra kot ženska opravila.

»S tem ko definiramo moškosti kot 'vse kar ni ženstveno' in s tem ko definiramo ženstveno v povezavi z družino in domačnostjo/družinskim življenjem, s tem uveljavljamo in definiramo fante in moške stran od družine in izven nje« (Coltrane in Adams 2008, 237). Kulturni ideali moškosti in prevzemanje določenih praks očetovstva ustvarjajo medsebojne napetosti, na ta način pa »aktivno starševstvo, še posebno do mlajših otrok, nepretrgoma sovpada s hegemonskimi kulturnimi ideali moškosti« (Wall in Arnold 2007, 520). Takšnih ustaljenih kulturnih idealov ni mogoče preprosto ignorirati. Hierarhična ureditev moškosti ustvarja posledice s tem, ko na fante in moške vrši izdaten pritisk po potrebi doseganja ideala moškosti. Govorimo o internaliziranju ideala, ki ga želiš dosegati, in ceni, ki jo je potrebno za to plačati (Jefferson v Seidler 1989, 147). Nedoseganje idealov ali odmikanje od njih pa prinaša boleče psihične posledice in nov set obnašanj in vedenj, na katere pa ima večji vpliv družba, kot da bi to dejansko bila obnašanja in vedenja, ki si jih želi ustvarjati posameznik.

Družba in kultura vzpostavljata konstrukte moškosti, s tem pa ideale in norme, ki lahko privedejo do tega, da moški raje skrivajo svoja čustva, bolečine ali žalosti za drugimi bolj družbeno sprejemljivimi čustvi za moškega, kot so recimo jeza ali razdraženost, saj bi v primeru prvih bilo potrebno zagovarjanje svoje moškosti. Dominantne oblike moškosti, kot je hegemonna moškost, predvidoma zavirajo določene dimenzije čustev in potreb, negovanja, empatije, žalosti in sočutnosti (Seidler 1989, 147). Avtor pri tem dodaja, da tu prihaja tudi do strahu moških pred večjo intimnostjo in čustvenostjo, saj so te grozeče moškim identitetam, ker so čustva sama po sebi definirana kot feminilna. Čustvene potrebe so znak šibkosti, zato so nezaželeni atributi, ki omahujejo njihovo moško identiteto in se odmikajo od spolne vloge, h kateri bi morali – po normah in kulturi družbe – moški strmeti.

Izzvati moško identiteto in prevzemanje drugačne spolne vloge, kot to narekuje družba, pa bi pomenilo izstop iz varnosti ustaljenega in družbeno sprejetega. »Koncept identitetne spolne vloge preprečuje posameznikom, ki kršijo vloge, tradicionalne za svoj spol, da bi identiteto izzvali, zato se počutijo osebno nezadostne in negotove« (Pleck v Connell 2012, 56). Tu vidimo, zakaj ne prihaja do večjih družbenih sprememb oziroma kako so čustveni odnosi med očeti in otroci lahko zadušeni. Sveva Magaraggia (2012) je v Italiji opravila raziskavo o vzpostavitvi čustvenih odnosov med otroki in očeti v želji izpostavitve dominantnih modelov očetovstva in hegemone moškosti. V njej je potrdila, da nekateri kulturni modeli moškosti lahko ovirajo proces vzpostavitve večje navezanosti očetov z otroki, zato ker morajo biti takšni odnosi zavirani zaradi dominantnih aspektov moškosti, ki čustva, navezanost, fizično bližino ipd. vidijo kot nemaskulino, torej ženstveno. Avtorica trdi, da so kulturne norme

zaradi dominantnih moškosti in njenih odnosov z drugimi moškostmi postale ovira pri ustvarjanju bolj navezanih odnosov med očeti in otroci, saj se ti odnosi drugače vzpostavljajo ravno v tistih aspektih, ki jih dominantna moškost zavira: to so čustva, navezanost, bližina (Magaraggia 2012, 81). Da bi lahko prekoračili te zakoreninjene tradicije, bi bilo potrebno prekiniti oziroma upreti se tako zgodovinskim in kulturnim konstrukcijam, prav tako pa dominantnim oblikam moškosti, pri tem pa bi se bilo potrebno soočiti s posledicami in sankcijami družbe in okolice, ki bi temu sledile. Vprašanje, ki se tako odpira, je: ali je t.i. feminizacija moškosti in posledično očetovstva mogoča, z njo pa tudi upad njenega stigmatiziranja?

3.1.3 Feminizacija očetovstva in očetovo materinjenje

Opozorjanje na probleme v zvezi s čustveno bližino očeta z otroki je pomembno ne le zato, ker je čustvena distanca v današnji družbi videna kot negativna, ampak ker na njej temeljijo tudi drugi odnosi in interakcije, ki jih imajo očetje s svojimi otroki. Družba danes že zahteva, da mora biti dober oče s svojim otrokom tudi čustveno povezan. S tem čustveni del skrbstvenih aktivnosti postaja del očetovstva, vendar pri tem naleti na problem in ideale moškosti, saj prihaja do kontradiktornosti že samo v tem, da si trden, neodvisen moški, po drugi strani pa čustven, navezan oče. Moškosti in nekdanja patriarhalna ureditev oz. njeni ostanki prepovedujejo določene oblike čustev, užitka in navezanosti, ki jih družba proizvaja (Connell 2012, 129). Patriarhalna ideologija še vedno ustvarja prepričanja, da so moški razumski, ženske pa čustvene, pri čemer je še posebej v evropski filozofiji to globoko ukoreninjena predpostavka (Connell 2012, 227). Čeprav patriarhat ni več aktualen koncept, pa nepravilnosti v odnosih med spoloma ostajajo, pri tem pa razlike in sklicevanja na nasprotje maskulino-feminino, s čimer se ustvarjajo okolja norm za oba spola in nanje vezane spolne vloge.

Sodobne teorije poudarjajo nove pristope pri dojemanju spolnih vlog in pričakovanj, pri čemer se tradicionalne teorije zamenjujejo z novimi, ki spolne vloge opisujejo kot veliko bolj fleksibilne, prilagodljive in spremenljive. Ti pristopi kažejo, da je mogoče govoriti tudi o spremembah očetovske vloge, pri čemer bi moški morali zavzeti bolj feminilno pozicijo v interakciji z družino (Lupton in Barclay v Renner in drugi 2008, 160). Pod to spada večje razkrivanje svojih čustev, izkazovanje ljubezni in naklonjenosti ter večje vključevanje v skrbstvene aktivnosti z otroki. Na takšen način bi lahko govorili o enačenju emocionalnih doživetij starševskih izkušenj obeh spolov in poskusu egalizacije spolnih vlog v družini. E.

Dermott (2008, 65) pri tem opozarja, da s tem čustva ne bi opisovali kot novo dimenzijo očetovstva, ampak kot čustveno odprtost, izkazovanje čustev pa kot zelo pomembne ideje sodobnega očetovstva in očetovanja. Če govorimo o večjih pluralnostih moškosti, bolj odprtih in sprejemljivih družbah, potem lahko tudi vprašanje čustev postane bolj sprejemljiva dimenzija sodobne moškosti.

S tem se nakazuje potrebo po radikalnem rekonceptualiziranju atributov, ki se jih pripisuje dominantnim moškostim. Odpira se vprašanje, ali lahko feminilna čustva postanejo dojeta kot maskulina oziroma ali lahko dominantne moškosti sprejmejo in prevzamejo čustva, ki so trenutno dojeta kot feminilna. Ali z dodajanjem čustvenih aspektov spreminjamo moškost in jo spajamo z ženstvenostjo oziroma še dlje, poraja se vprašanje, če očetovo tradicionalno vlogo zamenjuje očetovo materinjenje (Knjin v Zavrl 1999, 109–110). Ali je mogoče ustvariti okolje in družbeno klimo, kjer očetovstvo postane skladno s čustvenostjo, brez da bi izgubilo možatosti in da bi pri tem govorili že o samem preoblikovanju očetovanja z materinjenjem?

V. Seidler (v Renner in drugi 2008, 81) poudarja, da je takšen strah odveč, saj naučiti se skrbeti in poskrbeti za nekoga ni enakovredno z »naučiti se materinjenja«, temveč pomeni naučiti se moškosti. Naučiti se biti oče in naučiti se skrbeti. Družbene determinante so tiste, ki označujejo skrbstvene aktivnosti in čustva kot ženstvene. To izvira iz zgodovinske podrejenosti družbenih skupin in del, kjer so ženske opravljale dela, ki so bila vezana na negovanje, s čimer je skrb in poskrbeti za nekoga postala družbeno konstruirana praksa in delo žensk. Pri tem pa dodaja, da praktično ni možnosti, da bi se spremembe izvajale v tej smeri, da bi očetovstvo postalo nekakšna kopija materinstva (Tronto v Renner in drugi 2008, 81). »... (moški) bodo morali svoja čustva ozvočiti na možat način in označiti razliko med moško in žensko senzitivnostjo« (Swedin v Zavrl 1999, 114–115). Na ta način ne bi govorili več niti o feminilnih čustvih kot oviri naproti aktivnejšemu očetovstvu niti o samem kopiranju materinjenja, temveč o okolju, ki spodbuja bolj vključeno in navezano očetovstvo, zavedajoč se potreb po spremembah spolnih identitet in vlog, ki so posledica zgodovine, ne pa nujnosti takšne družinske ureditve, ki materinstvu postavlja pomembnejšo vlogo in nalaga več skrbstvenih nalog in družinskega dela.

Aktualne dominantne moškosti še vedno vzpostavljajo okolje, ki očetovstvu in novim očetovskim praksam ni naklonjeno, saj sovpadajo s tradicionalnimi načeli in družbenimi ureditvami, ki so se vzpostavili skozi zgodovino in obdobje patriarhata, ki očetove vloge ni poudarjalo, niti videlo kot pomembne znotraj zasebne sfere. Ostanki takšnih ureditev puščajo

posledice še danes, zato je pomembno poudarjanje po potrebi očetove čustvene navezanosti s svojimi otroki, četudi na račun potencialnih sankcij družbe zaradi prevzemanja spolne vloge, ki ni skladna z dominantnimi oblikami moškosti. Prenehanje takšne stigmatizacije bi omogočilo večje nadaljnje spremembe pri starševstvu in starševanju.

3.2 VPLIV DRUŽBENE KONSTRUKCIJE STARŠEVSTVA

Starševsko razmerje, kjer očetje igrajo večinoma asistentsko oziroma podporno vlogo, je ena izmed bistvenih ovir na poti k bolj aktivnemu očetovstvu in večji očetovski vlogi (Rener in drugi 2008, 46). Očetovska vloga je v družbi dojeta predvsem kot podporna vloga materini. Oče dopolnjuje in nastopa kot nadomestni oče, starševsko vlogo mora prevzeti takrat, ko mati ne utegne ali je odsotna. Očetom ni dodeljena enakomerna delitev skrbi kot materam. »Medtem ko je ženska kot mati še vedno percipirana z glavno starševsko vlogo, je moški kot oče predvsem 'oče za skrajšan delovni čas', 'zabavljač otrok' in 'materin pomočnik'« (Sunderland v Nentwich 2008, 208). Očetovstvo je kulturno skonstruirano s podporno starševsko vlogo, ki ustvarja prepričanja in merila o tem, kakšen naj bi bil aktivni oče (Backett v Rener in drugi 2008, 46). Bolj aktivna in enakovredna starševska vloga očeta je že v samih temeljih omejena, saj očetje kot starši nikoli niso doumeti skozi prizmo primarnega starša. Novo očetovstvo se tako realizira le v obliki 'pomoči' partnerkam, v zunanjih oziroma vidnih (reprezentančnih) aktivnostih, s čimer daje impresijo neke dodatne komplementarnosti osrednji družinski vlogi – materinstvu. Prakse novega in aktivnega očetovstva se tako omejujejo predvsem na 'asistenco' preobremenjenim ženskam (Švab 2000, 260). Čeprav so se pogledi na očetovstvo spremenili, s tem pa tudi standardi, kaj pomeni biti dober oče, to ostaja znotraj okvirov dopolnilne starševske vloge.

»Trdovratne predpostavke, ki vodijo naše mišljenje o spolu in družini, spremljajo značilne opredelitve starševskih vlog« (T. F. Cohen v Zavrl 1999, 116). Znotraj starševstva je kulturno sprejeto, da nega in skrb za otroka spadata pod materinstvo, saj se je ta aktivnost vzpostavila kot naravna za ženske in tuja moškim. Ustvarila se je povezava, kjer je očetov odnos z otrokom vezan na finančno naravo, dobri očetje kot tisti, ki so dobri hranilci družine. Danes temu ni več tako, saj je za dobro očetovstvo potrebno več aktivnosti tudi znotraj družine. Vendar nekdanji odnos, ki je očetovstvo povezoval skoraj izključno z materialnim preskrbovanjem, pušča sledi in posledice. Vzpostavila se je starševska ureditev vlog, kjer je očetova neprisotnost običajna, medtem ko je materina neprisotnost nesprejemljiva. Stalna

prisotnost očeta pa je videna kot problematična, stalna prisotnost matere pa obveza (Cohen v Zavrl 1999, 116–117).

Družboslovje je do nedavnega obravnavalo predvsem starševske vloge znotraj patriarhata – organiziranost družbe in družbenega sistema moške dominanc, kjer imajo moški več moči, virov in odločitev kot ženske (Bradley v Miller 2011, 26). »Patriarhat je družba, ki časti maskulino identiteto in podeljuje moč ter privilegije tistim, ki reflektirajo in spoštujejo družbeno determinirane maskuline spolne vloge« (Warnock 2009, 28). Čeravno patriarhat ni več aktualen družbosloven koncept kljub spremembam pri izenačevanju pravic in večji enakopravnosti žensk, o njegovem popolnem izginotju ne govorimo, temveč prej o njegovem preoblikovanju. S progresivnim upadom patriarhata so se namreč spremenile ženske in moške spolne vloge, s tem pa je prišlo tudi do upada hegemonne patriarhalne očetovske figure in prihoda novih praks znotraj očetovstva – med drugim do pojava novega očetovstva (Krimberg von Muhlen 2012, 11). Vendar pri tem govorimo predvsem o njegovi oslabiljenosti in manjši prisotnosti, ne smemo pa tega enačiti z njegovim popolnim izginotjem, saj ostajajo prisotni in vidni njegovi efekti (Kimmel in drugi 2005, 19). Sistem podrejenosti je še vedno prisoten, patriarhat je namreč globoko zakoreninjen, kot poudarjajo avtorji, kot so T. R. Carrogan, R. Connel, J. Lee, S. M. Whitehead in drugi. Patriarhat še danes tako posredno in trajno ne podreja samo žensk, ampak s svojimi zahtevami podreja tudi moške ter izpodbija njihovo starševsko vlogo.

3.2.1 Prehod v starševsko vlogo

Družboslovne vede tranzicijo v starševstvo opisujejo kot refleksiven proces, kjer prihaja do transformacije identitete. Starševstvo pomeni spremembo v življenju posameznika in njegovega partnerja ter soočanje z novodobnimi težavami. Oslabiljenost patriarhata in vse manjša zaželenost avtoritativnega in tradicionalnega modela očetovstva pomenita, da novim staršem manjkajo znanja in sposobnosti, kako starševati. Generacijsko prenašanje modelov ni več ustrezno, saj starševstvo danes zahteva pridobitev novih psiholoških sposobnosti in sposobnosti v upravljanju teh razmerij (Henderson v Magaraggia 2012, 77). Spremembe v starševstvu in očetovstvu so prinesle nezaupanje mnogih očetov in mater v modele, skozi katere so bili vzgojeni sami. Dodatno zmedenost povzročajo kontradiktorne usmeritve in posredovanja znanj specialistov, kar povzroča, da se samo starševstvo lahko občuti kot neprijetna preizkušnja ali test (Beck in Beck-Gernsheim v Magaraggia 2012, 77). Matere so prisiljene v iskanje uravnoveženosti med trgom dela in idejo dobrega materinstva, medtem ko

se novodobni očeti soočajo s kontradiktornimi zahtevami znotraj novodobnega očetovstva. Tranzicija v očetovstvo je tako lahko stresno in neprijetno obdobje, ki očete še bolj potiska na trg dela, saj je ta potencialen izhod iz teh pritiskov in lažja izbira načina starševstva – vračanje k nekdanjim modelom in vlogam s poudarkom na ekonomskem ter materialnem preskrbovanju.

O tem kako poteka tranzicija v starševstvo in kako jo izkušajo očetje, pomembno vpliva že dogajanje pred samim rojstvom otroka. Kot opozarja T. Renner (2008, 29–30), so moški bistveno manj pripravljeni na starševstvo kot ženske. Moške priprave na očetovstvo se namreč začnejo praviloma šele z nosečnostjo ali celo šele po otrokovem rojstvu, poskusi prizadevanja, da bi moške bolj pritegnili v starševstvo pa so le delno učinkoviti. Očetje poročajo, da zelo hitro prihaja do občutkov nekoristnosti ali vloge nepomembnih pomočnikov, kar vodi do občutkov manjvrednosti in frustracij. Očetje tako vstopajo v svojo starševsko vlogo z manj psihološkimi, družbenimi in čustvenimi pripravami kot matere (Hoffman 2011, 8). Razloge za takšno nepripravljenost lahko najdemo v dejstvu, da očetovska vloga – in z njo povezano ustvarjanje identitete, občutek za odgovornost, skrbstveno obnašanje in vedenje – ni zasidrano v družbeni kontekst, niti ga ta družbeno ne uveljavlja. »Ženske imajo skupine, ki podpirajo materinstvo; skupine za nove mamice, kjer se delijo zgodbe in izkušnje o rojstvu, nosečnosti, starševanju; skupine za igranje; blogi mladih mamic itd. Očetje pa te mreže šele sedaj začenjajo ustvarjati in jih koristiti. Te skupine so sicer v porastu, vendar nikakor ne na ravni številčnosti ali pogostosti obiskanosti kot tiste od mater. Za očete je tako veliko bolj strma pot učenja k očetovstvu in očetovanju« (Doucet 2006). Kar se izkaže za glavni problem, s katerim se novi očetje srečujejo, je povezano ravno s tem vprašanjem – kako očetovati. Ideologija novega očetovstva namreč ne zagotavlja same 'socializacije' v očetovstvo in v prakse očetovanja (Švab 2000, 260).

Raziskave nakazujejo (Goodman v Hoffman 2011, 8), da obstajajo velike razlike in neskladja med upi in pričakovanji moških glede starševstva ter samo realnostjo, ki kasneje nastopi. Medtem ko matere praviloma dojemajo že nerojenega otroka v svojem telesu in nato naglo izoblikujejo generativno predanost svojemu otroku, je za očete prehod v starševstvo bistveno drugačen. Sodelovanje žensk pri vsakodnevni negi majhnih otrok je praviloma vsesplošno, vključenost moških pri vsakodnevni negi majhnih otrok pa je zgolj 'neobvezni' del starševstva. Od mater se pričakuje, da nemudoma postanejo starši, medtem ko to za očete ne velja (Zavrl 1999, 31–33). Tudi vzpostavljanje vezi z otrokom je veliko težje in traja dlje kot so pred tem pričakovali, očetje pa se lahko v primerjanju s svojo partnerko počutijo

neustrezne ali nesposobne. Sama tranzicija v starševstvo je tako lahko razdiralna, nezadovoljiva in frustracijska (Hoffman, 2011, 8). Edino, kar je očetom že predhodno zagotovljeno, je morda le spoznanje, da njihove sposobnosti in modeli očetovstva, ki so jih izkusili s strani svojih očetov, ne nudijo in podajajo zadostnih sposobnosti, znanj in podpore za njihovo očetovsko vlogo. V tranziciji v starševstvo se opaža ena izmed omejitev na poti k novemu očetovstvu, saj pri očetovstvu sistemi podpore in spodbude po vključenosti in investiranosti v novo starševsko vlogo niso zagotovljeni enako kot pri materinstvu. Kot prekinitev teh konstrukcij in potencialna rešitev se je sprva najbolj predstavljala ideja nevtralnosti spola znotraj starševskih vlog.

3.2.2 Problematičnost teorije nevtralnosti spola kot podlage za starševstvo

»Vsakič, ko moški preobleče dojenčkove plenice, je to majhen upor; ko pa to lahko opravi v spolno nevtralni javni previjalnici, je to družbena transformacija.«
(Judith Lorber)

Ideja nevtralnosti spola kot podlage za starševstvo in ideja t.i. izbrisa spola⁶ je bila predstavljena kot potencialna družbena transformacija pomenov znotraj binarnih klasifikacij (ženska, mati, moški oče), ki ustvarjajo spolne pomene in diskurze, posledično pa vzpostavljajo spolne vloge in pričakovana vedenja na specifičen način (Kagansas in Day Sclater v Miller 2011, 38). Družbeni spol je fluiden koncept, ki nam pomaga razumeti, kako se pričakovanja, vedenja, domneve, prakse ipd. družbeno in kulturno oblikovane in različne ter kako se spreminjajo skozi čas (Miller 2011, 34). Vračamo se k vplivom biološkega determinizma, esencializma in heteronormativnosti, ki skozi uporabo jezika, diskurzov in kulture, ki temeljijo na spolnih dualizmih in žensko postavljajo v zasebno sfero, moško v javno, s tem pa soustvarjajo prepričanja ter mišljenja o materinstvu in očetovstvu (Mac an Ghaill in Haywood 2007, 43).

S spolno nevtralnimi starševstvom se nanašamo na scenarij enakovrednega starševstva, kjer matere in očetje niso več dojeti in skonstruirani kot drugačni. Oboji so dojeti kot enako pomembni za otrokov razvoj in odraščanje, njuna vloga pa je izenačena tudi na trgu dela. Balansiranje dela in družine se spremeni v spolno-nevtralno prizadevanje, ki kljubuje hierarhiji in zamegljuje prejšnjo binarnost. Odstranile bi se te ovire in omejitve ter izenačile spolne vloge. S teorijo spolno nevtralnega starševstva govorimo o popolnoma enakomerni delitvi dela, skrbi, odgovornosti med partnerjema in samem brisanju spolnih vlog. Temu

⁶ ang. 'undoing gender'

nasproti pa stojijo številni pravni, ekonomski, kulturni in družbeni diskurzi, ki moške pozicionirajo kot družbene akterje, ki so oddaljeni od vrste družinskih, čustvenih in materialnih bremen, povezanih z otroki (ibidem v Švab 2000, 259). Spolno nevtralnno starševstvo ali starševstvo brez navezav na spole, bi res lahko bil sveti gral spolne enakosti ali konvergence in podlaga strukturnim spremembam, vendar bi se to lahko doseglo le z nenehnih opazovanjem, vmešavanjem, upiranjem vedenj, vezanih na spolne vloge, ki so v vsakodnevnem življenju samoumevne, obenem pa o ustvarjanju novih, bolj radikalnih vedenj.

Možnosti takšnih sprememb v zahodnih družbah tako ni, saj so spol in spolne vloge preveč vpletene, zapletene, komplicirane in nezaznavna oblika življenja, diskurzov, praks in idealov. J. Nentwich opozarja, da je to zgolj megljenje problemov s spoli in spolnimi vlogami, saj ta scenarij ne odgovarja na analogijo, ki povezuje matere z ženskami in očete z moškimi. Avtorica pravi, da čeprav matere in očetje počnejo in delajo iste stvari, so moški in ženske še vedno dojeti kot različne entitete, posledično pa konstrukcija 'enakovrednega starševstva' izziva, kaj matere in očetje počnejo/delajo, ne pa tudi kaj so. Tako govorimo o spremembah pri materinstvu in očetovstvu, vendar ne v njenem ontološkem statusu. Spolna nevtralnost kot podlaga za starševstvo tako ni mogoča in ne more biti aplicirana na vloge staršev. Fokus mora biti prestavljen stran od spolne binarnosti, ampak na njen kontekst, vsebino, hierarhijo med žensko in moškim in tem kar predstavlja materinstvo in kaj očetovstvo (Nentwich 2008, 22–23).

Spolna enakost in t.i. stanje brez spola⁷ sta dve zelo različni dimenziji, pozornost pa ne sme biti na slednji, ampak na spolni enakosti (Kimmel in drugi 2005, 24). Obrniti se je potrebno stran od ideološke podobe spolno nevtralnega starševstva, ki ni skladno z realnostjo kulturnih, družbenih, materialnih diskurzov, in se fokusirati na vprašanja znotraj tem spolne enakosti. Spodbujanje takšnega okolja in enakih možnosti je tisto, ki lahko vodi do bolj enakovrednega starševstva. Razlike med spoloma pri praksah starševanja in razdelitvi družinskega dela v vsakdanjem življenju so namreč tudi s prihodom sprememb pri očetovstvu še vedno zelo velike.

⁷ ang. 'genderness'

3.2.3 Delitev družinskega dela

Vzpostavljajo se spremembe pri dojemanju očetovske vloge in novih zahtevah za dobro očetovstvo, pri samih vedenjih in praksah znotraj starševstva pa ostajajo signifikantne razlike, največje pri razdelitvi družinskega dela. Moški sprejemajo in prevzemajo več odgovornosti za otroke, družinsko delo pa ostaja obveznost njihovih partnerk. Statistike kažejo, da so moški še vedno precej bolj pozicionirani v preskrbovalno vlogo in pozicijo v družini, medtem ko v družinski sferi preživijo manj časa z otroki kot ženske ter opravijo manj gospodinjskega dela (Johansson 2011b). Participacija moških v skrbništvu, negovanju in opravljanju domačih del je še vedno zelo nizka v primerjavi z ženskami (Lister 2009, 254).

»S tem ko kulturne predstave očetovstva predlagajo nov model večje vključenosti in premikov naproti enakopravnejšemu starševstvu, pa vedenja očetov in prakse kažejo precej manjšo spremembo pri moških aktivnostih in nakazujejo, da delitev družinskega dela glede na spol ostaja« (Dermott 2008, 7). Opravljanje gospodinjskih del je bilo zgodovinsko in kulturno gledano obveza žensk in je spadalo kot del pogodbe o sklenitvi zakonske zveze, medtem ko se je na moškega vezala ekonomska preskrba (Zavrl 1999, 84). Finančno preskrbovanje je še danes pogosto videna primarnejša naloga očetov, kljub temu da danes govorimo o večji enakopravnosti tudi na področju dela in da se danes tudi finančno preskrbovanje umešča pod dobro materinstvo (Duncan in drugi v Dermott 2008, 77). Enakovredne spremembe v zasebni sferi temu niso sledile, saj ureditev dela znotraj družine ostaja neenakopravna, pri čemer matere opravijo veliko več skrbstvenih del in gospodinjstva kot očetje. Ženske tako z delom v javni in hkrati zasebni sferi opravljajo t.i. 'dvojno izmeno' (Hoschschild 1989).

Novo očetovstvo povezujemo z večjo varstveno in skrbstveno vlogo ter aktivnejšim sodelovanjem pri vzgoji otrok, medtem ko se to odraža zelo različno v povezavi z družinskim delom in gospodinjstvom (Doucet 2006a, Miller 2011, Renner in drugi 2008). Razloge za to gre iskati v navezanosti starševskih vlog. Medtem ko matere obveznosti družinskega dela in gospodinjstva dojemajo kot del starševstva, moški obveznosti očetovstva vidijo drugje (Dermott 2008, 53). Avtorica dodaja, da se je v njeni raziskavi izkazalo, da večina očetov priznava, da pri hišnih opravilih ne prispevajo toliko kot partnerke, pri čemer pa ne implicirajo, da niso opravili nič družinskega dela, ampak predvsem to, da družinsko delo pri očetih ne spada pod kategorijo ali parametra očetovstva, ampak so to videna kot bolj ženska opravila.

Pri razdelitvi družinskega dela bolj kot o novem očetovstvu govorimo o aktivnem očetovstvu. Medtem ko so spremembe na trgu delovne sile prinesle množično zaposlovanje žensk, pa so pričakovanja, da bodo tem spremembam sledile tudi spremembe v zasebnosti in k bolj egalitarni delitvi družinskega dela, izkazala za neustrezna oziroma preveč optimistična (Rener in drugi 2008, 41). Čeprav so manjše od zelenih in nikakor enakomerno porazdeljene med obema spoloma, je prišlo do določenih sprememb v pozni modernosti. Analize kažejo, da vse več moških prevzema odgovornost za družinsko delo, s čimer pa se spreminja tudi stališče o tem, kakšne dejavnosti so primerne za moškega ter kakšne za žensko.

»Moškim je bilo včasih nerodno, če so v javnosti vozili otroški voziček, danes pa razkazujejo 'kengurujčke', kot da so statusni simbol. Tudi kuhanje in pomivanje posode počasi vse bolj spadata v obseg opravil, ki so primerna za moške. Še nekaj časa bo potrebno počakati, da bomo videli, če bodo tudi pranje perila, sesanje tal in pomivanje toaletnih prostorov prešli med opravila, ki si jih bosta s partnerjem razdelila. Dejstvo o tem, da moški prevzamejo nekaj več opravil iz okvira družinskega dela, nosi potencial za spremembo naše definicije, kaj pomeni biti moški. To dejstvo ne zagotavlja, da bodo odnosi med spoloma enakopravni, le vsebina, ki pripada spolu, se bo v tem procesu transformirala« (Coltrane v Zavrl 1999, 102–103).

Pri nadaljnji ureditvi in delitvi dela lahko pričakujemo večjo vključenost očetov v družinsko delo, vendar J. Pleck pri tem ne vidi, da bo rezultat tega v smeri enakosti med spoloma pri večini parov, prav tako pa bodo imele spremembe pri vpletenosti očetov v skrb za otroke in gospodinjska opravila pogosto nasprotujoče si učinke. Medtem ko naj bi nekateri še naprej sledili konvencionalni razdelitvi dela med spoloma, bodo drugi izbrali resnično zamenjavo vlog, velika večina pa bo pristala nekje na sredini. Spremembe ne bodo vsesplošne, saj bodo tudi v prihodnosti nekatere družine nasprotovale takšnim ureditvam in jih izpodbijale, medtem ko jih bodo spet druge sprejele in odobravale (Pleck in Marsiglio v Kimmel in drugi 2005, 259). Četudi ne popolnoma enakovredno razdeljene, naj bi te spremembe prinašale pozitivno usmeritev sprememb v smeri večje razdeljenosti domačega dela med moškim in žensko.

Drugi razlog, zakaj do večjih sprememb v razdelitvi družinskega dela ni prišlo, se nahaja v tem, da je domače delo pogosto doumeto kot »nevidno« delo oz. statusa dela sploh nima (Hrženjak v Rener in drugi 2009, 85). Uvršča se ga pod ženska in materinska opravila, ki se ne morejo enačiti z delom v javni sferi. Tu se kaže problem ponotranjenja spolnih vlog, saj

ravno te ostajajo zelo pomemben faktor za ohranjanje takšnih spolno ločenih praks. Moški sicer niso popolnoma pasivni pri opravljanju domačega dela, vendar so jim pripisana zelo drugačna opravila kot njihovim partnericam:

- moški opravljajo prijetnejša in manj rutinska opravila, medtem ko ženske opravljajo več neposredne skrbi (negovanje, oblačenje ipd.);
- moški imajo več možnosti pri dogovarjanju kdaj bodo vpleteni, njihova dela so manj časovno vezana oziroma bolj časovno fleksibilna;
- moška udeležba v skrbi za otroke je opcijaska v primerjavi z žensko, vloga moškega pa je podporni ali asistentski;
- ženske morajo ob skrbi ali igri z otroki praviloma opravljati še kakšno drugo aktivnost, medtem ko se moški, v času ki ga preživljajo z otroki, z njimi le igrajo (Rener in drugi 2008, 48–51).

Trendi kažejo, da do bistvenih premikov v spolni delitvi dela še ni prišlo. J. Baxter izpostavlja tezo, da moški in ženski prispevek pri domačem delu postaja vse bolj enakovreden, pri čemer moški v povprečju opravijo več dela kot v preteklosti, vendar to ne zato, ker bi delali več, ampak predvsem zato, ker ženske delajo manj kot v preteklosti. Z večjo enakovrednostjo spolov v javni sferi se je namreč zgodila redistribucija družinskega dela, pri čemer so določena dela žensk sedaj prenesena v plačano servisno delo, določena pa ostajajo neopravljena (Rener in drugi 2008, 42).

Opisano ureditev družinskega dela potrjujejo tudi raziskave, opravljene v Sloveniji. Raziskava iz leta 1991 (v Rener in drugi 2008) kaže na zelo tradicionalen odnos do delitve dela, pri čemer je velika večina tako žensk kot moških označila družino in gospodinjstvo kot žensko sfero dela. Razdelitev gospodinjskih del jasno pripisuje ženski njihovo opravljanje, pri čemer je samo 1/5 moških štiri ali večkrat na teden opravljal domača dela, kot so čiščenje, pomivanje posode in/ali kuhanje. Kar 74 % žensk in 80 % moških je v omenjeni raziskavi izjavilo, da je temu tako, ker je večina gospodinjskih opravil po naravi bližje ženskam kot moškim (Zavrl 1999, 83–84). Podobno potrjuje tudi anketa o porabi časa v Sloveniji med letoma 2000 in 2001. Izstopa predvsem število opravljenih ur žensk in moških znotraj gospodinjskih in negovalno-skrbstvenih del, pri čemer ženske za ta opravila na teden porabijo 27,5 ure, medtem ko moški le okoli 13 ur, to je več kot polovico manj. Medtem ko za dela, kot so kuhanje, pranje, čiščenje in/ali likanje, ženske porabijo okoli 20 ur tedensko, moški tem delom namenjajo manj kot štiri ure (Rener in drugi 2008, 15). Opravljene raziskave, ki merijo

obseg opravljanja dela znotraj družinske sfere, tako potrjujejo asimetrično razdelitev dela, kjer so ženske, kljub enakopravnosti v javni sferi in polni zaposlenosti, primorane opraviti tudi večino domačega dela, kar velja tako za države z daljšimi tradicijami polne zaposlenosti žensk kot tudi za druge zahodne države (Rener in drugi 2008, 42).

Raziskava avtoric M. Sedmak in Z. Medarič (2007), ki je poleg Slovenije vključevala še druge evropske države, prav tako potrjuje, da v vseh državah, zajetih v raziskavi, za gospodinjstva dela v povprečju na dan veliko več porabijo ženske. Te dnevno povprečno za gospodinjstva opravila posvetijo od ene do dveh ur, medtem ko moški od pol ure do ene ure dnevno. Pri tem so (poleg žensk v Varšavi) izstopale ravno ženske v Ljubljani, ki gospodinjstvu namenijo največ časa. Podobno so potrdili tudi podatki Eurostata, ki pričajo o tem, da dve tretjini vsega gospodinjstvskega dela opravijo ženske, pri čemer je Slovenija ena izmed tistih držav, kjer se gospodinjstvskega delu posveča največ časa (Sedmak in Medarič 2007, 95). Analize raziskav o delitvi domačega dela kažejo, da ženske ostajajo skrbnice in menedžerke doma, medtem ko partnerji opravljajo tista dela, ki jih znajo ali tista dela, ki jih želijo opravljati, predvsem kot pomoč partnerkam ali pa opravljajo dela po naročilih partnerk (Rener in drugi 2008, 88).

S pojavom novega očetovstva govorimo o spremembah po večjih pričakovanjih vključenosti očetov in njihovi večji vlogi pri starševanju, vendar se te spremembe trenutno ne kažejo pri opravljanju domačih del. Te niso umeščene ali dojete niti kot naloge očetovstva niti pod starševstvo, ampak zgolj pod materinsko vlogo.

3.3 VPLIV DRUŽBENE KONSTRUKCIJE MATERINSTVA

»Kaj pomeni biti 'moški' in/ali 'oče' je razumljeno skozi kulturne ideje in idealne (tipe) moškosti; a vendar zanimivo, ti niso na isti način enačeni, kot sta tako zelo pogosto enačeni 'ženska' in 'mati'.« (Tina Miller)

Materinjenje je družbeno skonstruiran sklop aktivnosti in odnosov vključenih v vzgajanje in skrbstvo za ljudi. V večini družb in kultur predstavlja glavno vodilo, skozi katero si ljudje oblikujejo identitete, se socializirajo in učijo norm ter vrednot družbe (Brown in drugi v Arendell 2000, 1192). Materinstvo in materinjenje sta dinamični družbeni interakciji in odnosa, ki sta locirana v družbenem kontekstu, organiziranem s strani spola in v skladu s prevladujočimi prepričanji o spolnem sistemu. Definicije in prakse materinstva moramo – kot pri očetovstvu – razumeti skozi kulturne in zgodovinske spremembe in jih ne moremo

predstavljati kot 'naravne', univerzalne in nesprejemljive produkte biološke reprodukcije (Arendell 2000, 1193). Tudi materinstvo je fluiden proces, vendar večjih sprememb – s katerimi bi lahko govorili o fenomenu 'novega materinstva' kot vzporednico z novim očetovstvom – družboslovne teorije ne zaznavajo.

Ne glede na izenačenje pravic žensk na trgu dela, v družbi še vedno ostaja prisotna podoba in ideja, ki ženske samodejno identificira in enači z materinstvom. Na to je že leta 1953 opozarjala Simone De Beauvoir v knjigi *Drugi spol*. V njej je predstavila, kako je za ženske videno materinstvo kot bistvo njihovega življenja in izpopolnitev njihove usode (Beauvoir 2013, 484). Predvsem od 19. stoletja naprej je materinstvo doumeto kot primarna identiteta za večino odraslih žensk, ženska spolna identiteta pa je utrjena s predstavami materinstva. Ženska in mati sta obravnavani kot sinonima oziroma sinonimni identiteti in kategoriji izkušnje, kljub temu, da ne postanejo vse ženske matere in da materinjenje in skrbstvo ter vzgoja niso ekskluzivno domene žensk (Forcey in drugi v Arendell 2000, 1192). »Taka mitska ideja dela škodo staršema na dva načina; predpostavlja, da je sposobnost in želja za skrb in nego otroka prirojena in namiguje, da so te kvalitete prirojene izključno ženskam« (Daniels in Weingarten v Zavrl 1999, 107–108). Družbeni konstrukt materinstva na ta način omejuje očetovsko vlogo kot sekundarno in vzpostavlja materinstvo kot nenadomestljivi ideal.

3.3.1 Nenadomestljivi ideal materinstva

Socialni konstruktivizem uči, da je realnost ustvarjena skozi diskurzivne aktivnosti, kjer naši pomeni in njihova razumevanja izhajajo iz naše komunikacije in interakcije z ostalimi. Na ta način se ustvarja ideja kaj pomeni biti mati. Mediji, politika, kultura, vsakdanje življenje itd. ustvarjajo pričakovanja in norme, kot kaj je zanje primerno obnašanje in vedenje ter kot kaj je dojeno dobro materinstvo. Družba tako diktira in narekuje, kako biti mati; kaj mora ta početi; kateri so pravilni načini starševanja; kaj je zanjo primerno in kaj ni primerno vedenje (Schiffrin in drugi 2013, 1073). Omenjeni kulturni imperativi deloma izhajajo iz biološke razlage materinstva. V sredini 20. stoletja je prevladovala ideja o naravni povezanosti matere in otroka ter o psihološkem pomenu navezanosti za otrokov psihološki in čustveni razvoj, kar je materinski vlogi dalo primat v skrbi za otroke (Lupton in Barclay v Rener in drugi 2008, 177). Esencialistične predstave in domneve, ki oblikujejo življenja žensk in jih enačijo z vlogo matere – če te imajo otroke ali ne – nenehno konstruirajo starševstvo v večini zahodnih

družb na načine, ki puščajo malo, povrhu tega pa še protislovne prostore za moške (Hearn in drugi v Miller 2011, 13).

Konstrukt matere narekuje tudi, kaj pomeni biti ženska, obenem pa utrjuje prepričanje, da je ženska tista, ki intuitivno ve, kako starševati, ter da ona najbolje ve, kaj je dobro za njenega otroka (Thompson in Walker v Pedersen 2012, 230). Želja doseganja idealov in podob popolnega materinjenja ter doseganje stopenj t.i. 'super mam', ki imajo čas za vse in naj bi te standarde dosegale, je vodilo v novo starševsko ideologijo znano kot 'ideologija intenzivnega materinjenja' (Hays v Arendell 2000, 1194). Avtorica navaja tri glavne stvari, ki jih ideologija zahteva od mater:

- da je varstvo in skrb za otroke njihova primarna odgovornost;
- da mora biti mati vedno usmerjena k otrokom in nanj vseskozi orientirana;
- da svoje otroke dojema kot svete, čudovite in kot svoj dar (v Pedersen 2012, 231).

Ideologija je nastala kot rezultat vztrajajočih kulturnih pritiskov, postavljenih na matere z vzgojo in skrbjo otrok ter doma, kar se je še dodatno povečalo s polnim vstopom žensk na trg dela (Schiffrin in drugi 2013, 1073). Ti družbeni in kulturni pritiski so predvsem posledica prepričanj, da je materinska vloga izrazito pomembnejša starševska vloga, ker se na materinstvo nanaša specifičen in precizen seznam pedagoških in psiholoških kvalit, ki so razumljene kot nepogrešljivi del dobrega starševstva (Zavrl 1999, 140). Takšno materinstvo in z njim materinjenje je postalo kulturna norma v večini zahodnih družb, pri čemer je nedoseganje tega ideala vzpostavilo tudi sankcije. V sami ideologiji starševstva je zakoreninjena t.i. 'materinska krivda', če matere družbenim normam ne sledijo (Arendell 2000), medtem ko imajo očetje pri starševanju legitimno pravico izbire (Švab 2000). Materinsko vlogo definirajo številne dolžnosti in pričakovanja, pri čemer so družbeni pritiski in norme na to, kdo naj bo dober starš, veliko bolj izvršujejo nad materjo kot nad očetom. Mati svoje materinske vloge ne sme zavrniti, oče to izbiro še vedno ima.

Visok ideal materinstva prinaša tudi višje stopnje in standarde sodb, ki za očetovstvo ne veljajo. Danes se tudi od očetov zahteva večjo vključenost in obstajajo standardi očetovstva, vendar ti niso enaki tistim, ki veljajo za matere. Te imajo višje standarde, višje ideale in če govorimo o enakosti na trgu dela in večjim številom aktivnosti v zasebni sferi, je tudi možnost, da jim spodleti, večja (Zavrl 1999, 141). Odsotnost materinske skrbi za otroke je problematizirana, moralizirana in nesprejemljiva, v primeru materinstva pa govorimo o dopustnosti le predanosti za otroke (Reiner in drugi 2008, 191). »Na številne načine je izraz

'materinski' veliko bolj povezan z otroki in skrbstvom, kot je izraz 'očetovski'« (Miller 2011, 153). Med obema konstruktoma je vzpostavljeno razmerje, kjer materinstvo zavzema primarno vlogo, očetje pa so predvsem njihovi pomočniki, ko (če) je to potrebno.

3.3.2 Binarno razmerje materinstvo-očetovstvo

Matere in očetje ne reflektirajo svojih dejanj in aktivnosti zgolj v luči kulturnih razumevanj, kaj je dobro materinstvo in kaj dobro očetovstvo, ampak imajo pomemben vpliv na odločitve in njihovo udeleževanje tudi pričakovanja in razmerja v odnosu do svojih partnerjev. Kategoriji očetovstva in materinstva sta stični, vzpostavljeni v relaciji ena z drugo in utrjeni skozi modernistične predstave ter spolni dualizem (Mac an Ghail in Haywood v Miller 2011, 13). Moške skrbstvene in vzgojne prakse se lahko prekrivajo s tistimi od mater, ampak te prakse, ne glede na to, da so lahko identične ali zelo podobne materinskim, vedno izhajajo iz sekundarne pozicije. Tudi morebitna nenehna nega ali prevzem večje odgovornosti očetov v starševski vlogi se tako ne privede v naravno primarno starševsko prakso (Miller 2011, 170–171). Če ena oseba v partnerski navezi prevzame vseobsegajočo usmerjenost in z njo povezane odgovornosti starševstva, je v tem pogledu ustvarjen kontekst, v katerem je drugi starš dojet oziroma pozicioniran kot sekundaren. A. Doucet se sprašuje, ali lahko ustvarimo takšno družbo in okolje, v katerem bodo lahko moški imeli aktivno in enakovredno vlogo pri skrbi in vzgoji za otroke, tudi če ostanejo znotraj sekundarne vloge (Doucet v Miller 2011, 19).

J. Hoffman (2011, 9) izpostavlja še eno pomembno razliko med materami in očeti, in sicer izpostavlja očete kot tiste, ki morajo sprejeti bistveno bolj zavestno odločitev, da bodo vključeni in aktivni starši, kot pa morajo to storiti matere. Obstaja in ostaja namreč družbena zahteva za matere, da to kot ženske tudi postanejo. To je njihova vloga, ki se navezuje na njihovo žensko identiteto in spolno vlogo. Očetje pa se morajo že v zgodnjih fazah po rojstvu zavestno odločiti, kakšno vlogo očeta bodo prevzeli, kakšne bodo njihove odgovornosti in kakšna bo njihova skrbstvena in varstvena vloga. Moški kot novi očetje so lahko v svoji novi očetovski vlogi izgubljeni ter zmedeni o tem, kakšne naj bi bile skrbstvene in vzgojne prakse, obenem pa pogledujejo proti potrjevanju žene oziroma partnerke in njenim pričakovanjem, ki jih imajo do očetov (Miller 2011, 13). Če se zdi, da matere konstruirajo svojo materinsko identiteto neodvisno od njihovih odnosov in povezav z otrokovim očetom, pa očetova konstrukcija starševske identitete je osnovana in temelji na tem, da je mediterana s strani odnosa in njihovega razmerja z otrokovo materjo (Pleck in Levine v Miller 2011, 155). Figura

očeta je tako na signifikantne načine 'skonstruirana skozi ženske' in skozi močna in kompleksna ozadja spolnih podob razumskosti (Duncan in Edwards v Miller 2011, 155).

Povezovanje družinskih in feminističnih teorij nam omogoča artikulirati pomembnost razmerij znotraj družine in vplivov spola ter moči med temi razmerji. V obdobju modernosti so matere prevzemale primarno skrbstveno vlogo znotraj družine, posledično je prevzeta družinska struktura očeta vključevala manj kot matere (Puhlman in Pasley 2013, 177–178). Moška pozicija 'dobrega očeta' ni odvisna od demonstracije sposobnosti in predanosti skrbi svojim otrokom, ampak je oče lahko doumet kot dober oče, brez da bi se veliko ukvarjal s svojim otrokom, še več, njegov otrok je lahko motnja v njegovi nalogi, za katero se je pričakovalo, da jo izpolni (Lupton in Barclay 1997, 132). Materina želja po prevzemu primarne vloge skrbnice otrok in na ta način izključevanja očetov deloma izhaja iz kulturnega stereotipiziranja. Kulturni imperativ na ženske namreč proizvaja pritisk, da morajo biti 'dobre matere'. Teorija intenzivnega materinjenja in ideal, ki se s tem vzpostavlja, lahko privede do okoliščin, kjer si matere želijo svoje partnerje bolj vključiti v starševsko vlogo, vendar tudi zaradi omenjenih pritiskov idealov materinstva to izkušajo kot problematično (Lupton in Barclay 1997, 132). Matere bi namreč morale biti pripravljene predati več odgovornosti svojim partnerjem, vendar s predajanjem tega bi lahko prihajalo tudi do občutkov nedoseganja idealov materinstva. Matere zato lahko predstavljajo eno od ovir na poti k večji starševski vlogi očetov.

3.3.3 'Mati kot vratarka'

Besedna zveza, ki opisuje mati kot vratarko⁸ izhaja iz metafore o hiši z ograjo, pri čemer ima mati možnost odpiranja vrat, ki spustijo očeta v dom – družinsko sfero – ali po drugi strani njihovo zaklepanje, ki zagotavlja, da dom in zasebna sfera ostajata njena domena. Teorijo definiramo kot sistem prepričanj in vedenj, ki lahko otežujejo moškim in ženskam sodelovanje znotraj družinske sfere (Allen in Hawkins v Zvara in drugi 2013, 652). Izvore fenomena avtorja vidita v tem, da so bile matere kulturno priznane kot center nege in vzgoje v družinskem življenju. Za mnoge ženske aktivnosti negovanja in skrbstva za svojo družino služijo kot potrditev, da so dobre matere. V primeru, da oba starša enakovredno sodelujeta v domačem delu in v vzgoji in skrbi otrok, lahko nekatere matere čutijo strah pred izgubo samospoštovanja in svoje identitete kot ženske.

⁸ (ang. 'maternal gatekeeping')

Sistem mater kot vratarik vključuje potrditev različnih družinskih vlog za matere in očete in vedenja, ki vključujejo njihovo primarno odgovornost za otroke in kritiziranje očetove zaščitniške vloge otrok. Zaradi kulturnih pričakovanj se določene matere lahko začnejo posluževati prevzemanja defenzivnih vedenj, če čutijo potrebo po potrjevanju svojega materinstva. To lahko povzroči že samo prepričanje, da očetje niso sposobni enako dobro poskrbeti za otroke ter s postavljanjem nerealistično višjih standardov skrbi za otroke (Allen in Hawkins v Zvara in drugi 2013, 652). »Matere lahko z veseljem sprejemajo očete kot varuške, vendar jih lahko zavračajo kot enakovredne partnerje pri starševstvu in so lahko užaljene nad vsiljevanjem moških na svojo materinsko vlogo ali pa so nezadovoljne s kvaliteto starševstva svojega partnerja« (Burgess 1997, 135).

J. Hoffman koncept nekoliko omili in pravi, da je diskusije o materinem vratarstvu potrebno prestaviti stran od povezanosti s t.i. teritorialnostjo mater znotraj starševske domene, ampak bolj na njeno obvezo, da izpolni svojo primarno odgovornost za otrokovo dobrobit, s tem ko zagotavlja, da so njegove potrebe izpolnjene takoj, ko nastanejo. Problem, zakaj matere kdaj izključijo očete, se nahaja v tem, da bi oče oziroma partner tudi sam potreboval čas, da razvije oziroma priuči svojo zmožnost, kako skrbeti za otroka. Zavedanje matere, da če bodo to storile same, bodo to naredile hitreje in boljše, posledično odgovornost raje prevzamejo same, s tem pa tudi izpopolnijo svojo primarno direktivo – dobrobit otroka (Hoffman 2011, 16). Očetje, ki jim manjka sodoben očetovski model podajanja znanja in sposobnosti za skrb in varstvo svojega otroka, bi spočetka najverjetneje to počeli počasneje in z napakami. Zato tudi sami raje vidijo, da več odgovornosti prevzamejo matere, ki jim je ta vloga in delo že od nekdaj pripisana. Četudi matere želijo, da bi prejele pomoč od partnerjev in si olajšale svoje breme, to sovpada s tradicionalno materinsko vlogo, kateri bi se morale za to odpovedati ali jo spremeniti. Posledično lahko tako zavestno kot nezavestno nalagajo sebi večje breme, obenem pa preprečujejo partnerjem vpletenost v družinsko življenje (Kulik in Tsoref 2010, 264). Prihaja do kontradiktornosti v želji po večji vključenosti očetov, po drugi strani pa zgodovinskih in kulturnih determinantah, ki starševsko primarno vlogo vežejo na materinsko, materinstvo pa je vezano na žensko identiteto.

Z 'materinim vratarjenjem' se ne nanašamo le na možnost zapiranja, ampak tudi odpiranja vrat. Sistem teh prepričanj in vedenj lahko pomembno vpliva ne le na očetovsko izključenost, ampak tudi vključenost znotraj družine, saj lahko materino odpiranje vrat dodatno vzpostavlja odnose in njegovo povezanost z otroki (Zvara in drugi 2013, 652). Študija, ki je bila opravljena leta 2005 (v Hoffman 2011, 16), je pokazala korelacijo, ki kaže, da če matere ne

podpirajo očetove vključenosti v nego in varstvo otrok, se to odraža z očetovskim zmanjševanjem njihove vključenosti. Po teh rezultatih imajo materini pogledi na to – kakšno vlogo morajo prevzeti očetje v starševstvu – veliko večji vpliv kot pa očetovi lastni pogledi na svojo starševsko vlogo.

Kasnejša raziskava leta 2008 (v Hoffman 2011) se je koncentrirala na opazovanje potenciala materine spodbude, pri čemer je opazovanje družin v raziskavi potrdilo, da naj bi ravno materinska spodbuda predstavljala največji faktor, povezan s stopnjo vključenosti očetov pri skrbi in vzgoji otrok. Ko so bile partnerke kritične glede njihovega starševanja, so bili tudi moški posledično manj nagnjeni k vključenosti. Še pomembneje, veliko večji vpliv, kot je prinašala kritika posledično na ne vključenost očetov, je prinašala pozitivna spodbuda na vključenost. Statistična korelacija se je tam namreč izkazala za precej višjo (Hoffman 2011, 16). Očetovstvo je odvisno tudi od spodbudnih partnerskih odnosov s partnerkami. R.D. Parke (v Zavrl 1999, 79) to razume skozi tri parametre. Kot prvo naj bi bil očetov nivo sodelovanja deloma determiniran s tem, do kolikšne stopnje mati dovoljuje to sodelovanje. Drugič, vloga očeta je manj natanko določena in izoblikovana kot materina vloga, zato razumevanje med partnerjema lahko pomaga razložiti okvir, ki izoblikuje vedenje, primerno določeni vlogi – očetova vloga je namreč nekoliko bolj samovoljna. In tretjič, moški imajo manj priložnosti, da bi si pridobili in vadili sposobnosti, ki so v času otrokove socializacije temeljni del njihovih skrbi in orodij vzgoje. Vse to vpliva na njihovo očetovstvo in očetovanje.

Tema mater kot vratarke je precej kontroverzna in deljena tema, pri čemer se ne izpodbija toliko omenjenih morebitnih efektov mater, ki ne želijo dodatne vključenosti očetov, ampak predvsem, da drugi faktorji igrajo veliko večjo in pomembnejšo vlogo pri očetovi vključenosti. Prav tako omenjeni konstrukt postavlja in prelaga nepravilno breme in še dodatno odgovornost na matere kot tiste, ki so krive za nizko stopnjo očetove vključenosti (Walker in McGraw v Zvara in drugi 2013, 652). Rešitve je potrebno iskati drugje, ne iz nalaganja dodatnega bremena in nalog materam, temveč se bolj usmeriti k ideji ustvarjanja prostora za očete. A. Doucet (2006, 232) je v svoji raziskavi preverjala očete, ki so se identificirali v primarni skrbstveni vlogi za svoje otroke, pri čemer so podali zanimivo refleksijo na vlogo, ki jo igrajo matere v odnosu z očetovo vključenostjo s svojimi otroki: » ... kar še posebej izstopa iz študije, je ideja o ženskem premiku in ustvarjanju prostora za moške. Metaforično sta ideja mej (ang. 'borderwork') in vrat (ang. 'gatekeeping') na tej točki lahko združeni. Ženske so tiste, ki lahko to spolno orientirano mejo podrejo oziroma odprejo vrata, da lahko moški popolnoma sodelujejo pri starševstvu. Ideja odpiranja in zapiranja vrat ter

ideja mej poskrbita za veliko bolj dinamičen koncept matere kot vratarke in prepoznata, da četudi se ta lahko zgodi v določenih okoljih in časih, se premika, spreminja in tudi izginja« (Doucet 2006, 232).

Družbeni konstrukt materinstva velja kot nenadomestljivi ideal starševstva, vloga očetov se ne more primerjati s pomembnostjo vlog mater, ki so z njo definirane tudi skozi ženski spol. Ustvarjajo se pritiski idealov, ki jih morajo dosegati in so vezani na žensko identiteto, ki je neločljivo povezana z identiteto matere. Tu prihaja do strahu pred neuspehom doseganja dobrega materinstva, katerega standardi so postavljeni veliko višje kot standardi očetov. Celotno dojetje materinske vloge tako posredno ustvarja oviro očetovstvu, ki kulturno gledano takšnega statusa nikoli ni prejelo. Zato je potrebno, da se ob sedanji dvojni obremenitvi žensk, le-te razbremeni in se ustvari večji prostor za njihove partnerje, četudi na račun neblestečih začetkov in morebitnih začetnih napak.

3.4 PRITISKI TRGA DELA

Stopnja participacije in vključenosti moških v zasebni sferi se je v preteklih letih povečala, vendar se to ni zgodilo v enaki stopnji, kot se je na drugi strani povečala vključenost žensk v javni sferi. Ena največjih ovir pri napredku k večji spolni enakopravnosti in k bolj prisotnim in aktivnim očetovstvom predstavlja tudi organiziranost delovne sfere in pritiski trga dela. Kljub izenačitvi obeh spolov na trgu delovne sile, procesi trga dela še vedno prinašajo spolno vezane efekte ter s tem ovire na poti spolni enakosti na trgu dela ter v zasebni sferi (Williams v Petersen 2014, 1434). Medtem ko imajo za moške poroka in otroci pozitiven efekt na plačo in karierni potencial (Rodgers in Stratton v Petersen 2014, 1435), je za ženske situacija obratna. Sam poročni status posebnih efektov v navezavi s plačo ali kariernim potencialom ne prinaša, otroci pa pri ženskah pomenijo negativen efekt in velike kazni (Petersen 2014, 1435). Trg dela in karierni potencial v navezavi z družinsko sfero še vedno izdatno razlikuje oba spola. Čeravno lahko govorimo o velikih spremembah na področju družinske politike in trga dela v zadnjih desetletjih (predvsem pri višini plač in njihovih izenačitvah glede na spol), spremembe pri organizaciji delovnega življenja v navezavi z družinsko sfero niso bile tako izrazite.

Eno od glavnih ovir na poti k bolj vključenemu očetovstvu je povezana z zaposlitvijo in zahtevami trga delovne sile. Aktualne razmere ustvarjajo dodatne negotovosti in večjo izpostavljenost brezposelnosti, s tem pa pritiske po aktivnosti na trgu dela in izpopolnjevanju ciljev in nalog, ki jih dodeljujejo nadrejeni, kar velja tako za zaposlene ženske kot moške.

»Izkušnje z zaposlitvijo oz. na trgu delovne sile, občutek varnosti zaposlitve ter razpoložljivost alternativnih virov dohodka so se pokazali kot dejavniki, ki najbolj vplivajo na prakse očetovanja; veliko bolj kot razredna, etnična pripadnost, izobrazba in celo osebnostne karakteristike« (Ranson v Rener in drugi 2008, 51). Starši so tako razpeti med trgov delovne sile in zasebno sfero, pri čemer usklajevanje plačanega dela in družinskega življenja ni lahka naloga ob današnjih spremenjenih zaposlitvenih in delovnih razmerah, kot so prekarne zaposlitve, dolgi delavniki ter zahtevnost dela oz. delodajalcev (Sedmak in Medarič v Rener in drugi 2008, 90).

Pritiski finančnega preskrbovanja in zagotavljanja materialnih dobrin družini zaposlene starše silijo k iskanju kompromisov oziroma rešitev, ki jim omogočajo uspešnost tudi znotraj javne sfere. Ustvarjene pritiske in situacije bomo v grobem razdelili v dve skupini. V prvo skupino bomo razvrstili tiste pritiske, ki jih ustvarjajo posamezniki sami nase, s svojimi pričakovanji, željami in samoidentifikacijo znotraj trga dela, v drugo skupino pa bomo uvrstili pritiske, ki jih ustvarjajo organizacije in delodajalci z odrekanjem podpore ali razumevanja v navezavi s starševstvom. Prepletanje obeh ustvarja razmere in okolje na področju javne sfere, katere ureditev prenaša posledice in učinke tudi na zasebno sfero.

3.4.1 Identificiranje moških z ekonomskim preskrbovanjem

Ne glede na dosedanje spremembe pri očetovstvu, o izginotju modela očeta kot materialnega preskrbovalca družine, ne moremo govoriti. Identifikacija v navezavi s službo oz. plačanim delom za moške ostaja zelo pomembna tako osebna kot dominantna vez hegemonih moškosti. Čeravno ne v tolikšni meri kot nekoč, veliko moških še vedno poglobljeno vlogo starševstva vidi predvsem v finančni in materialni preskrbi svoje družine. Če predpostavimo, da je očetovstvo zreducirano predvsem na to, da nekdo dobro opravlja ekonomsko preskrbovanje družine in če pomeni biti odrasel moški (ne glede na poročeni ali samski status) približno enako stvar, potem razlike med tistim, ki je oče in tistim, ki nima otrok, ne bi smele biti velike. Repertoar moške vloge in identitete ostaja skoncentriran okoli zaposlitve (Cohen v Zavrl 1999, 118–119). Vežanost očetove vloge na javno sfero je zelo podobna vežanosti matere na zasebno sfero. Ideja, da je plačano delo izven doma izbira za ženske, a ne za moške, podpira in nadaljnjo krepi ostanke patriarhalnih ureditev, pri čemer se ignorira dolgo zgodovino zaposlenih mater, vztrajajoče razlike med spoloma pri plačah in pomanjkanje pravih priložnosti za očete, da prevzamejo primarno vlogo v skrbi za otroke (Wall in Arnold 2007, 520). Strukturni pogoji plačanega dela izdatno vplivajo na to, kako, na kakšen način in

kot kaj dojemajo moški skrb za družino in svoje otroke (Townsend v Miller 2011, 15). Nudenje finančnih resursov ter materialnih dobrin je še vedno ogromna, če ne ključna komponenta dobrega očetovstva. Izpolnjevanje le-te pa lahko nudi odvezo pri potrebi večjega sodelovanja pri drugih praksah starševanja. Očetje vidijo večjo pozitivnost v tem, da delajo več in služijo več, kot da bi več časa preživeli doma.

Identifikacija moških s plačanim delom je še vedno zelo aktualen fenomen, ki nosi dodatne posledice. S tem ko je moški poudarek na plačanem delu dojet kot samoumeven in z njim naloga ekonomske preskrbe, se namreč ustvarjajo družbene norme, posledično pa ovire za tiste očete, ki želijo ali morajo prevzeti primarne skrbstvene odgovornosti starševstva (Miller 2011, 154). Ideali moškosti in moških identitet v zahodnih družbah so še vedno v veliki meri povezani z uspehom na trgu dela, bolj kot z udejstvovanjem znotraj družinske sfere. Posledično prihaja do kontradiktornosti pri zahtevah, ki jih na eni strani ustvarjajo maskuline – delavske identitete ter na drugi strani novo očetovstvo. Te kompleksnosti so vidne preko številnih opisovanj moških v zajetih raziskavah (Vuori in Plantin v Miller 2011, 79), kjer se je pokazalo, da so takšne spolno deljene identitete nepretrgoma združene z delom in ekonomsko produkcijo – za očete – z ekonomskim preskrbovanjem. Te specifične hegemonne konstrukcije delavske identitete kot hvaljene in zaželene dimenzije moškosti in dosežkov ter idealov le-te se ne skladajo s konstrukcijo bolj vključenega, čustveno navezanega očetovstva (Miller 2011, 80).

Pomemben vidik sta izpostavila Charles in James (v Dermott 2006, 621), pri čemer sta pokazala, da je pomembnost plačanega dela v navezavi z občutkom identitete enako prisotna tako pri intervjuvanih moških kot ženskah, posledično se s tem izzove predstavo, da je predanost delu na nek način bolj unikatno moškim. Potrebno je izpostaviti, da v današnji družbi plačano delo ni več toliko izbira mater, ampak ekonomska potreba oziroma nuja. Ustvarjena razlika se kaže v občutkih krivde, ki se praviloma pojavljajo pri materah, veliko manj pa pri očetih. Družbene norme ženskam ustvarjajo potrebo po opravičevanju in zagovarjanju svojih odločitev, ko zasedejo svoje delovno mesto in otroke ter družinsko delo prepuščajo komu drugemu. To je eden pokazateljev, kako je na ženske vezana zasebna sfera, povezava moških kariernih ciljev in pomembnost plačanega dela (ter s tem ekonomske preskrbe družine) pa kaže povezavo na javno sfero in na njihovo identiteto. Pri tem ne trdi, da plačano delo ni pomembno za ženske in nove matere, ampak da družbeni pogledi izoblikujejo takšne poglede (Miller 2011, 162–163).

Zaposlene matere že vse od vstopa na trg plačanega dela iščejo uravnoteženost med javno in zasebno sfero. Odpirajo se dileme ali oklestiti in zmanjšati svojo prisotnost ter vlogo v zasebni sferi zavoljo zahtev plačanega dela ali zavoljo dobrega starševstva omejiti svoj čas na delovnem mestu in izkoriščati možnosti polovičnega delovnega časa ter starševskega dopusta. S podobnimi vprašanji se šele sedaj začenjajo soočati očetje. Posledično njihova želja po povečanju svojega deleža znotraj družinske sfere in tako povečanju predanosti tistim dimenzijam starševstva, ki zadevajo nego, skrb, vzgojo ter bolj povezane odnose z otroki, pomeni, da je zaposlitev vse večja ovira njihovemu starševstvu. J. Pleck (1993) je izpostavil dva faktorja, ki vplivata na to, kdaj bodo moški prevzeli določene ukrepe, ki jim bodo omogočali več časa za družino:

- dokler se ne zmanjšajo njihovi dohodki in ne začneta slabeti njihova vloga in identiteta hranilca družine;
- dokler ne pride do očitkov nepredanosti poklicu ali če je postavljena na preizkušnjo njihova možatost.

Pomemben vpliv je tudi časovni obseg očetove zaposlitve, ki je po mnenju Cohena (v Zavrl 1999, 119–120) tisti, ki v največji meri določa, kakšne so njegove starševske aktivnosti. L. Hass (1993) pa ob tem dodaja, da če so možnosti za karierni uspeh, napredovanje in večjo plačo na delovnem mestu večji za moške kot ženske, gre seveda pričakovati, da se bodo pari odločali, da raje moški prevzamejo ta del odgovornosti na račun ostalim vidikom skrbi za otroke. Družbene razmere na trgu dela tako ostajajo bolj nenaklonjene moškemu staršem, matere pa ostajajo dvojno obremenjene.

Dileme ostajajo znotraj vprašanja, do kakšne mere se je očetova vloga kot ekonomskega preskrbovalca oslabila ali celo izginila v zadnjih desetletjih, saj obstajajo raziskave, ki podpirajo njeno vztrajajočo prisotnost in pomembnost, ter na drugi strani njeno razgradnjo (Dermott 2006, 619). Rezultati nedavnih švedskih raziskav (Johansson 2011a) nakazujejo, da delo in kariera igrata vse manjšo vlogo pri identitetah moških in željah ter ciljih, ki si jih zastavljajo. Moški model ekonomskega preskrbovalca družine naj bi bil oslavljen zaradi številnih razlogov: enakovredne vloge žensk na trgu dela; dejstva, da en prihodek znotraj družine pogosto ne zadostuje več; večje fleksibilnosti trga dela ipd. (Magaraggia 2012, 77). Večina moških, zajetih v raziskavi, je pomembneje vrednotila druge stvari v življenju, med njimi družinsko življenje in prosti čas. V nekaterih primerih so intervjuvani že imeli tudi zelo uspešne kariere, pri čemer pa so pred željo po še večji uspešnosti in višjem zaslužku izrazili željo po času, preživetem znotraj družine in z otroki. Na tej točki pa se pojavi nov problem.

Oče takšno željo lahko izrazi in skuša realizirati, vendar mora za možnost njene uspešne realizacije pri tem prejeti tudi podporo svojega delodajalca in delovnega okolja.

3.4.2 (Ne)podpora organizacij in delovnega okolja

Organizacije na trgu dela v veliko primerih še vedno diskriminirajo na podlagi spola. Morebitna materina nosečnost in dopust, ki bi temu sledil, delodajalcem predstavljata pomemben faktor pri sprejemanju odločitev o zaposlitvi ali napredovanju, medtem ko morebitno očetovstvo istih vprašanj ne odpira. Lahko bi rekli, da šele ko bo delodajalec primoran razmišljati, da obstaja možnost, da moški postane oče in da bo to potencialno vplivalo na njegovo delo, bomo šele takrat lahko govorili o enakovrednih vlogah pri starševstvu in enakih možnostih na trgu dela. Kozmik (v Zavrl 1999, 10–11) temu dodaja, da šele, ko bo pomenila odsotnost moških zaradi starševstva za tako samoumevno kot odsotnost žensk, bomo v resnici imeli možnost izbire. Predstavo o izbiri poimenuje kot ideološko floskulo, ki utrjuje obstoječi stereotip, pri čemer je dopust za nego in varstvo otroka pravica matere, medtem ko je v očetovem primeru to prej nekakšna logika prisilne izbire.

Študija A. Doucet (2004) je postavila velik poudarek na vlogo družbenih mrež in delavskih skupnosti, ki izvajajo t.i. 'družbeno strmenje'⁹ na moške, ki vzamejo dopust za skrb in nego otroka. Odločitev že samo delne menjave 'denarja za skrb' (Hobson 2002, 1) postavlja očete v pozicijo, kjer so zelo pogosto primorani pojasnjevati takšno odločitev svojim nadrejenim, sodelavcem, zunanjim opazovalcem in tudi svojim znancem ter prijateljem. Ti lahko mečejo kritično luč na takšne razdore na obstoječi in po njihovem mnenju popolnoma delujoči aktualni sistem spolnih režimov (Doucet 2004, 295). To 'družbeno strmenje' je zakoreninjeno in podkrepljeno z moralnimi domnevami, ki povezujejo dobro materinjenje s skrbstvom in varstvom ter dobro očetovstvo z materialnim preskrbovanjem.

Raziskava v Veliki Britaniji (Burnett in drugi 2013) je izpostavila pomemben pogled, kako delodajalci in organizacije vidijo očetovstvo. Večina očetov, zajetih v raziskavi, ni čutila prepoznavanja njihove očetovske vloge s strani delodajalcev in organizacije. Medtem ko so se moški počutili ovrednotene kot delavce, so obenem čutili, da je njihova vloga očetov delovni organizaciji nevidna. Organizacijsko prepoznavanje očetovske vloge kot skrbnikov otrok je povečini odsotno znotraj organizacij, očetje pri delu pa ostajajo nevidni (Burnett in drugi 2013, 638). Večina delovnih okolij ostaja skonstruiranih znotraj domneve, da imajo moški zaposleni manjše ali nič dodatnih družinskih obveznosti, pri čemer organizacije zahtevajo, da

⁹ ang. 'social gaze'

zaposleni priotizirajo delo nad družinskimi odgovornostmi. Če vemo, da so bile ženske v neugodnem položaju zaradi spolnih diskriminacij pri vstopu na trg dela, kjer so imeli prednost moški, se zdi, da so moški diskriminirani pri želji zmanjševanja njihove vloge znotraj plačanega dela v primeru, da si želijo povečati njihovo participacijo v družinski sferi. Njihove možnosti, da se pomaknejo v družinsko sfero, so manjše in nerazumljene, njihov položaj ob poskusu, da bi prevzeli bolj enakovredne vloge pri skrbi in vzgoji otrok, pa slabše (Bailey 2014, 5).

Podobne ugotovitve je prinesla tudi študija na Norveškem (Brandth in Kvande 2003), kjer se je izkazalo, da četudi starši želijo postati bolj vpleteni in prevzeti več odgovornosti v zasebnem življenju, je ta ambicija pogosto limitirana z možnostjo sankcij s strani njihovih delodajalcev. K. Allard, L. Haas in C.P. Hwang (2011) so preverjali izkušnje na delovnem mestu in njihovemu kombiniranju z družinskim življenjem na Švedskem, ki velja za državo z enim od najbolj naprednih oziroma spolno izenačujočih zakonodajnih sistemov. Tudi tam se je izkazalo, da očetovska vključenost v družinsko življenje ni tako zelo podpirana in da v realnosti moški poročajo o konfliktnem razmerju delo-družina. Delodajalci in nadrejeni nudijo malo podpore, izkazovali pa naj bi tudi zelo malo zanimanja za težave, ki pestijo zaposlene očete, pri čemer naj bi delodajalci gledali na delo in družino v tradicionalnih pogledih kot dve ločeni sferi (Allard v Bailey 2014, 4). Le manjšina očetov v omenjeni raziskavi je čutila dobro podporo pri kombiniranju očetovske vloge z delovnim mestom s strani sodelavcev in nadrejenih.

Četudi raziskave kažejo, da delodajalci še vedno domnevajo, da očetje izrecno ločujejo svoja življenja na dve ločeni sferi dela in družine, zbrani podatki ne kažejo le negativne slike. Rezultati namreč obenem nakazujejo, da vsaj očetje sami čutijo večjo potrebo po povezanosti dela in družine in ne njunem ločevanju ter željo po večjem sodelovanju in aktivnostih v zasebni sferi (Allard in drugi 2011, 154). Skandinavske raziskave izpostavljammo zato, saj te države lahko označujemo kot pionirje na področju spodbujanja večje očetovske vloge in izenačitve pravic spolov, kot take pa služijo kot dober pokazatelj možnosti sprememb tudi za naše družbeno okolje.

3.4.3 Aktualne razmere v Sloveniji

Slovenija ima dolgo tradicijo tako direktnih kot indirektnih socialnih ukrepov, namenjenih podpori pri starševski zaposlitvi, s čimer se jo dojema kot eno od evropskih držav z dolgo tradicijo in liberalnostjo v navezavi s socialnimi ugodnostmi in storitvami, povezanimi s

starševstvom. Gospodarska kriza leta 2008 in slabe ekonomske razmere so izjemno vplivale na dogajanje na trgu dela, pri čemer je v primerjavi z drugimi evropskimi državami Slovenija ogromno izgubila. A. Kanjuro Mrčela in N. Černigoj Sadar (2011) pravita, da se pri analizi primera Slovenije kaže paradoksalnost: »Javne politike, povezane s starševstvom so dobro razvite, pri čemer je zakonodaja dela podobna skandinavskim modelom socialne blaginje, vendar obstaja velik razkorak med temi pravicami in politikami ter zavzetostjo mater in očetov, da jih koristijo.« Sposobnosti zaposlenih staršev so v Sloveniji nadaljnjo omejene zaradi medsebojnega vpliva ovir, ki so zakoreninjene v prevladujočih domnevah o spolnih vlogah (Kanjuro Mrčela in Černigoj Sadar 2011, 200). Rezultati raziskave avtoric (2011) potrjujejo vztrajajočo spolno delitev v navezavi z neplačanim skrbstvenim delom ter plačanim delom v Sloveniji. Ženske veliko pogosteje kot moški skrbijo in prevzemajo odgovornost za otroke, medtem ko moški opravljajo daljše delovne ure.

Očetje v Sloveniji, ki želijo aktivnejšo očetovsko vlogo, naletijo na številne ovire z delodajalci, ki ne vidijo razlogov, zakaj bi moški prevzemali več družinskih obveznosti in jim posvečali več časa. Posledično se očete na delovnem mestu odvrta od koriščenja svojih pravic. »Zmrdovali so se nad mano, ko sem si vzel samo dva dni dopusta po porodu svojega otroka, zato tudi nisem vzel kakšnega dni več ... ne verjamem, da bom v prihodnosti še jemal takšne dopuste ... moja žena jih vzame, če otrok zboli« (zaposleni oče v Kanjuro Mrčela in Černigoj Sadar 2011, 208). Tudi drugi očetje v raziskavi so dejali, da je odločitev, da ne porabijo svojega starševskega dopusta v celoti, posledica kombinacije njihove lastne odločitve, finančnih pritiskov in pritiskov delovnega okolja. Do poskusov promoviranja aktivnega očetovstva je v Sloveniji prišlo ravno v času poslabšanja razmer na trgu dela (Kanjuro Mrčela in Černigoj Sadar 2011, 208). Rezultati raziskave tako nakazujejo, da obstajajo številne napetosti in pritiski, ki ovirajo realizacijo bolj aktivnega očetovstva, saj so slovenski starši prisiljeni dajati prednost plačanemu delu nad drugimi deli svojih življenj. Pri tem ne čutijo, da razmere omogočajo koriščenje vseh svojih pravic v navezavi s starševstvom ali možnost, da bi se uprli povečani intenzivnosti dela, ki spodkopava kvaliteto njihovih življenj (Kanjuro Mrčela in Černigoj Sadar 2011, 221). Ponotranjene so tako razlike v spolih, ki družinsko življenje vidijo kot obveze žensk, prav tako pa kot zaseben problem ostajajo obveznosti starševstva.

Dober vpogled v aktualno situacijo dobimo tudi s preverjanjem razmerja staršev pri jemanju dopusta za skrb bolnega otroka. Po podatkih analize stanja leta 2005 (v Rener in drugi 2008, 80) se v Sloveniji ravno na tem področju nahajajo največje razlike pri obeh spolih. Zaradi

nege družinskih članov je v Sloveniji kar šestkrat pogosteje, da si bo dopust vzela ženska kot pa moški. »Bolniški dopust za nego bolnega otroka navadno izkoristijo ženske iz dveh temeljnih razlogov, eno je ideološko prepričanje, da otrok takrat potrebuje najprej mater in finančni vidik izgube dohodka, ki manj prizadene družinski proračun, če ga izkoristi ženska ob predpostavki, da zasluži manj kot partner. Pri čemer ne gre zanemariti vpliva delodajalcev in narave ter delovnih razmer, ki zaposlenim staršem otežujejo usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti« (Rener in drugi 2008, 80).

Razmere pri nas in v tujini kažejo, da novo očetovstvo v navezavi s sfero plačanega dela bistvenih sprememb še ne prinaša. Večina moških še ni v poziciji, kjer bi bili pripravljene zmanjšati obseg dela in števila ur zavoljo sprejemanja več odgovornosti in skrbstvenih aktivnosti doma. Čeprav se kaže prisotnost ideje in spreminjanje pogleda kulture in družbe na očetovstvo, pa do realizacije in vidnejših sprememb v praksi še ni prišlo. E. Dermott (2006, 629) morebitne realizacije opisuje kot kvečjemu izjeme, ne pa pomembnejših družbenih premikov. Velik vpliv na razmere na trgu dela in nanjo vezano zakonodajo pa leži v politiki države in njenih ureditvah v navezavi s področjem družine.

3.5 VLOGA DRŽAVE IN DRUŽINSKA POLITIKA

Nepovezanost družinske politike s politiko enakih možnosti ter podrazvitost posameznih ukrepov, med katerimi je tudi očetovski dopust, predstavlja pomemben zaviralni dejavnik aktivnejšega očetovstva (Humer in drugi 2008). Družinsko prijazna politika je lahko definirana kot formalni ali neformalni set pogojev in okoliščin, ki so izoblikovane, da omogočijo zaposlenemu kombinirati družinske obveznosti in odgovornosti z zaposlitvijo ter zmanjševanju konfliktov in napetosti, ki lahko nastajajo v razmerju družina – delo (Callan 2007, 674). Takšne pogoje in okoliščine lahko kategoriziramo sledeče:

- podplačane in neplačane ureditve (materinski, starševski, očetovski dopust);
- prilagajoče delovne ureditve (skrajšani delovni čas, prilagojeni delovni čas, delo doma);
- delovne ugodnosti in olajšave (otroški vrtci, subvencioniranje otroškega varstva, svetovanje, ukrepi za upravljanje stresa); (Davis in Kalleberg 2006, 192).

Politike blaginje temeljijo na demokratskih vrednotah, kjer upoštevajo spolno enakost, pri čemer želijo graditi modele, kjer so zaposleni starši osvobojeni spolnega stereotipiziranja. Vsakemu posamezniku bi moralo biti omogočeno, da sam izbere svojo lastno strategijo za kombiniranje dela in družinskega življenja, pri čemer ni nobena odločitev kaznovana ali

sankcionirana. V želji, da karieristi in starši, moški in ženske, lahko enakovredno odločajo o stopnji vpletenosti v plačanem in neplačanem delu, je ključno, da država vzpostavi mešanico politik, ki se navezujejo na čas (delovne ure, čas za delo, čas za skrb); denar (za nakup varstva in podporo tistih, ki osebno nudijo varstvo) in javne službe (namenjene otrokom, bolnim, starejšim). Državna politika pomembno izoblikuje družbeno okolje in klimo, saj zakonodaja in sprejete politike ter ukrepi lahko reflektirajo in vplivajo na družbene norme (Lewis 2009, 1344). P. Gilligan (v Dolan 2013, 825) izpostavlja, da je zelo pomembno, da je sama zakonodaja spisana kulturi in moškim všečno. Avtor namreč meni, da se v zadnjih letih opaža velik porast pri zakonodajnih spremembah, ki spodbujajo servise družinske podpore za večje priključevanje očetov, vendar kljub temu moški ostajajo v veliki meri oddaljeni od takšnih ukrepov tudi zaradi tega, ker ustvarjalci zakonodaje prevečkrat spodletijo pri tem, da bi bila njihova ponudba všečna moškim.

Eno izmed ključnih področij, kjer zakonodaja ima moč in odgovornost ustvarjanja družbenega sistema, je urejenost starševskih dopustov. Državni ukrepi in politika v povezavi s kulturo dela in očetovstvom se križajo predvsem, ko govorimo o starševskih dopustih in do kakšnega obsega je moški upravičen izostanka z dela za družinske obveze (Bailey 2014, 13). Tu pa je ključno, da to podpira in pospešuje zakonska podlaga.

3.5.1 Starševski dopust

Kot ključen mehanizem družinske politike Ž. Humer, A. Švab in T. Žakelj (2008) navajajo urejenost starševskih dopustov. Starševski dopust, ki zajema 12 tednov ob 100 % nadomestilu plače, je bil v Sloveniji predstavljen kmalu po koncu druge svetovne vojne. Že leta 1975 je bil zakon spremenjen v smeri, da je lahko starševski dopust koristil katerikoli od staršev, pri čemer se je leta 1986 število dni dopusta podaljšalo na 260. Leta 2014 je starševski dopust v Sloveniji prešel skozi korenite spremembe. Vsak od staršev ima pravico do 130 dni omenjenega dopusta, pri čemer lahko mati na očeta prenese 100 dni, medtem ko je 30 dni za mati neprenosljivih, oče pa ima možnost na mati prenesti vseh 130 dni starševskega dopusta. Zakon pri tem omogoča, da se ga lahko koristi v strnjeni obliki polne ali delne odsotnosti z dela (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih 2014). V splošnem je urejenost starševskega dopusta v Sloveniji precej napredna in v skladu z zahodnimi evropskimi državami (Kanjuo Mrčela in Černigoj Sadar 2011, 203). Evropska družinska politika je še posebej v zadnjih dveh letih vpeljala številne ukrepe in podala minimalne standarde v zvezi z oblikovanjem starševskih dopustov, pri čemer z raznolikimi shemami skušajo vplivati tudi na

večjo vlogo očetov pri delitvi starševskega dopusta in pogostejšo izkoriščanje starševskega dopusta (Rener in drugi 2008, 100). Namen je spodbujanje enakih možnosti obeh spolov, pri čemer je prav starševski dopust tisti, ki je med prvimi skušal po eni strani zagotoviti pravno zaščito žensk, po drugi pa vpeljati ukrepe, ki bi vplivali na preoblikovanje v spolni delitvi dela v družini (Rener in drugi 2008, 98). Wisenwale (v Rener in drugi 2008, 101) starševski dopust razdeli na štiri oblike dopustov:

- starševski dopust (v Sloveniji poimenovan dopust za nego in varstvo otroka);
- materinski dopust (v Sloveniji poimenovan porodniški dopust);
- očetovski dopust;
- posvojiteljski dopust.

Pri tem dodaja, da sta predvsem uporabi očetovskega ali starševskega dopusta tisti, ki bi lahko izdatno pripomogli k boljšemu prilagajanju očetov na starševske zahteve, omogočali večjo vključenost očetov v družine, spodbujala boljšo navezanost z otroki in vodile k bolj enakovredni porazdelitvi družinskega dela ter obveznosti skrbi za otroke z materami. Vendar pri tem še opozarja, da pri moških, ki vzamejo starševski dopust, govorimo zgolj o začasni spremembi v njihovem življenju brez izdatnih nadaljnjih posledic, pri čemer oni sami in njihove partnerke ostajajo v prepričanju, da je še vedno žena tista, ki prevzema nepreklicno odgovornost za družino (Westerberg v Zavrl 1999, 134). Koriščenje starševskega dopusta tako spodbuja, vendar ne zagotavlja aktivnejšega in bolj zavzetega očeta (Rener in drugi 2008, X). V primeru, da oče sploh ne koristi starševskega dopusta in je mati tista, ki veliko večino časa preživi z otrokom, medtem ko je oče v službi, pa govorimo o ohranjanju in obnavljanju tradicionalnih praks, ki nalagajo skrb za otroke zgolj materi. Ko se starševski dopust, ki ga je koristila mati, izteče, se ustaljeni vzorci organizacije skrbi in temeljne nege otroka prenesejo tudi na čas potem, ko sta zaposlena oba starša (Zavrl 1999, 131–135).

Razlikovanje med starševskim ter očetovskim dopustom je v nekaterih državah zabrisano. Namesto samega ločevanja se uporablja nevtralna dikcija, ki s poimenovanjem ne predvideva logične delitve v koriščenju starševskih dopustov in znotraj njih matere kot primarnega starša, ki izkoristi večji del dopustov, in očeta kot tistega od staršev, ki prevzema predvsem pomočniško vlogo v skrbi za otroka (Moss in Deven v Rener in drugi 2008, 11). Potrebe po spodbujanju večje enakosti spolov tudi na področju družine so v zadnjih letih predvsem z orodjem očetovskega dopusta skušale izdatneje vplivati na aktivnejšo očetovstvo in bolj enakopravno družinsko sfero.

3.5.2 Očetovski dopust

Evropski parlament je v želji večje enakosti spolov sprejel številne direktive za države članice v smeri ureditve področja starševskega dopusta. Ena od teh direktiv je očetovski dopust, ki naj bi trajal en mesec in bil tudi neprenosljiv. Slovenija je leta 2013 začela sprejemati nov zakon, ki bi spodbujal večjo aktivnost očetov tudi skozi rabo očetovskega dopusta, vendar je bil zakon zaradi pritiskov javnosti umaknjen kljub podpori osnutka zakona s strani večine organizacij in stroke na tem področju. Leto kasneje se je Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih le spremenil, pri čemer se je očetovski dopust opredelil kot neprenosljivo pravico očeta, pri čemer to predstavlja očetovo pravico koriščenja dopusta ob rojstvu otroka v dolžini 30 neprenosljivih dni. Omenjena pravica se lahko koristi v trajanju 15 dni do dopolnjenega 6. meseca starosti otroka v polni ali delni obliki odsotnosti od dela, medtem ko lahko preostalih 15 dni koristi najkasneje do končanega 1. razreda osnovne šole otroka (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih 2014).

Prvi del očetovskega dopusta pozitivno vpliva na oblikovanje očetovske identitete skupaj z aktivnostmi v času nosečnosti partnerke in ob rojstvu otroka, pri čemer je vključena tudi navzočnost pri porodu (Rener in drugi 2008). Podobno potrjuje tudi J. Pleck (1993), ki meni, da: »Čeprav asociacije (med očetovskim dopustom in večjo očetovsko vpletenostjo) ne pomenijo nujno, da bo odsotnost z dela ob rojstvu otroka vplivala tudi na višjo stopnjo kasnejše očetovske vpletenosti, vseeno kažejo na to, da je uporaba očetovskega dopusta skladna z nekim splošnim vzorcem večje očetove povezanosti k družinskemu življenju«. Vendar pri tem govorimo predvsem o aktivnem sodelovanju in podpori partnerki z igro s starejšimi otroki v družini, sodelovanju pri družinskih opravilih ter delni skrbi pri negi za novorojenega otroka. Raziskave kažejo, da se očetovski dopust in njegove efekte razume zlasti kot pomoč, oporo partnerki ter kot izhodiščno točko za bolj aktivno očetovanje, večje zavedanje očetovske vloge ter poglobitve odnosov z otroki (Rener in drugi 2008, 119). Vendar raziskava opozarja predvsem na en konstanten efekt. Očetovskemu dopustu praviloma sledi zdrš v asimetrično delitev družinskega dela, ko mati, s tem da ostane doma in koristi porodniški dopust, tudi prevzema ostale družinske obveznosti, medtem ko se moški vrne na delovno mesto. Takšna delitev družinskega dela se nato nadaljuje tudi po tem, ko se ženska vrne na delovno mesto.

Očetovski dopust je pomemben mehanizem in ukrep družinske politike k spodbujanju moških k aktivnemu očetovstvu, vendar večjih premikov v navezavi večje enakosti med spoloma,

praksah materinjenja in očetovanja ter porazdelitve družinskega dela med partnerjema, ne zagotavlja (Rener in drugi 2008, 121). Prav tako statistični podatki koriščenja dopustov kažejo, da je več kot 15 dni očetovskega dopusta leta 2010 koristilo le 17 %, leta 2012 pa le 16 % odstotkov vseh očetov (Statistični urad Republike Slovenije). Podatki nakazujejo, da kultura koriščenja očetovskega dopusta v Sloveniji ni razvita, zatoj tudi ne moremo pričakovati večjih efektov na aktivnosti očetovstva. Manjšo izkoriščenost dopustov lahko iščemo tudi v finančnih vplivih različnih stopenj plačila nadomestila očetom za čas starševskega ali očetovskega dopusta, v celoti gledano pa so razlogi, zakaj starševski in očetovski dopust ne prinašata zelenih učinkov, medsebojno prepleteni (Rener in drugi 2008, 105). Organizacijska in družbena kultura implicira ideologijo vloge moških in žensk v skrbi za otroke, od samih fleksibilnosti programov, trga dela oz. odnosa delodajalca in možnosti napredovanja ter dosežene izobrazbe staršev. Za večjo željo po jemanju očetovskih dopustov in odločitvi o koriščenju takšnih državnih orodij, in sicer v navezavi z družino, izjemen vpliv predstavlja kultura družbe in vzpostavljene družbene norme, znotraj katerih živimo.

3.6 KULTURNE NORME IN VPLIVI DRUGIH DRUŽBENIH DEJAVNIKOV

»Sedanja razumevanja očetovstva so oblikovana skozi zapuščino preteklosti, ki je sestavljena tako iz zgodb o očetovstvu, ki se jih spominjamo, kot iz tistih, ki so že pozabljene.«

(Martin Mac an Ghail in Chris Haywood)

Pojmi in pomeni očetovstva, skozi katere moški postajajo očetje in se vedejo kot očetje, se vedno oblikujejo in prakticirajo znotraj večjega družbenega in kulturnega konteksta. Znotraj družbeno-kulturnega okolja interpretiramo pomene in jih vseskozi proizvajamo. Tudi tako so izoblikovane potencialne ovire 'novemu očetovstvu', saj te ne nujno delijo prepričan s kulturnimi tradicijami, že ustaljenimi sistemi pomenov in različnimi družbeni faktorji (kot so rasa, leta, družbeni status, itd.), katerih vpliv lahko pomembno vpliva na očetovstvo in prakse očetovanja.

Tudi družinsko življenje se proizvaja skozi spreminjajoče se kulturne produkcije in potrošnje in kroži tako skozi medije kot ljudi (Mac an Ghail in Haywood 2003, 46). Skozi zgodovino, znotraj kultur in družb lahko govorimo o vzpostavljenih razlikah v predstavljanju moških in ženskih vlog. Te so fluidne, vseskozi v spreminjanju, vendar pa ne govorimo o korenitih spremembah spolnih vlog in pogledov nanje. Spolno ločene prakse med skrbečo mamo in zaposlenim očetom, ki so prevzete v prvih letih po rojstvu otroka, je kasneje zelo težko spremeniti, saj se prakse spremenijo v konvencije in običaje (Narvi 2012, 457). Že v otroštvu

se gradi kultura med fantki in deklicami, moškostjo in ženskostjo. Začne se proces grajenja spolnih identitet, ki so globoko povezane z izkušnjami ljudi, predvsem staršev, ki igrajo vlogo skrbnika. To pa je vloga, ki je globoko zakoreninjena in določena v kulturi in družbi (Silva in Luz v Krumberg von Muhlen 2012, 12). Spremembe pri starševski in očetovski vlogi tako omejujejo tudi kulturne norme in pričakovanja, ki skozi zgodovino očetovski vlogi večje pomembnosti niso dajale.

3.6.1 Kulturno dojetje in reprezentacije očetovstva

Kultura družbe ustvarja prepričanja in vrednote ter skozi očetom postavlja norme, cilje, pričakovanja. V primeru, da v generacijsko prenašajočih kulturnih sporočilih in pomenih ni poudarkov, ki bi od očetov zahtevali njihovo prisotnost in vpletenost v skrb za otroke, je tudi manjša verjetnost, da se bi v tej smeri razvile trajnejše spremembe in vzorci (Zavrl 1999, 137). »Ljudje si navadno iščejo zglede samo takrat, kadar menijo, da je neko vedenje pomembno za njihovo vedenje v prihodnosti. Zato je za očete pomembno, da imajo predstavo o sebi, kakšni bi želeli postati, ki jo podpirajo njihove partnerice in kulturne norme« (Zavrl 1999, 79). Narava očetovega vpliva je v precejšni meri vezana tako od individualnih kot kulturnih vrednot (Lamb v Zavrl 1999, 79). S kulturo očetovstva na tej točki ne poimenujemo vsega, kar je povezano ali se označuje z očetovstvom, ampak predvsem na mreže pomenov in interpretativnih praks (simbolnih praks), ki se nanašajo na očetovstvo. V svojem bistvu so sestavljeni iz norm, za katere se pričakuje od moških, da jim sledijo, ko postanejo očetje. To so vedenja in mišljenja, ki jih imajo ljudje o očetih, znanja o tem, kaj so očetje počeli v preteklosti, kaj počnejo sedaj in kaj so sposobni početi v prihodnosti ter formalnosti in rituali, ki lahko očetom izkazujejo spoštovanje ali jih spet v drugih primerih marginalizirajo (LaRossa 2012, 39).

E. Dermott vidi dva glavna razloga, zakaj prihaja do razkoraka med kulturo in idejo 'novega očetovstva'. Kot prvega navaja t.i. proces 'počasne adaptacije', s katerim razlaga žensko vztrajajočo dominanco pri domačem delu. Odnosi, vedenja in pogledi se spreminjajo precej hitreje kot dejanska obnašanja. Sprememba pogledov še ne pomeni, da se istočasno spremenijo tudi prakse, ampak naj bi se le-te spremenile skozi čas in dosegle raven že prej obstoječih prepričanj. Drugi razlog pa prenaša na družbeno strukturo kot tisto, ki vpliva na omejevanje moških sposobnosti, da izpopolnjujejo očetovsko vlogo kot takšno, kot si jo predstavljajo glavni družbeni akterji (Dermott 2008, 18). Dominantne družbene skupine tako

lahko ustvarjajo okolje prepričanj in norm, ki ostajajo znotraj tradicionalnih pogledov na očetovstvo ter s tem zavirajo hitrejše spremembe.

Kulturni modeli, ki se prenašajo iz generacije v generacijo, se še vedno gradijo na podlagi ostankov tradicionalnih pogledov, ki za novo očetovstvo niso več uporabni. Raziskave (v Zavrl 1999, 221–222) kažejo, da so tradicionalni očetje nagnjeni k spodbujanju stereotipnih spolnih vlog moškosti pri sinovih in ženskosti pri hčerkah. Takšen močan vpliv na socializacijo spolnih vlog se kaže skozi njihovo večje spodbujanje prijaznosti in medosebnih odnosov pri interakcijah s svojimi hčerkami, medtem ko po drugi strani pri njih zavirajo neodvisnost in razvoj sposobnosti za reševanje problemov. Pri svojih sinovih spodbujajo njihovo neodvisnost in razvoj za reševanje problemov, medtem ko zavirajo njihovo emocionalnost. N. Zavrl (1999) opozarja, da od enakovredne prisotnosti žensk na trgu delovne sile, takšen način socializacije v sodobni družbi ni več uporaben. Fokus je potrebno obrniti k temu, da bi moški ponovno pretehtali stališča o moškosti in upoštevali alternativne oblike vedenja v okviru svoje vloge.

Pri prenašanju kulture – vrednot, znanja, vedenj, drž, odnosov ipd. je pri prenosu in tranziciji pomenov ključna družina ter primarna socializacija. To ne pomeni, da govorimo o prenosih pomenov tega, kaj naj bi bilo oz. kako bi moralo biti, temveč o prenosih vsakodnevnih praks staršev, kot jih vidijo otroci vsak dan (Krimberg von Muhlen 2012, 14). Te prakse v navezavi s širšim okoljem in družbeno mrežo oblikujejo njihove identitete. Na naša vsakodnevna obnašanja in vedenja vplivajo že zakoreninjeni pogledi, prakse in strukture v družbi. Že sama izbira, da se pri pomoči pospravljanja hiše prosi za pomoč deklice, medtem ko fantki npr. dobijo nalogo košnje trave, gradi takšna prepričanja in vedenja ter se jih ohranja. Še več, že tu se najdejo zametki vzpostavljanja ideje, da je hiša in delo znotraj nje prostor in sfera žensk, medtem ko je delo zunaj nje prostor in sfera moških. Takšne vsakodnevne prakse ustvarjajo pričakovanja, da moški preživi manj časa doma in več v zunanjem svetu in na trgu plačanega dela (Krimberg von Muhlen 2012, 14).

Kulturna sporočila in njihovi prenosi se namreč začnejo že v zgodnjem otroštvu, takoj ko nastopijo prve spolne segregacije, pri čemer dečki in deklice odraščajo v drugačnih svetovih igre in dela. Takšne nasprotujoče izkušnje in priložnosti, ki so prikazane otrokom v odvisnosti od njihovega spola, pa so tiste, ki kasneje pripomorejo oblikovati tudi razlike pri tem, kako bodo moški in ženske pristopili k starševski preizkušnji (Zavrl 1999, 137). Očetovske vloge se uči in prevzema že v otroštvu z opazovanjem, učenjem in ponavljanjem. Glavno vlogo pri tem

igrajo očetje in njihovo dojetje svoje očetovske vloge, na kar vplivajo tudi širša družbena pričakovanja.

Družbena pričakovanja so do moških glede njihovega prevzemanja odgovornosti kot 'novih očetov' veliko manj jasna kot pričakovanja, ki se jih postavlja materam. Večina zahodnih družb nadaljuje s sprejemanjem očetovske vloge v navezavi z ekonomskim preskrbovanjem, pričakovanja o moški vključenosti kot očetom pa ostajajo nejasna (O'Brien in drugi v Miller 2011, 162). Pozitivna podoba očeta je vzpostavljena, z njo tudi višja pričakovanja o njegovi aktivnosti in navezanosti z otrokom, vendar v okviru meja. Raziskava A. Doucet (2006) je namreč pokazala, da če moški prevzamejo dolgotrajno, polno, primarno skrbstveno vlogo in na ta način nastopijo v vlogi, ki je predvidena za matere, se pojavi družbeno neodobranje, nezaupanje in želja po preverjanju nastale situacije (Doucet 2006, 185). Očetje kot primarni skrbniki niso družbeno ponotrani, že vzpostavljene sodbe in norme o materinstvu in očetovstvu pa ustvarjajo le še dodatne kontradiktornosti. Očetje prejemajo sporočila o želji njihove večje vključenosti v družini, vendar ta sporočila ne dajejo enotnih in jasnih smernic, saj je očetovstvo ravno v obdobju svoje radikalne transformacije. S tem ko prikazovanja očetovstva s strani kulture in medijev ostajajo znotraj stereotipnih in protislovnih upodobitev, se po eni strani gradi tradicionalne poglede na spolne vloge v starševstvu, po drugi pa promoviranje idej vključenega starševstva. Sodobna kulturna sporočila tako prej ustvarjajo zmedo in porajajo dvome, kot pa da bi dajala jasne smernice in orodja novim očetom za očetovanje.

Ideologija aktivnega očetovstva se je danes že ustalila tudi na družbenih ravneh preko množičnih medijev, filmske in televizijske produkcije, interneta, literature ipd, kjer očetje niso več predstavljeni kot zgolj patriarhalni-materialni preskrbovalci družine, ampak naj bi igrali bolj pomembno vlogo v otrokovem življenju. Vendar A. Švab (v Rener in drugi 2008, 39) opozarja, da analize medijskih reprezentacij kažejo, da je tudi takšna promocija aktivnega očetovanja predefinirana s tradicionalnimi percepcijami spolne delitve dela, starševstva, materinstva in očetovstva. Očetovstvo je prikazano preko podob, kjer je oče pozicioniran kot sekundarni, manj kompetenten od staršev ter tisti, ki potrebuje več napotkov za opravljanje takšnega dela in skrbi za otroke. Sunderland (v Rener in drugi 2008, 39–40) popularni medijski diskurz vidi kot takšnega, ki je zgrajen na opisovanju očetovstva po tradicionalnem modelu starševstva, kjer je oče sekundarni oziroma pomočnik, mati pa nastopa kot glavni od staršev. »Kljub dejstvu, da sta se tako očetovstvo kot materinstvo dramatično spremenila v 20. stoletju, tradicionalno spolno stereotipiziranje ostaja prisotno in odporno na spremembe v

številnih kulturah« (Whitehead 2002, 154). Moška relativna odsotnost z družinske sfere tako nadaljnje utrjuje tako kultura kot znotraj nje ustvarjeni diskurzi.

3.6.2 Diskurzi starševskih vlog v kulturi

Diskurzi so kulturno prepoznane družbene predstave, kakšne stvari so in kakšne bi morale biti. So lingvistični izrazi, v katere uporabo smo prisiljeni, četudi jih naše dejanske izkušnje morda ne reflektirajo, saj je takšna njihova normativna moč (Miller 2011, 22). Skozi diskurze se prenašajo moralni pogledi, ki implicirajo močne privilegije določenih pomenov nad drugimi. Družbene konstrukcije ustvarjajo širše, javne diskurze, kaj pomeni biti dober oče in zakonodajne predpise, ki definirajo in soustvarjajo očetov odnos z otroki, ter zelo močne pritiske, na katere se posamezniki odzivajo (Doucet 2006). Številni avtorji (Lupton in Lupton 1997, Miller 2011) se strinjajo, da imajo dominantni diskurzi moč nad drugimi pri promoviranju določenih idej in pričakovanj o pravilnem očetovskem vedenju in dejanjih. Seveda očetovstvo ni homogena skupina in samo v evropskem kontekstu obstaja velika raznovrstnost tipov očetovstva in družin, vendar se je dominantnim – močnim diskurzom zelo težko izogniti, saj se njihovi normativni kulturni pomeni nenehno ustvarjajo in prenašajo ter na ta način igrajo ključno vlogo pri definiranju, kaj je mogoče, sprejemljivo, zaželeno ipd. v navezavi z modernim očetovstvom (Wall in Arnold 2007, 509).

Družbeni diskurzi pomagajo ustvarjati podobo očeta in norme, h katerim je očetovstvo zavezano. S tem ustvarjajo močne družbene predstave in vizije, kakšne bi stvari morale biti, vendar vsakodnevne posamezne izkušnje šele pokažejo in razkrijejo, kakšno je dejansko stanje (Johansson in Klinth 2007, 2). Preproste besede, kot so 'prav je', 'dobro je' itd. konotirajo neko idealno (čeprav ne zavezujočo in ne samoumevno) očetovsko prakso (Rener in drugi 2008, 156). Ideologije starševstva tako definirajo »kaj obstaja, kaj je dobro in kaj je možno«, ter reflektirajo tako ne objektivno, ampak subjektivno konstruirano realnost. Čeprav so ideologije aktivno ustvarjene skozi jezik in komunikacijo, nekatere postanejo bolj dominantne, dobivajo dolgotrajnejšo podporo, postajajo bolj prepletene z drugimi družbenimi strukturami in so dojete kot 'družbene resnice'. Ena takšnih je primarna starševska vloga mater. Ideologija enakovrednega starševstva je mogoča skozi diskurze enakopravnosti, vendar je ta ideologija v soobstoju z drugimi, kot je ideologija 'intenzivnega materinstva', ki regulira očete v sekundarno starševsko vlogo (Pedersen 2012, 233).

Dominatne diskurze, ki so realizirani preko strukturnih posebnosti zahodnih družb in so utrjeni s strani spolno ločenih praks socializacije, lahko predstavljajo izbire in ovire moškim

kot očetom, ki so različne tistim, ki so na voljo ženskam kot materam (Lupton in Barclay 1997, Doucet 2006). Četudi lahko dominantni – hegemoni – diskurzi in druge izkušnje proizvajajo ideje o tem, kakšne bi stvari morale biti, je realnost vsakodnevnega življenja vedno bolj kompleksna in živeta po tem, kakšne stvari so (in ne, kako bi morale biti) (Miller 2011, 27–28). Ženske so tako preveč determinirane v vlogi mater, medtem ko se moške ne enači kot očete po takšnih univerzalnih – četudi zmotnih – predstavah (Miller 2011, 27). Konstrukt morale materinstva ustvarja različne zahteve in pričakovanja v primerjavi s tistimi od očetovstva. Četudi prepoznamo te kulturne spremembe, v katerih se sedaj od očetov pričakuje več skrbstva, čustvene navezanosti in deljenja obveznosti pri varstvu – izbire in ovire nadaljujejo delovanje po poti, ki lahko preprečujejo realizacijo teh praks (Wall in Arnold 2007, 509).

Čeravno takšni konstrukti variirajo skozi čas, kulture in različne subkulturne kontekste (Lamb v Gregory in Milner 2011, 589), pa obstajajo indikacije, da se ti diskurzi združujejo v zahodnih družbah. Sodobno očetovstvo se na različne načine interpretira, je omogočeno ali vsaj prepoznano v politikah in praksah v različnih evropskih državah (Brandth in Kvande 2003; Johansson in Klinth 2007), pri čemer lahko ravno te politike spodbujanja dajejo jasne signale in spodbude k večjemu prevzemu starševskih odgovornosti s strani očetov in elementov diskurzov, ki poudarjajo enakost in deljeno starševstvo (Miller 2011, 22). Družba je prepletena z močnimi družbenimi diskurzi, ki tako vplivajo na očete, kot se skozi njih tudi ustvarjajo.

Problem sodobne družbe je ohranjajoča spolno deljena dimenzija moči, ki ostaja vztrajno prisotna v diskurzih, ki oblikujejo in implementirajo ideje modernega očetovstva in z njimi povezanih praks. Javno zanimanje o očetovstvu skozi diskurze, medije, popularno kulturo, literaturo, akademijo ipd. se je v zadnjih letih v zahodni Evropi in Severni Ameriki povečalo (Gregory in Milner 2011, 589). Večina diskurzov je sicer usmerjena k promoviranju vključene vloge očeta, vendar se kaže paradoksalnost, saj v okviru očetovske vloge ne prinašajo novosti, ampak očetovstvo predstavljajo zgolj skozi tipično moderno perspektivo. Pri tem se v ospredje poskuša postaviti in poudariti vlogo vključene narave očeta, vendar se mu pri tem pripisuje instrumentalne prakse, ki so tradicionalno prisojene moškemu principu (Vezovnik 2008, 206). Raziskovanje medsebojnega vpliva med diskurzi, pričakovanji, izkušnjami in diskurzivnimi praksami lahko nudijo pomembne vpogled v to, kako različni posamezniki razumejo in izkušajo očetovstvo in se obvežejo v določene očetovske prakse (ali nadaljujejo pri tem, da se ne) znotraj spreminjajočih kontekstov. Ti se pojavijo iz in so utrjeni

s strani kombinacije politik, zakonodaje, popularne kulture in razumevanja hierarhije moškosti (Connel 2005; Johansson in Klinth 2007; Kimmel in drugi 2005; Miller 2011). Te spremembe v idejah lahko reflektirajo širše družbene spremembe, ki veljajo kot posebnosti obdobja pozne modernosti.

Vključenost očetov je bila interpretirana na različne načine v različnih zgodovinskih obdobjih in pri upoštevanju različnih in spreminjajočih se diskurzov o 'dobrem očetu' (Broughton in Rogers v Miller 2011, 17). Moški so postali bolj vidno vključeni v skrb za otroke, kar se sklada s kulturnimi premiki in idejami o očetovski vključenosti in skrbečem moškem, kar je vidno tudi pri spreminjajočih se diskurzih v navezavi z enakostjo spolov in pravicami ter dolžnostmi, ki se jih ustvarja v politikah in zakonih v zadnjih nekaj desetletjih (Miller 2011, 21–22). Diskurzi soustvarjajo načine razmišljanja, niso pa to enotni, univerzalni pomeni in konteksti. Spreminjajo se že znotraj navezav na različne družbene dejavnike.

3.6.3 Učinki drugih družbenih dejavnikov

Vplive in spremembe, ki jih prinašajo in spodbujajo istospolna starševstva, smo preverili že v uvodnih delih. Ni pa to edini družbeni dejavnik, ki v navezavi z očetovstvom kaže zanimive efekte in korelacije. Družbeni dejavniki, kot so rasa in etnija, starost, družbeno ekonomski status ipd., prav tako pomembno vplivajo na možnosti bolj vključenega očetovstva. Ti konstrukti v relaciji s spolom ustvarjajo različne priložnosti in prizadevanja za moške, kako razmišljajo o starševstvu in kako skušajo delovati kot starši (Pleck in Marsiglio v Kimmel in drugi 2005, 250). Rasno stereotipiziranje, družbeni razredi, že samo razlike v izobraženosti lahko prinesejo bistveno različne situacije in sprejemanje odločitev pri starševstvu. Na ta način tudi ti faktorji lahko ovirajo in motijo potencial večje očetovske navezanosti z otroki in aktivnejšo očetovsko vlogo. Poudariti je potrebno, da se omenjeni faktorji prepletajo, navezujejo in obstajajo v odnosih z drugimi faktorji, njihovo delovanje pa nikoli ne deluje v izolaciji od ostalih. Vsak dejavnik ima svoja posebna odstopanja in učinke v navezavi z očetovstvom. Preverili bomo nekaj najbolj izstopajočih – vplivi družbeno ekonomskega statusa, rase in etnije ter starosti.

Predvsem v času velike stopnje nezaposljivosti je moška vloga kot starš še bolj pod pritiskom in ogrožena, saj je biti dober materialni preskrbovalec še vedno zelo pomemben del moške identitete in tudi moške očetovske izkušnje. Znotraj družbenih razredov se opažajo pomembne razlike, do katerih prihaja zlasti kot efekti tem družbenim konstrukcijam. Izpostaviti velja predvsem srednji razred, kjer ogromno število moških še vedno odraža v

prepričanju in znotraj t.i. družbenih resnic, kjer je vloga dobrega moža in očeta izpopolnjena z ekonomskim in materialnim preskrbovanjem za svojo partnerko in otroke (Seidler 2006, 95). V primeru, da so moški v ugodnem položaju glede finančnih sposobnosti in imajo zadovoljiva sredstva za preskrbo družine, so tudi v boljšem položaju za prakticiranje svojih starševskih identitet skozi očetovske aktivnosti in družinske dogovore, saj že izpolnjujejo svojo glavno nalogo – materialni in ekonomski doprinos družini (Kimmel in drugi 2005, 260–261).

Najbolj opremljeni za dobro oskrbovanje družine in skrbstvene naloge so tako tisti moški z najvišjimi prihodki (Catlett in McKenry v Kimmel in drugi 2005, 261). Za očete s srednjimi in nižjimi dohodki je ta naloga bistveno težja, posledično je njihova možnost dualne uspešnosti tako v javni kot v družinski sferi nižja. Namesto prevzemanja večje starševske vloge je veliko večja možnost, da otroci in očetje odraščajo v distanci. Še posebej v srednjem družbeno-ekonomskem razredu je prenos tradicionalnih vrednot izjemno visok, pri čemer očetje prenašajo na svoje otroke prepričanja, ki so jih nanje prenašali njihovi očetje (Seidler 2006, 94–95). Ključna ostajata neodvisnost in samozadostnost, medtem ko so čustva in navezanost znak šibkosti. Še danes se tako prenašajo ostanki vrednot in prepričanj, kjer dober oče pomeni predvsem biti dober preskrbovalec partnerke in otrok, delo pa potrjuje moško identiteto. Predvsem zaradi slednjega je izjemno pomembno stanje zaposlenosti, sej je nezaposlenost za moške lahko še posebej težka za sprejetje, saj je s tem ogrožena tako njihova moška identiteta kot tudi njihova vloga v družini (Seidler 2006, 95–96). Med družbenimi razredi so tako vidne razlike pri možnostih in ovirah na poti proti bolj vključenemu in aktivnejšemu očetovstvu.

Velike razlike se še vedno ustvarjajo tudi znotraj primerjav ras in etnij. Predvsem raziskovalci v ZDA še vedno poročajo o pomembnih in zelo velikih razlikah, do katerih prihaja pri očetovstvu. Še vedno prisotni rasni stereotipi in njihovi ostanki očete etničnih manjšin zelo pogosto dojemajo kot manj sposobne za skrb in varstvo otrok, zaradi predsodkov povezanih z revščino, kriminalom in pomanjkanjem izobrazbe. »Temnopolti moški še vedno ostajajo prezrta in institucionalno diskriminirana skupina, pri čemer obstaja več ovir za njihovo uspešno vključenost« (Carillo in Tello 2008, 17). Zavedanje potreb po spremembah je pokazala tudi administracija Baracka Obame. S t.i. Obamovo iniciativo želijo z zakonodajo omogočiti večjo vključenost in podporo moških, predvsem v skupnostih, ki se soočajo z drugimi strukturnimi ovirami, kot so revščina, kriminal, pomanjkanje starševskih sposobnosti itd. S takšno zakonodajo in državnim spodbujanjem želijo odstranjevati predvsem ovire, s katerimi se soočajo številni temnopolti moški, ki bi radi bili bolj vključeni v družinsko

življenje, pa jim družbene razmere to v veliko primerih otežujejo. Okoliščine, povezane z raso in etnijo, lahko vplivajo na to, kako moški vidijo očetovstvo in do katere mere so vpleteni v odnose s svojimi otroci, čeprav so raziskave o tem precej omejene in pomešane z družbenoekonomskimi statusi. Cochran (v Kimmel in drugi 2005, 250) opozarja predvsem na neločljivo povezanost očetovstva temnopoltih moških z njihovo skupno kulturo in družbeno-zgodovinskimi ozadji, institucionalnega rasizma ter manjšinskega statusa temnopoltih moških.

Zanemarljivo pa ni niti vprašanje starosti. V. Seidler (2006) izpostavlja navezanost na teorijo identitete in vloge moškega predvsem pri mladi starosti. Za očete, ki to postanejo zelo mladi, je njihova zmožnost doseganja statusa ekonomskega in materialnega preskrbovalca – kot ključne komponente za večino modelov dobrega očetovstva in moškosti – še toliko težja za doseči (Kimmel in drugi 2005, 259). Tu je pomembna tudi navezava na druge družbene efekte, tudi že omenjena družbeno-ekonomski status in rasa, temu pa lahko dodamo tudi omejeno izobrazbo in delovne izkušnje, ki ustvarjajo dodatne pritiske in občutke nepovezanosti mladih moških z njihovo zahtevano identitetno vlogo, katere standardov mladi očetje praviloma ne dosegajo. Občutki zmedenosti, manjvrednosti in nedoseganje očetovske identitetne vloge povzroča, da prihaja do občutkov krivde, nesposobnosti, tudi depresije, saj razmišljanje o prihodnosti kaže potencialno nadaljevanje slabih ekonomskih perspektiv (Marsiglio in Pleck v Kimmel in drugi 2005, 259). Avtorja še dodajata, da mladi očetje hitro spoznajo, da njihova trenutna identiteta in maskuline prednosti (kot je fizična podoba ali hrabrost) ne pomagata prav dosti v tranziciji v odraslost in očetovsko vlogo.

Omenjeni družbeni dejavniki so le nekateri izmed številnih, katerih vplivi na očetovstvo lahko vzpostavljajo dodatne ovire in pritiske na poti k bolj vključenemu in aktivnejšemu očetovstvu. Obstajajo še mnoge družbene ovire, ki posredno ali neposredno očetovstvo držijo znotraj tradicionalnih vlog. Našteti konstrukti in tudi tisti družbeni dejavniki, ki jih nismo podrobneje preverili (izobrazba, zakonski stan, kraj bivanja itd.), so med seboj prepleteni in v nenehnem delovanju drug z drugim. Pomembno je, da se tudi te družbene dejavnike upošteva, ko se piše in ustvarja družbene politike in govori o spremembah pri kulturi in okolju, saj tudi ti pomembno vplivajo na očete in lahko omejujejo potencialne spremembe ali zavirajo poskuse spodbujanja bolj vključene in aktivne očetovske vloge.

4 MOŽNOSTI SPODBUJANJA AKTIVNEJŠEGA OČETOVSTVA

Ideja družbenega konformizma pravi, da smo ljudje veliko bolj naklonjeni ohranjanju t.i. 'statusa quo' kot ideji njegovega podiranja in želji po spremembah. Tudi sprememb pri očetovstvu v smeri realizacije aktivnejšega, bolj vključenega očetovstva, ne moremo pričakovati, če te niso širše družbeno spodbujene in zaželeno. Četudi tradicionalne metode in modeli očetovstva niso več zadostni, lahko očetom predstavljajo lažjo rešitev, saj so že preizkušeni in so že bili uporabljani. Teorija novega očetovstva s seboj ne prinaša izrecnih navodil in modelov, ki bi očetom nudile možnost učenja, pridobivanja znanj, sposobnosti in samozavesti, ki bi tlakovale pot spremembam. Strokovnjaki na področju očetovstva predstavljajo številne možne spodbude in opcije, kako idejo novega očetovstva bolj realizirati in spodbujati družbene spremembe v smeri večje očetovske vloge in bolj enakovrednih spolnih vlog znotraj družine.

M. Lamb (v Zavrl 1999, 70–76) izpostavlja štiri dejavnike, ki lahko izdatno vplivajo na stopnjo očetovske vpletenosti: motivacija, sposobnost in samozavest, družbena podpora in institucionalni dejavniki ter prakse. Dejavniki se nahajajo znotraj individualnih nalog očetov (motivacija), družinskih ureditev (učenje in pridobivanje sposobnosti ter samozavesti) ter širših družbenih institucionalnih akterjev (zakonodajno, kulturno ter institucionalno spodbujanje aktivnejšega očetovstva). T. Žakelj in A. Švab (2009) pa glavne dejavnike, ki najbolj vplivajo na aktivno očetovstvo, vidita v finančnem stanju družine, osebnosti očeta, družinski politiki in kulturnih normah ter vrednotah. Skozi te sisteme dejavnikov velja iskati tudi morebitne vplive na izboljšanje družbene situacije očetovstva. Ubrati je potrebno širok spekter spodbujanja očetovske vloge, tako znotraj državne zakonodaje, trga dela kot kulture in skupaj z očetmi graditi bolj vključene očetovske identitete. Predvsem za slednje so odgovorni predvsem očetje sami in je njihova odgovornost učenja in poskušanja bolj vključenega očetovstva. D. R. Meyer navaja šest razvojnih nalog, ki bi bile potrebne, da jih očetje prevzamejo, če želijo biti boljši v svoji vlogi:

- Preureditev konfliktne predstave o vlogi očeta, pri čemer morajo očetje premisliti, kako so bili sami vzgojeni in kako si oni sami želijo vzgajati svoje otroke; pri tem morajo preveriti ali se oba modela res prekrivata in ali tradicionalni modeli očetovstva, s katerimi so bili vzgojeni, res še danes ustrezajo vlogi, ki jo želijo prevzeti.
- Sprejemanje večjega deleža odgovornosti za otroke ter prevzem drugih del, ki so trenutno predvsem v domeni matere.

- Še vedno mora vzdrževati tudi status ekonomskega in materialnega hranilca, ki zagotavlja finančno in socialno stabilnost družine. Del vloge očeta ostaja vezan tudi na status materialnega in ekonomskega preskrbovalca.
- Prilagajanje novemu urniku in poteku dneva, ki ga je potrebno oblikovati na podlagi otrokovih potreb, kot sta hranjenje in spanje.
- Aktivno spodbujanje otrokovega razvoja v vseh starostnih obdobjih.
- Ponotranjenje vloge očeta v smislu sprejetja sprememb, do katerih pride ob otrokovem rojstvu, predvsem pri vplivanju na njegovo osebno identiteto (D. R. Meyer v Zavrl 1999, 34–35).

Podobno potrjuje tudi T. Johansson, ki na podlagi svoje raziskave (2011b, 178) opozarja na več faktorjev, ki so povezani s tem, kako moške bolj podvreči in pripraviti do večjega sodelovanja znotraj starševstva. Največji faktor vidi v trgu dela in enakopravnosti na trgu dela, kot drugo pomembno dimenzijo pa opisuje kot eksistenčno – dimenzijo življenjska stila. Avtorjeva raziskava je namreč pokazala spreminjajoč se odnos naproti skrbstvu, pri čemer se je izbrisala zelo kompleksna podoba novega očetovstva, kjer številni faktorji, ki smo jih predstavili skozi nalogo, vplivajo na očetovstvo in kažejo počasne spremembe naproti bolj enakopravnemu starševstvu. Problem, ki ostaja, je v tem, da splošno pod novodobno starševstvo lahko uvrščamo le manjšino moških (Johansson 2011b, 178). Potrebne so tako spremembe na trgu dela, ki ne diskriminirajo na podlagi spola, kot tudi širše kulturno zavedanje, da imajo očetje popolnoma enake sposobnosti starševanja. Institucionalni dejavniki, družinska politika in z njo urejenost zakonodaje predstavljajo eno od poglobitvenih možnosti, kako spodbujati spremembe v tej smeri.

4.1 Zakonodajne spremembe in družinska politika

Novo očetovstvo se razvija in oblikuje na družbeni ravni in na ravni vsakdanjega življenja ter družinskih politik, ki moškim omogočajo aktivno vključevanje v družinsko življenje (Bjornberg v Humer 2007, 164). Pri poskusih prekinitve tradicionalnih modelov očetovstva in spodbujanje novejših modelov lahko država in družinska politika ključno vplivata na rekonstrukcijo moškosti in očetovstva v sodobnih družbah. Državna politika nosi posebno odgovornost v povezavi z družbenimi spremembami, saj zakonodaja in sprejete politike ter ukrepi lahko tako reflektirajo, kot tudi vplivajo na družbene norme (Lewis 2009, 1344). Za spodbujanje novejših modelov očetovstva bi po mnenju Erica Andersona morala biti vzpostavljena politika, ki bi iz zakonodaje izločila vse sisteme, ki so spisani tako, da ločujejo

moški in ženski spol, obenem pa promovirati vrednote novejših modelov očetovstva, kot so večja navezanost, aktivnost, prevzemanje odgovornosti, skrbi in varstva otrok ter njihove vzgoje (Suwada in Plantin 2014, 513–514).

V tem modelu lahko zasledimo idejo spolno nevtralnega starševstva, ki je bila nekoč precej aktualna, vendar danes v njem večina strokovnjakov na tem področju ne vidi več možnosti dejanske rešitve problema. Tudi na Švedskem se je zakonodaja odmaknila od pogledov spolno nevtralne politike, saj naj ta ne bi vodila k enakopravnemu udejstvovanju znotraj tako družinske kot javne sfere, čeprav so strokovnjaki to sprva videli kot možno rešitev (Hobson 2002, 108). Fokus se je prestavil k sprejemanju proaktivnih politik z namenom zagotavljanja stimulacij in spodbud za moške, da postanejo bolj vključeni in aktivni očetje. Pri tem se jim mora za to omogočiti boljše razmere in možnosti pogajanja z delodajalci na trgu dela kot tudi z njihovimi partnerkami za enakopraven prostor znotraj družinske sfere in starševstva (Magaraggia 2012, 86). Tako so se oblikovali mehanizmi, ki so neposredno vključevali moške, in ukrepi, ki so namenjeni izključno moškim, kot je očetovski dopust (Holter v Renner in drugi 2008, 121). Zakonodaja mora zatorej zagotavljati več družinskih pravic v smeri izenačitve spolov doma, predvsem pa na trgu dela. Pod to se šteje omogočanje večje enostavnosti pri ureditvi izkoriščanja dopustov, v zakonodaji je treba prepoznati moški delež nalog in pravic, ki se nanašajo na moške, ter zagotavljanje finančnega pokritja dopustov, saj so neplačani dopusti izredno slabo izkoriščeni. V Sloveniji namreč neplačani del dopustov v višini 75 koledarskih dni izkoristi manj kot 10 % očetov (Renner in drugi 2008, 121–122).

Onemogočanje večjih sprememb v zakonodaji lahko preprečuje tako vodilna politika, ki se s takšnimi spremembami ne strinja, kot tudi kultura družbe. Zelo hitro se lahko ustvari negativen prizvok, ki takšne potencialne spremembe v zakonodaji označuje kot nepriljubljene in označuje državno politiko kot preveč vključeno v zasebno sfero, v kateri naj ne bi smela igrati tako velike vloge. Vladajoče politike posledično lahko imajo strah pred prevelikimi zakonodajnimi posegi v družinsko sfero. To je še posebej aktualno tam, kjer lahko vsake spremembe pri spodbujanju očetovske vloge vidijo kot poskuse zmanjševanja materinske vloge in nanjo vezane tradicije. Spremembe, ki jih strokovnjaki predlagajo, ne naletijo nujno na pozitiven odziv, kar se je v Sloveniji zgodilo tudi leta 2013, ko je bil predlog zakona o ureditvi očetovskih dopustov umaknjen zaradi pritiskov javnosti.

Na Švedskem so na to temo opravili raziskavo, ki je preverjala, katere načine ljudje vidijo kot najboljše, s katerimi bi lahko državne in vladne strategije ter predpisani zakoni prispevali k

spolno enakopravnejši družbi. Odgovori in mnenja so variirali in kljub dejstvu, da je večina anketiranih izjavila, da vidijo potrebo po tem, da država spodbuja bolj aktivno očetovstvo in ga finančno spodbuja, se je obenem pokazal velik odpor naproti samemu poseganju države v družinsko življenje. Takšne posege države so videli kot problematično vmešavanje, vzpostavljanje kontrole in ustvarjanje direktiv. Še več, določeni so označili posege kot vmešavanje v samo svobodo posameznika. Tako kljub želji tistih moških, ki so videli potrebo po državnem vplivanju in večjem usmerjanju družinske sfere, s čimer bi se morda lahko lažje izognili ustaljeni tradicionalni ureditvi, je večina označila takšne posege kot nezaželene. Določiti meje do kod, v katerih primerih in kdaj lahko država posega, pa je zelo težko. Hitro se namesto pozitivnih in zaželenih ukrepov lahko ustvari občutek ogrožanja družinske avtonomnosti in svobode (Johansson 2011a, 117–118). Družba si tudi pri očetovstvu želi spremembe, vendar se morebitne spodbude le-teh pogosto nahajajo v prostoru kontradiktornosti, izdatno moč pa ima tudi obstoj različnih političnih idej in pogledov, kako in kakšne spremembe sploh želimo doseči.

Potrdimo lahko, da tudi če počasne – spremembe pri očetovstvu prihajajo, z njimi pa se spreminja tudi pogled in odnos družbe. Predvsem na Švedskem, kjer imajo eno najbolj naprednih zakonodaj na tem področju, raziskave (Johansson 2011b) poročajo o pozitivnih spremembah in potrjujejo, da so skozi institucionalne in družbene spremembe v organizaciji starševstva nekateri očetje začeli prevzemati večji del njihovih odgovornosti in obveznosti za otroško skrbstvo in družinsko delo. Ključno je, da državna politika in sprejete reforme upoštevajo aktualne debate o očetovstvu in spreminjanju vloge očetovstva, posredno pa ustvarjajo nova pričakovanja, norme in prakse v družbi, ki vodijo k večji enakosti spolov in večji vlogi očetov znotraj družine. Vendar je treba poudariti, da zakoni ne zagotavljajo sprememb in da pogosto niso tako učinkoviti, kot so si prizadevali ljudje, ki so jih zasnovali, saj se prevečkrat zgodi, da je v teoriji in zakonih zapisano nekaj, kar se v vsakdanjem življenju realizira kot nekaj popolnoma drugačnega (Kanjuro Mrčela in Černigoj Sadar 2006; Žakelj in Švab 2009). Tudi ob izredni dovršenosti zakonodajnih spodbud do vidnih sprememb v praksah prihaja zelo počasi. Rener in drugi (2005, 28) izpostavljajo, da so poleg ustrezne zakonodaje potrebne tudi načrtne strategije na ravni norm in vrednot v zvezi z materinstvom in očetovstvom ter znotraj delovnega trga, in sicer predvsem v smeri, kjer bo delitev dopustov za nego in varstvo otrok med staršema sprejeta na vseh ravneh.

4.2 Izboljšava razmer na trgu dela in povečanje koriščenja očetovskih dopustov

Za večjo enakost v družinski sferi je temeljna vzpostavitev spolne enakosti tudi na trgu dela. Pričakovati gre, da v primeru, ko imajo moški boljše karijerne možnosti in prejemajo večji zaslužek, je tudi logična izbira, da bodo pri družinski ureditvi primarno prevzeli vlogo ekonomskega preskrbovalca. Socialne in družinske politike v Evropi si že nekaj desetletij prizadevajo za ukrepe, ki bi boljše izenačili družinske obveznosti z razmerami na trgu delovne sile. Ukrepi niso povsod enaki, se pa na področju držav EU kaže razmeroma enoten načrt:

- zagotavljanje finančne in storitvene pomoči družinam zaposlenih staršev;
- izboljševanje kakovosti in dostopa do negovalnih storitev;
- spodbujanje delodajalcev za prožnejše zaposlitvene režime, ki bodo tudi boljše upoštevali družinske obremenitve;
- oblikovanje ukrepov, ki bodo očetom omogočali večjo participacijo v vsakdanjem družinskem življenju (Rener in drugi 2008, 30–32).

Skupek teh idej predstavlja ideja o prožnosti – kolikor je mogoče raztegniti možnost kombinacij različnih aranžmajev plačanega in skrbstveno-negovalnega dela do točke, ko bi bile le redke kombinacije neizvedljive (Rener in drugi 2008). Ukrepi se morajo nahajati tako znotraj javne sfere kot tudi družinske sfere, saj bodo le tako mogoče tudi večje spremembe v družinski sferi in razdelitvi družinskega dela, kjer so trenutno veliko bolj obremenjene ženske, vzorci ureditve, ki se prenašajo, pa ohranjajo takšno urejenost in delitev dela. Za večjo aktivnost v zasebni sferi je ključna zakonodajna urejenost dopustov. Ena od zakonskih spodbud in pravic, ki omogoča, a ne zagotavlja aktivnega očetovstva, je očetovski dopust. Tako starševski kot očetovski dopust v Sloveniji ostajata precej redko uporabljeni sredstva. T. Rener, A. Švab, T. Žakelj in Ž. Humer (2005) so opravile analizo aktivnega očetovanja v Sloveniji, kjer so med drugim preverile možnosti spodbujanja pogostejših odločitev moških za koriščenje starševskega dopusta. Na podlagi zbranih rezultatov so oblikovale shemo sledečih priporočil:

- dopust mora biti osebna pravica, pri čemer imajo očetje enak dostop do denarnih nadomestil kot matere (torej neodvisna pravica, ki ni povezana s statusom matere na trgu dela);
- potrebni so ukrepi v navezavi z umeščenostjo in trajanjem dopusta (moškim morajo zagotavljati pravico do enega meseca dopusta ob rojstvu otroka ter šest mesecev dopusta v času, ko otrok dopolni šest mesecev);

- fleksibilnost izrabe dopusta (kombinacije dela za polovični delovni čas, krajša obdobja ipd.);
- kvotno osnovana shema dopustov (del starševskega dopusta, ki je navadno deljiv, bi moral biti oblikovan kvotno, pri čemer določen del dopusta ni prenosljiv na drugega starša);
- denarno nadomestilo (z uvedbo stopenjskih oblik, kjer bi višje stopnje bile za dopust, ki je neprenosljiv na drugega starša, ter nižje za deljivo obliko starševskega dopusta);
- aktivnosti informiranja (splošne informacijske kampanje in diskusije, ki bi zagotavljale vedno dostopne informacije v navezavi s spektrom izkoriščanja dopustov očetov);
- mreže za očete na starševskem dopustu (ki bi preprečevale socialne izolacije očetov na starševskem dopustu).

Omenjeni predlogi bi spodbujali očete k odločitvi za koriščenje dopusta in povečanju posvečenega časa negi in varstvu otroka, v skladu, da se poleg teh ukrepov zagotavlja, da ne prihaja do kršitev s strani delodajalcev in da družbena klima ne omejuje skrbi za otroke na materinsko vlogo (Rener in drugi 2005, 26). Z večjim koriščenjem in uveljavljanjem tako očetovskega kot starševskega dopusta, v času ko mati ni prisotna, bi omogočali tudi boljše vzpostavitev odnosa med očetom in otroki (Magaraggia 2012, 85). Avtorica v svoji teoriji razlaga, da je ravno to obdobje – ko je oče edini skrbnik svojega novorojenca – lahko točka preobrata v odnosu med očetom in otrokom, saj bi s takšnim t.i. 'vsiljenim očetovstvom' (Badinter v Magaraggia 2012, 85) priskrbeli neposreden prostor avtonomne intimnosti, ki je temeljna za očete, ki želijo biti bolj prisotni in vključeni.

Na ta način se predstavlja tudi ideja obligacije, da si pari vzamejo čas, ko očetje preživijo zaseben in neposredovan čas s svojimi novorojenci. Tako bi se omogočil čas za navezovanje na drug drugega in takojšnje soočenje s strahovi pred negovanjem in varstvom otroka, ki nastanejo pred rojstvom ter bi se tako omogočila transformacija teh strahov v očetovske sposobnosti in kompetence (Lupton in Barclay 1997, Dermott 2009, Magaraggia 2012). Takšna odsotnost matere bi omogočila več časa in prostora, da očetje preživijo čas s svojimi otroki na različne načine, pri čemer bi sami ustvarjali način očetovanja, skrbi in vzgoje. Tako se ne bi spreminjalo le individualno očetovstvo, ampak tudi njegova družbena podoba, dožemanje in podlaga za bodoče generacije. Velik problem, ki nastane ob poskusih tlakovanja poti bolj izenačenim vlogam, delu znotraj družine in času, ko bi oče sam preživel čas s svojim novorojencem, predstavlja kulturna predpostavka, ki mati še vedno zelo trdno postavlja v

vlogo primarnega starša. Spremembe mora zato sprejeti in spodbujati tudi širša okolica in njeni akterji.

4.3 Širše družbeno ozaveščanje in akterji javne sfere kot podporniki sprememb

Ustvarjanje družbene klime, kjer spol, posledično pa starševstvo in starševanje, lahko zamenjuje vloge in aktivnosti, lahko vodi k spremembam in oblikovanju očetov v smeri bolj aktivnega očetovanja. Ključna podlaga za to je omenjena podpirajoča politična zakonodaja s finančnimi spodbudami znotraj trga dela (Johansson in Klinth 2007), pri samih spremembah v praksi pa izdatno vplivajo tudi postopni kulturni in družbeno normativni premiki (O'Brien in drugi v Miller 2011, 180). Na območjih, kjer je koriščenje očetovskih dopustov pod povprečjem, je smiselno vzpostaviti možnost informiranja ne samo s strani centrov za socialno delo, temveč tudi v obliki širših kampanj, ki bi lahko poudarjale njihove prednosti in koristi (Rener in drugi 2005, 67). Kontinuirano javno spodbujanje je potrebno, saj s tem, ko ustrezna zakonodaja pripravi temelje in podlago za spremembe, šele skozi spreminjajoče prakse lahko pride do sprememb in tudi spremembe v družbeno-kulturnih pogledih in praksah materinjenja in očetovanja.

V ZDA se vedno večji poudarek daje na zagotavljanje velikega števila različnih programov za očete (že pred samim rojstvom otroka, programi za nove starše, otroško-zaščitni programi itd.), pri čemer gre opaziti naraščajoče število programov, ki so usmerjeni izključno na očete in odnose med očeti starejših otrok in adolescentov. Pri tem so se razvile tudi oblike skupinskih razgovorov, usmerjenih na očete ali očete samohranilce, očime, istospolne očete itd. (Levant v Zavrl 1999, 224). Pri tem ne smemo zanemarjati dejstva, da imajo različni očetje različne potrebe, kajti če želijo biti takšni programi uspešni, morajo biti krojeni ustrezni skupini moških, katerim so namenjeni. N. Zavrl (1999, 227) se na tej točki sprašuje, če bodo takšni različni programi, knjige, tečaji ipd. lahko delovali tudi pri nas, preden bodo očetje sami prepričani, da se res želijo poglobiti v svoje očetovanje in preden bodo verjeli, da bodo takšne informacije in nove prakse prinašale koristi. Sploh če živimo v družbi, kjer je skrb za otroke nekaj, kar je obvezujočega za ženske in ne moške, ter tako potrebe po šolah za očete ali takšnih podobnih podpornih skupinah preprosto ni.

Problem družbe tako ni samo v količini in vrsti vzvodov za podporo očetovstva, ampak tudi vprašanje kulture in družbe, če spodbujata ali celo dovoljujeta takšno udejstvovanje moških. V navezavi z družbeno-kulturno zakoreninjenostjo materinjenja in očetovanja je v Sloveniji smotrno načrtno spodbujanje sprejemljivosti in zaželenosti aktivnega očetovstva tudi v fazi

sekundarne socializacije otrok. Predlaga se preverjanje in prilagajanje kurikulumov v vrtcih in šolah ter nadzorovanje plasiranja idej o primernih spolnih vlogah (Rener in drugi 2005, 67). Na to opozarjata tudi Wall in Arnold (2007, 523), ki izpostavljata, da teksti, ki se navezujejo na starševstvo in starševanje, še vedno pozicionirajo očete kot sekundarne starše, katerih vloga je predvsem pomoč materi, ne pa prevzemanje primarne odgovornosti. Vse to nakazuje, da je še dolga pot, preden bodo vzpostavljena takšna družbena pričakovanja in okolje, kjer bomo lahko govorili o podpirajoči ideji polno vključenega očetovstva in enako deljenega starševstva.

Eden izmed potencialnih ukrepov za to je izobraževanje za očetovstvo. S tem se nanašamo na zagotavljanje znanj in usposabljanja za moško starševstvo v različnih življenjskih obdobjih. Moderno očetovstvo je zahtevna naloga, ki aktualnim generacijam ni zagotavljala socializacije ali učenja v očetovstvo, nekdanji tradicionalni modeli pa niso več primerni za posnemanja. Velikanske spremembe, ki so se zgodile tako v moških kot ženskih vlogah tako ustvarjajo nejasnosti, težave in nekakšen izziv sodobnim očetom, kako oblikovati svojo očetovsko vlogo, ki se bo razlikovala od vloge njihovih očetov in bo hkrati ponujala novim generacijam fleksibilnejšo vlogo odraslega, ki ne bo že vnaprej določena glede na spol (Lewis v Zavrl 1999, 223–224). Sam problem je lahko že, kam se obrniti po nasvet in znanja očetovanja. Roy in Dyson (2010, 153) predlagata večje število podpornih skupin tako institucionalnih kot prostovoljnih, ki bi nudile podporo, znanje, morebitne diskusije in finančne vire. Temu dodaja tudi podporo v navezavi z zaposlitvijo, različnimi oblikami zmanjševanja stresa ter depresije pri moških. Takšni programi bi lahko nudili tudi orodja za zmanjševanje stigme in omogočili večje in boljše družbene spremembe na dolgi rok.

Razvijanje sposobnosti in kompetenc učinkovitega očetovstva je dolgotrajen proces, pri čemer se opaža, da imajo dečki že v otroštvu manj priložnosti kot deklice za učenje sposobnosti, ki zadevajo nego in skrb za otroka. Nekdanji modeli očetovanja niso več primerni ter niso prilagojeni zahtevam novega dejavnega in po otrokovi meri krojenega stila očetovstva (Zavrl 1999, 225). Pomembno je, da ko govorimo o potencialnih družbenih spremembah pri očetovstvu, da imajo ti podporo ne le širše družbe, ampak tudi stroke, profesionalcev in akterjev javne sfere, ki prav tako sooblikujejo družbo. Raziskava J. Draper (v Bailey 2014, 7–8) je prikazala, da lahko govorimo o kulturni negotovosti znotraj aktualnih kulturnih diskurzov, ki ustvarjajo pričakovanja do moških, da so vključeni in prisotni med partnerkino nosečnostjo in porodom, pri čemer izsledki raziskave kažejo, da so izkušnje teh moških praviloma bile, da so se pogosto čutili izključene, predvsem pri obravnavi s strani

medicinskega osebja. Podobne ugotovitve je potrdila tudi raziskava J. Bailey (2014), kjer se je pri intervjuvanih zasledilo, da so bili ob tem, ko so bili prisotni ob porodu, čutili nevidne in so izrazili željo po večji vključenosti in informiranosti s strani osebja. Raziskava poudarja, da medtem ko so nekateri čutili pozitivni trud zdravstvenega osebja v procesu rojstva otroka, pa so veliko izključitev čutili predvsem v času po porodu, kjer je bil njihov dostop do partnerk, predvsem pa do otroka veliko bolj omejen, kot bi si sami želeli (Bailey 2014, 7–8). Tudi E. Dermott (2008) poudarja vlogo strokovnjakov, kot so socialni delavci, zdravniki, zdravstveni profesionalci ipd., in njihovo pogosto ignoriranje moškega prispevka in prisotnosti v življenju otroka, ki posledično ne spodbujajo njegove nadaljnje in večje vpletenosti, pri čemer za to krivi zlasti zakonodajni sistem, ki ne vrednoti moške vloge kot skrbnika otrok (Lewis v Dermott 2008, 19). Takšne nosilce javnih mnenj, delavcev in akterjev, ki vplivajo na družinsko življenje, je potrebno spodbuditi in usmerjati k aktualnim spremembam, znotraj katerih se očetje želijo pomakniti naprej, ne pa ostajati pri trenutnem razmerju in pri nadaljnjem ohranjanju bolj distancirane očetovske vloge.

Vprašanje tako ostaja, ali lahko govorimo o dejanski možnosti po dosegu stopnje ideologije novega očetovstva in stanju, ko bodo moški prevzemali enakovredno vlogo materinski (Rener in drugi 2008, 68). Družbena podoba moškosti in očetovstva se spreminjata iz generacije v generacijo in že sama zgodovinska primerjava podobe moškega in očeta jasno kaže na spremembe, ki so se že zgodile. Opažamo upadanje avtoritete, povečanje aktivne skrbi za otroke in večje sodelovanje v družinskih opravilih (Švab 2001, 123–127). Vendar še vedno govorimo o bistveno manjšem prispevku v primerjavi s partnerko, spolno deljenim delom in o družbi, ki očetove vloge ne vidi enako pomembne materini. Zelo pomembno je, da tako zakonodaja, politika, družbeno ozaveščanje promovirajo večjo moško vključenost in aktivnost znotraj zasebne sfere in s tem spodbujajo vzajemne spremembe na obeh sferah, četudi jih nikoli ne morejo zagotavljati (Deutsch v Miller 2011, 191). Zagotavljati spremembe s točno spisanimi navodili, kako očetovati in kako izenačiti očetovsko vlogo z materinsko, ne moremo. Vendar kot kažejo skandinavske raziskave (Hearn in Pringle 2006, Johansson in Klinth 2007) se odgovornosti in zadolžitve moških v teh državah izdatno spreminjajo, pri čemer se povečuje vključenost in aktivnost v skrbi, negovanju in boljši povezanosti z otroki, sprejete ukrepe pa lahko označimo za uspešne. V Sloveniji obstajajo precej drugačne gospodarske razmere, trg dela, kultura, običaji in prakse starševanja ter dojemanje starševskih vlog, vendar ti primeri dajejo vsaj nekaj upanja in odpirajo vrata, kjer bi skozi čas lahko s

sledenjem in prilagajanjem omenjenih modelov in ukrepov lahko tlakovali pot bolj enakovrednim starševskim vlogam in bolj prisotnim, vključenim ter aktivnim očetom.

5 SKLEP

Vloga očeta se je v zadnjem obdobju bistveno spremenila. Družinska pluralizacija, upad patriarhalne avtoritete, spremembe v vrednotah glede spolnih vlog, zmanjšanje pomembnosti moške ekonomske vloge itd. so prinesli novo ideološko percepcijo očetovstva in njihovega aktivnejšega vključevanja znotraj družine. Kljub omenjenim spremembam pa raziskave kažejo, da do večje realizacije novega očetovstva v praksah ni prišlo. Bolj kot o tem lahko govorimo o menjavi mnenj, pogledov in miselnosti o očetovstvu. Vendar se pri tem kaže odmik od zastarelih idej tradicionalno moških vlog, s tem pa se nakazujejo vsaj možnosti morebitnih nadaljnjih sprememb v prihodnosti.

Do kakšnih sprememb bo prišlo, je odvisno od konstelacij med različnimi dejavniki, ki očetovsko vlogo omejujejo in ovirajo potencialne spremembe. Družbena konstrukcija moškosti tako ustvarja ideologije, ki moške povezujejo s kulturnimi normami vedenja, pri čemer vse kar definiramo kot ženstveno – pod kar še vedno spada tudi družina – sovpada s hegemonimi kulturnimi ideali, ki jih ni mogoče preprosto ignorirati. Kulturni modeli moškosti tako lahko ovirajo večjo vključenost in navezanost očetov z otroki, saj so takšni odnosi zavirani zaradi dominantnih diskurzov moškosti, kajti attribute, ki so ključni za bolj vključeno in navezano očetovstvo (navezanost, čustva, empatijo, negovanje ipd.) označujejo kot ženstvene.

Bolj kot o vključenih očetih tako lahko govorimo, da so ti postali predvsem boljši pomočniki svojim partnerkam. Starševsko razmerje ohranja ureditev spolnih vlog, kjer oče mater zlasti dopolnjuje, njegova vloga pa je v družbi dojeta predvsem kot podporna vloga materini. Signifikantne razlike ostajajo predvsem pri razdelitvi družinskega dela, kjer očetje opravijo občutno manj dela, družinsko delo pa ostaja vezano zgolj na materinsko in ne tudi starševsko vlogo. Dela, ki jih pri tem opravijo moški, so praviloma lažja in bolj zabavna opravila kot tista, ki jih opravljajo partnerke.

Konstrukt materinstva ohranja prepričanje, da je ženska tista, ki intuitivno ve, kako bolje starševati in kaj je dobro za njenega otroka. Materinska vloga je videna kot družbeno pomembnejša, saj se na materinstvo nanašajo specifične kvalitete, ki so razumljene kot nepogrešljiv in nenadomestljiv del starševstva. Odsotnost materinske skrbi je problematizirana in nesprejemljiva, medtem ko za očete to ne velja. Četudi bi prevzeli primarno skrb in negovanje otroka, bi te prakse izhajale iz sekundarne pozicije in bile kot take dojete, obenem pa celo sporne, saj takšno ureditev družba vidi kot problematično. Očete se

tako k starševanju nezadostno spodbuja, medtem ko za matere to ostaja obvezno. Prostor moških v zasebni sferi je zato družbeno omejen.

Prisotna ostaja tudi identifikacija moških z ekonomskim preskrbovanjem kot glavno očetovsko vlogo. Ne glede na to, da imajo danes vlogo materialnega in ekonomskega preskrbovalca tudi ženske, veliko očetov s to vlogo dojema izpopolnjevanje svojega dela doprinosu družini. Izkušnje na trgu dela prav tako kažejo neenakopravno obravnavanje očetov s strani delodajalcev in zaposlenih. Vloga očeta je nadrejenim nevidna, prav tako ostaja ločevanje obeh sfer. Moško identificiranje s trgom dela ohranja njihovo vezanost na javno sfero, pri čemer morebitna želja povečanja očetovske vloge nasprotuje mišljenju organizacijam in trgu dela, saj je na večini delovnih okolij prisotno domnevanje, da imajo moški manjše ali nič dodatnih družinskih obveznosti. Njihovi poskusi večjega pomika v družinsko sfero so posledično nerazumljeni in nepodprti.

Temeljna podpornica premikov in sprememb na tem področju mora biti družinsko prijazna politika, ki tako izoblikuje kot reflektira družbene norme in okolje. Kljub precej razviti slovenski zakonodaji, starševski in očetovski dopust ostajata zelo slabo koriščena. Dopust koristijo v večini zgolj matere, na katerih leži tudi večinska odgovornost po skrbi in jemanju dopusta za bolnega otroka. Dodatno skrb postavlja dejstvo, da tudi če oče koristi starševski ali očetovski dopust, temu praviloma sledi zdrs nazaj v asimetrično delitev družinskega dela. Vendar raziskave opozarjajo, da je uporaba očetovskega dopusta skladna z nekim splošnim vzorcem večje očetove povezanosti k družinskemu življenju, ki pozitivno vpliva na bolj vključeno in aktivno očetovstvo. Zagotavljanje takšnih državnih mehanizmov in spodbujanje njihove uporabe je ključno, če si takšne spremembe želimo.

Takšne ukrepe bi morala pozdravljati in spodbujati tudi širša družba in kultura, saj družbene norme izdatno vplivajo na realizacijo očetovskih praks in pogledov. Vendar problem nastaja v tem, da čeprav se tradicionalni model očetovstva umika sodobnemu, se pri tem ustvarja nejasnost, kakšen naj bi sodoben model očetovstva sploh bil in kaj zajemal. Mešajo se predvsem elementi tradicionalnih in sodobni modelov, ki pa prej kot da bi izrisovali jasno sliko, kakšno naj bo očetovstvo in očetovanje, ustvarjajo kontradiktornosti, zmedo in dileme. Očetovstvo je tako še naprej prežeto z napetostmi, ki jih ustvarja tako družba kot tudi očetje sami, saj skozi vlogo novodobnega očeta niso bili vzgajani sami, tako pa jim manjka znanj in sposobnosti očetovanja. Spodbude stroke, države, organizacij, društev ter medijev lahko ustvarjajo okolje in družbeno klimo, bolj naklonjeno očetom in novodobnemu očetovstvu.

Ostanki starih modelov v navezavi z novimi ideali praks očetovanja povzročajo zmedenosti in napetosti, vendar pomembneje kot to kažejo željo po spremembah. Četudi so te v realizaciji in praksah trenutno še majhne in ne povsem jasne, se odvijajo. S tem pa se nadaljuje prehod v novo očetovstvo, ki bo vse bolj ločeno od preteklih modelov in dominantnih diskurzov moškosti ter se bo vse bolj približevalo očetovstvu, kjer čustva, navezanost, varstvo in nega niso nekaj, čemur se morajo moški izogibati. Istočasno velja poudariti, da se tudi ženskost ne sme več pozicionirati kot univerzalno-primarno vlogo znotraj zasebne sfere, ampak mora tudi materinstvo izgubiti status nenadomestljivega ideala, ustvarjati prostor moškim in mora biti pripravljeno na določene spremembe.

Spodbude morajo prihajati tako iz družbenih kot institucionalnih ravni, predvsem pa se morajo za te boriti tudi očetje sami. Četudi se odvijajo spremembe na ravni starševskega in očetovskega dopusta, stopenjske oblike denarnih nadomestil, očetovske mreže, kampanje, programi za nove očete, knjige, tečaji ipd., ti mehanizmi ne morejo prinašati koristnosti, če jih očetje ne uporabljajo. Če potrebe in zanimanja po takšnih sistemih in ukrepih ne bodo kazali in koristili, ukrepi sami nimajo moči zagotavljanja sprememb. Spremeniti mnenje odraslega moškega in s tem spreminjanje morebitnih tradicionalnih pogledov je zelo težko, zato so ključne spremembe ravno v izobraževanju. Predvsem sekundarna socializacija otrok se mora odmakniti od tekstov in kurikulumov, ki vsebujejo tradicionalno spolno determinirane starševske vloge. S tem se v prihodnjih generacijah lahko poveča nivo aktivnejšega očetovstva, obenem pa se bodoče očete tudi bolj izobrazijo za očetovstvo in se s tem izogne nekaterim dilemam in kontradiktornostim, s katerimi se soočajo očetje danes. Kombinacija vseh naštetih elementov lahko dodatno spodbuja bolj vključeno očetovstvo, s tem pa gradi bolj enakovredne starševske vloge in enakomerneje porazdeljeno delo znotraj družine. Samo zato, ker smo se naučili živeti na določen način znotraj svoje kulture in ker nam je to stanje poznano, to ne pomeni, da je to stanje idealno. Zato je potrebno opozarjati na družbene neenakosti ter spodbujati potencialne spremembe, ki bi jih lahko odpravile.

6 LITERATURA

Allard, Karin E., Linda Haas in Philip Hwang. 2011. Family-Supportive Organizational Culture and Fathers' Experiences of Work-family Conflict in Sweden. *Gender, Work & organization* 18 (2): 141–157.

Anderson, Eric. 2009. *Inclusive masculinity: the changing nature of masculinities*. New York: Routledge.

Arendell, Terry. 2000. Conceiving and Investigating Motherhood: The Decade's Scholarship. *Journal of Marriage and the Family* 62 (4): 1192–1207.

Bailey, Jemimah. 2014. *Understanding contemporary fatherhood: masculine care and the patriarchal deficit*. Dostopno prek: <http://dx.doi.org/10.1332/204674314X14036152282447> (23. julij 2015).

Beauvoir, Simone De. 2013. *Drugi spol*. Ljubljana: Krtina.

Brandth, Berit in Elin Kvande. 2003. *Flexible fathers*. Oslo: Universitets for laget.

Burnett, Simon B., Caroline J. Gatrell, Cary L. Cooper in Paul Sparrow. 2013. Fathers at work: a ghost in the organizational machine. *Gender, Work and Organization* 20 (6): 632–646.

Carrillo, Ricardo in Jerry Tello. 2008. *Family violence and men of color: Healing the wounded male spirit*. New York: Springer Publishing Company.

Coltrane, Scott in Michelle Adams. 2008. *Gender and Families*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers.

Connell, Raewyn. 2012. *Moškosti*. Ljubljana: Krtina.

Davis, Amy E. in Arne L. Kalleberg. 2006. 'Family-Friendly Organizations? Work and Family Programs in the 1990s'. *Work and Occupations* 33 (2): 191–223.

Dermott, Esther. 2006. What's parenthood got to do with it?: Men's hours of paid work. V *The British Journal of Sociology* 57 (4): 619–634.

--- 2008. *Intimate Fatherhood: A Sociological Analysis*. London: Routledge.

Dolan, Alan. 2013. *'I've Learnt What a Dad Should Do': The Interaction of Masculine and Fathering Identities among Men Who Attended a 'Dads Only' Parenting Programme*. Dostopno prek: <http://soc.sagepub.com/content/48/4/812> (23. julij 2015).

Dominguez, Marta, Jose M. Gonzales in Franscesca Luppi. 2013. *Men Anticipating Fatherhood in Spain*. Dostopno prek: https://obrasocial.lacaixa.es/deployedfiles/obrasocial/Estaticos/pdf/Estudios_sociales/vol36_en.pdf (23. julij 2015).

Doucet, Andrea. 2004. "It's almost like I have a job, but I Don't get Paid": Fathers at Home Reconfiguring Work, Care, and Masculinity. *Fathering*. 2 (3): 277–303.

--- 2006. *Do Men Mother? Fathering, Care, and Domestic Responsibility*. Toronto: University of Toronto Press.

Eerola, Petteri in Johanna Mykkanen. 2013. *Paternal Masculinities in Early Fatherhood: Dominant and Counter Narratives by Finnish First-Time Fathers*. Dostopno prek: <http://jfi.sagepub.com/content/early/2013/10/10/0192513X13505566> (23. julij 2015).

Finn, Mark in Karen Henwood. 2009. Exploring masculinities within men's identificatory imagining of first-time fatherhood. *British Journal of Social Psychology* 48 (3): 547–562.

Gregory, Abigail in Milner Susan. 2011. *What is "New" about Fatherhood?: The Social Construction of Fatherhood in France and the UK*. Dostopno prek: <http://jmm.sagepub.com/content/14/5/588> (23. julij 2015).

Hearn, Jeff. 1996. 'Deconstructing the dominant: making the one(s) the other(s)'. *Organization* 3(4): 611–626.

Hearn, Jeff in Keith Pringle. 2006. *European perspectives on men and masculinities*. Dostopno prek: <http://www.palgraveconnect.com/pc/doi/10.1057/9780230626447> (23. julij 2015).

Hobson, Barbara, ur. 2002. *Men, masculinities and the social politics of fatherhood*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hoffman, John. 2011. *Father Factors*. Dostopno prek: <http://www.fira.ca/cms/documents/211/FatherFactorsFinal.pdf> (23. julij 2015).

Humer, Živa. 2007. Novi očetje med skrbstvenim in domačim delom. *Teorija in praksa* 44 (1–2): 159–172.

Humer, Živa, Alenka Švab in Tjaša Žakelj. 2008. Očetovstvo in družinska politika. V *Novo očetovstvo v Sloveniji*, ur. Mirjana Ule, 98–122. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Johansson, Thomas in Roger Klinth. 2007. *Caring fathers: The Ideology of Gender Equality and Masculine Positions*. Dostopno prek: <http://jmm.sagepub.com/content/11/1/42> (23. julij 2015).

Johansson, Thomas. 2007. Fatherhood in Transition: Paternity Leave and Changing Masculinities. *Journal of Family Communication* 11 (3): 165–180.

--- 2011a. Conundrum of fatherhood - Theoretical Explorations. *International journal of sociology of the family* 37 (2): 227–242.

--- 2011b. Fatherhood in Transition: Paternity Leave and Changing Masculinities. *Journal of Family Communication* 11 (3): 165–180.

Kanjuo Mrčela, Aleksandra in Nevenka Černigoj Sadar. 2011. Social Policies Related to Parenthood and Capabilities of Slovenian Parents. *Social Politics* 18 (2): 199–231.

Kimmel, Michael S., Jeff Hearn in Raewyn W. Connell. 2005. *Handbook of studies on men & masculinities*. London: Thousand Oaks.

Krimberg von Muhlen Bruna. 2012. Mothering Fathers: Changes in Sight? *Liberabit* 19 (1): 9–19.

Kulik, Liat in Hani Tsoref. 2010. The entrance to the maternal garden: enviromental and personal variables that explain maternal gatekeeping. *Journal of Gender Studies*. 19 (3): 263–277.

LaRossa, Ralph. 2012. *The historical study of fatherhood: theoretical and methodological considerations*. Dostopno prek: <http://sowiport.gesis.org/search/id/gesis-solis-00606845> (23. julij 2015).

Lewis, Jane. 2009. *Work-Family Balance, Gender and Policy*. Cheltenham: Edward Elgar.

Lupton, Deborah in Lesley Barclay. 1997. *Constructing Fatherhood: discourses and experiences*. London, Thousand Oaks.

Mac an Ghaill, Martin in Chris Haywood. 2003. *Men and Masculinities: Theory, Research and Social Practice*. Philadelphia: Open University Press.

--- 2007. *Gender, Culture and Society: Contemporary Femininities and Masculinities*. Basingstoke: Palgrave Macmilian.

Magaraggia, Sveva. 2012. *Tensions between fatherhood and the social construction of masculinity in Italy*. Dostopno prek: <http://csi.sagepub.com/content/61/1/76> (23. julij 2015).

Miller, Tina. 2011. *Making Sense of Fatherhood: Gender, Caring and Work*. Cambridge: Cambridge University Press.

Narvi, Johanna. 2012. Negotiating care and career within institutional constraints – work insecurity and gendered ideals of parenthood in Finland. *Community, Work & Family* 15 (4): 451–470.

Nentwich, Julia C. *New fathers and mothers as gender troublemakers? Exploring discursive constructions of heterosexual parenthood and their subversive potential*. Dostopno prek: <http://fap.sagepub.com/content/18/2/207.full.pdf+html> (23. julij 2015).

Pease, Bob. 1999. Deconstructing masculinity – reconstructing men. V *Transforming social work practice: Postmodern critical perspectives*, ur. Bob Pease in Jan Fook. London: Routledge.

Pedersen, E. Daphne. 2012. *The Good Mother, the Good Father, and the Good Parent: Gendered Definitions of Parenting*. Dostopno prek: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08952833.2012.648141#.VbNjDrPtIBc> (23. julij 2015).

Petersen, Trond, Andrew M. Penner in Geir Hognsnes. 2014. From Motherhood Penalties to Husband Premia: The New Challenge for Gender Equality and Family Policy, Lessons from Norway. *American Journal of Sociology* 119 (5): 1434–1472.

Puhlman, Daniel J. in Kay Pasley. 2013. Rethinking Maternal Gatekeeping. *Journal of Family Theory & Review* 5 (3): 176–193.

Renner, Tanja. 2007. Politična ekonomija družinskega dela in novo očetovstvo. *Teorija in praksa* 44 (1–2): 127–141.

Renner, Tanja, Alenka Švab, Tjaša Žakelj in Živa Humer. 2005. *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji: Vpliv mehanizma očetovskega dopusta na aktivno očetovanje*. Dostopno prek: <http://www.european-fatherhood.com/UserFiles/File/Raziskovalno%20porocilo-o%C4%8Detovstvo.pdf> (23. julij 2015).

Renner, Tanja, Živa Humer, Tjaša Žakelj, Andreja Vezovnik in Alenka Švab. 2008. *Novo očetovstvo v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ricardo, Christine in Gary Baker. 2008. *Men, Masculinities, Sexual Exploitation and Sexual Violence*. Dostopno prek: <http://www.hapinternational.org/pool/files/ricardobarkermencmasculinitiessexualexploitationsexualviolence.pdf> (23. julij 2015).

Pleck, Joseph H., Freya L. Sonenstein in Leighton C. Ku. 1993. Masculinity ideology: Its impact on adolescent males' heterosexual relationships. *Journal of Social Issues* 49 (3): 11–29.

Roy, Kevin M. in Omari Dyson. 2010. *Making Daddies into Fathers: Community-based Fatherhood Programs and the Construction of Masculinities for Low-income African American men*. Dostopno prek: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10464-009-9282-4> (23. julij 2015).

Sanobar Rizvi, Syeda. 2015. *Father's Masculinity Ideology and Their Adolescent's Perception of Father's Love*. Dostopno prek: <http://www.ijiet.org/papers/468-H00004.pdf> (23. julij 2015).

Schiffrin, Holly H., Miriam Liss, Katherine Geary, Haley Miles-McLean, Taryn Tashner, Charlotte Hagerman in Kathryn Rizzo. 2013. *Mother, Father, or Parent? College Student's Intensive Parenting Attitudes Differ by Referent*. Dostopno prek: <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10826-013-9764-8#page-1> (23. julij 2015).

Sedmak Mateja in Zorana Medarič, ur. 2007. *Med javnim in zasebnim: ženske na trgu dela*. Koper: Univerzitetna založba Annales.

Segal, Lynne. 1990. *Slow Motion: Changing Masculinities, Changing Men*. New Brunswick: Rutgers University Press.

Seidler, Victor. 1989. *Rediscovering Masculinity: Reason, Language, and Sexuality*. London: Routledge.

---- 2006. *Transforming masculinities: men, cultures, bodies, power, sex and love*. London: Routledge.

Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno prek: <http://www.stat.si/statweb> (23. julij 2015).

Suwada, Katarzyna in Lars Plantin. 2014. On Fatherhood, Masculinities, and Family Policies in Poland and Sweden-a Comparative Study. *Polish Sociological Review* 4 (188): 509–524.

Švab, Alenka. 2000. *Poti in stranpoti novih očetovskih identitet*. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/tip/tip20002svab.PDF> (23. julij 2015).

--- 2001. *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 2002. Nove družine – nove in stare ideologije? *Časopis za kritiko znanosti* 30 (207–208): 75–77.

--- 2007. Sociološki vidiki fenomena novega očetovstva: primer očetovstva in starševstva v lezbičnih družinah. *Teorija in praksa* 44 (1–2): 142–158.

--- 2008. Novo očetovstvo v kontekstu družinskih sprememb. V *Novo očetovstvo v Sloveniji*, ur. Mirjana Ule, 33–69. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2009. *Novi očetje – kje ste?* Dostopno prek: <http://csp.fdv.si/blog/alenka/2009/03/16/novi-oetje-kdo-so/> (23. julij 2015).

Vezovnik, Andreja. 2007. Diskurzi o očetovstvu v slovenskih starševskih revijah: kritična analiza diskurza. *Teorija in praksa* 44 (1–2): 191–208.

Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=117071> (23. julij 2015).

Zavrl, Nataša. 1999. *Očetovanje in otroštvo*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Zvara, Bharath J., Sarah J. Schoppe-Sullivan in Claire Kamp Dush. 2013. Father's involvement in Child Health Care: Associations with Prenatal Involvement, Parents' Beliefs, and Maternal Gatekeeping. *Family Relations* 62 (4): 649–661.

Žakelj, Tjaša in Alenka Švab. 2009. *Usklajevanje dela in družine*. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-JIBJ4FY8/d9a516e6-b519-44ef-b94f-78643df3bb65/PDF> (23. julij 2015).

Wall, Glenda in Stephanie Arnold. 2007. 'How involved in involved fathering?' *Gender and Society* 21 (4): 508–527.

Warnock, Donna. 2009. *Feminism*. Dostopno prek: <https://organizingforpower.files.wordpress.com/2009/06/feminism.pdf> (23. julij 2015).

Whitehead, Stephen M. 2002. *Men and masculinities: key themes and new directions*. Cambridge: Polity Press.